

**UNIVERZA V LJUBLJANI**  
**FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

**Janja Novoselec**

**RADIJSKA MANIPULACIJA**

**Diplomsko delo**

**Ljubljana 2007**

**UNIVERZA V LJUBLJANI**  
**FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

**Janja Novoselec**

**Mentorica:izr. prof. dr. Melita Poler Kovačič**

**RADIJSKA MANIPULACIJA**

**Diplomsko delo**

Ljubljana 2007

## **Radijska manipulacija**

Tema diplomskega dela je radijska manipulacija v novinarskih prispevkih. Radio je medij govora in sodobna avdio montaža posnetkov omogoča slišati tisto, kar novinar želi; kar pa ni nujno tudi tisto, kar je sogovornik povedal. Radijske manipulacije ne bi mogli opredeliti kot enoznačni pojem, prav tako pa radijska manipulacija ni nujno etično sporna. Manipulacija je lahko tudi novinarski žanr. V diplomskem delu smo s pomočjo študije primera dela oddaje Dosjeji iskali mejo med manipulacijo kot pripomočkom novinarja, da izpostavi bistvo danega dogodka, in manipulacijo, ki javnost zavaja. Ugotovili smo, da bi morali pri reševanju vsakdanjih etičnih dilem, povezanih z radijsko manipulacijo, (ne le radijski) novinarji slediti temeljnemu cilju nepristranskega obveščanja javnosti, natančnemu navajanju podatkov in ne izkoriščati poslušalčevega nepoznavanja radijskega načina dela. Edino učinkovito vodilo uresničevanja temelja kakovostnega (radijskega) novinarstva je zato izobraževanje novinarjev, izpostavljanje primerov dobre prakse in tudi pozitivne vzpodbude zanje. Na drugi strani je nujno tudi izobraževanje občinstva, ki bo znalo razlikovati med dobro in slabo novinarsko prakso.

**Ključne besede:** radijska manipulacija, radio, novinarska etika, novinarski žanri.

## **Radio manipulation**

Final thesis concentrate on radio manipulation, which has several meanings. Radio manipulation as a technique gives the possibility to present different meanings from original contexts. Radio manipulation can be understood also as misleading the public to wrong conclusions or as journalistic genre. Analyzing case study (part of radio show Dosjeji) was used to show a thin line between manipulation as a working method and manipulation as misleading the public. According to the conclusions of the final thesis, journalistic ethical standards are the only way to prevent misleading the public and assure accurate and non-biased reporting. If manipulation as genre is properly marked or used as a method properly, it is not unethical. Journalists should not take advantage of public unrecognising manipulation as misleading. Educating journalists and the public about basic characteristics of media and journalistic work is the only effective way to assure quality in (radio) journalism. This is how the public would have a possibility to award good journalistic practices and recognise malpractice in radio reporting.

**Key words:** radio manipulation, radio, journalistic ethics, journalistic genre.

## KAZALO

1. UVOD .....	5
2. RADIO .....	7
2.1 POSEBNOSTI RADIA IN RADIJSKEGA SPOROČANJA .....	7
2.1.1 KRATEK PREGLED RADIJSKEGA PROGRAMA KOT CELOTE .....	8
2.1.2 NOVINARSKI DISKURZ IN RADIJSKE NOVINARSKE ZVRSTI .....	12
2.1.3 PREREZ RADIJSKIH NOVINARSKIH ZVRSTI, VRST IN ŽANROV .....	15
2.1.3.1 VESTIČARSKA VRSTA .....	15
2.1.3.2 POGOVORNA VRSTA .....	17
2.1.3.3 KOMENTATORSKA VRSTA .....	18
2.1.3.4 GLASOVNA RAZNOLIKOST RADIJSKIH ŽANROV .....	20
2.1.4 TEHNIČNI VIDIK RADIA – SODOBNA RADIJSKA OPREMA .....	21
3. NOVINARSKA ETIKA IN NOVINARSKA KAKOVOST .....	22
3.1 NOVINARSKA ETIKA .....	22
3.1.1 KODEKS NOVINARJEV SLOVENIJE .....	24
3.1.2 POKLICNA MERILA IN NAČELA NOVINARSKE ETIKE V PROGRAMIH RTV SLOVENIJA .....	25
3.1.3 NAČELA NOVINARSKE ETIKE IN KODEKSA NOVINARJEV SLOVENIJE KOT OSNOVNO VODILO RADIJSKEGA NOVINARJA .....	26
3.2 NOVINARSKA KAKOVOST .....	27
4. RADIJSKA MANIPULACIJA .....	31
4.1 TRŽNO NOVINARSTVO IN (RADIJSKA) MANIPULACIJA .....	35
4.2 HIBRIDNA SPOROČILA KOT OBLIKA RADIJSKE MANIPULACIJE .....	38
4.3 MANIPULACIJA IN NOVINARSKI ŽANRI .....	40
4.3.1 MANIPULACIJA KOT RADIJSKI ŽANR .....	43
5. ŠTUDIJA PRIMERA: DOSJEJI, 7. 11. 2003 .....	45
5.1 RAZISKOVALNI NAČRT .....	46
5.2 ŠTUDIJA PRIMERA .....	50
6. ZAKLJUČEK .....	70
7. LITERATURA .....	74
8. PRILOGE .....	82

## 1. UVOD

Radijsko novinarstvo na Slovenskem je z vidika žanrske raznolikosti, predvsem pa z vidika tehničnih možnosti in zmožnosti radia, relativno neraziskano. Na to jasno kaže pomanjkanje literature, s katerim se soočajo ne le radijski teoretiki, temveč predvsem radijski novinarji. Če področje zgodovine radia še ponuja nekaj literature, pa pregled nad teorijo radijskega novinarskega diskurza ni tako obširen. Osrednja tema diplomskega dela je radijska manipulacija v novinarskih prispevkih, saj sodobna radijska tehnika ponuja nešteto možnosti manipuliranja ne le z besedami sogovornikov, pač pa posledično tudi z javnostjo, ciljnim občinstvom. Radio je medij govora in sodobna avdio montaža posnetkov omogoča slišati tisto, kar novinar želi; kar pa ni nujno tudi tisto, kar je sogovornik povedal. Krajšanje, rezanje tonskih posnetkov ob upoštevanju etičnih novinarskih standardov sicer omogoča novinarsko delo kot tako, omogoča pa tudi z etičnega vidika nedovoljene posege v posamezne izjave govorca. Možnosti avdio montaže so novinarju lahko v veliko pomoč in so neškodljiv pripomoček, dokler novinar z neustrezno rabo sodobnih tehnologij sogovorniku v usta ne položi besed, ki nosijo drugačen pomen od prvotnega. Glede na to, da novinarsko delo, tudi radijsko novinarstvo, med drugim usmerja novinarski etični kodeks, je vsakršno neresnično, neverodostojno in nepreverjeno poročanje neprimerno, nedopustno, neetično in je manipulacija z občinstvom. Vendar radijskega novinarskega dela vedno ne opravljajo novinarji. Razloge za to lahko iščemo v obstoječih razmerah slovenskega radijskega prostora, ko je Slovenijo sredi devetdesetih let 20. stoletja preplavila vrsta majhnih komercialnih radijskih postaj, predvsem zaradi osnovnega cilja dobičkonosnosti prepogosto opremljenih z neustrezno kadrovske sestavo. Eno od oblik manipulacije z občinstvom predstavljajo tudi hibridna besedila, kjer naročnik oglasa prek novinarskih žanrov oglašuje svoj izdelek. Manipulacija z občinstvom je zaradi dostopnosti množičnih medijev postala verjetnejša in bolj pogosta oblika širjenja (dez)informacij.

V diplomskem delu bomo preverjali tri teze. Prva teza je, da je vsak poseg v posnetek manipulacija. Radijski novinarski prispevki ne glede na žanr težijo h kratkosti in jedrnatosti, prav tako jih časovno omejuje vključenost v celoto radijske sheme. Novinar

nikoli ne more povedati vsega, kar je izvedel o dogodku samem, zato glede na relevantnost podatkov izbira tiste, ki se mu zdijo objave vredni. Vsako novinarsko sporočilo je vedno interpretacija, čeprav novinarji informacije preverjajo, težijo k nepristranskosti in so resnicoljubni. Vsaka interpretacija je manipulacija, četudi nezavedna. Druga teza se nanaša na spornost radijske manipulacije: radijska manipulacija ni etično sporna, dokler novinar sledi načelom novinarske etike oziroma zahtevam verodostojnega novinarstva, posredovanju preverjenih informacij. Etično sporni so posegi v tonske posnetke, katerih posledica je zavajanje ljudi, razlage delov dogodkov in besed sogovornika izven konteksta, v katerem so se dogodki zgodili oziroma so bile besede izrečene. Kot tretjo bomo preverili tezo, da možnost manipuliranja s tonskimi posnetki variira glede na žanre radijskega novinarstva.

Cilj diplomskega dela je poiskati smernice, kdaj so posegi v tonske posnetke dopustni in kdaj ne, pokazati, kje je meja med avdio montažo kot pripomočkom novinarja, da izpostavi bistvo danega dogodka, in kje se začne manipulacija kot zavajanje javnosti, pa tudi, ali se je sploh mogoče izogniti manipulaciji kot vsakokratnemu posegu v tonske posnetke. Do kod – glede na novinarske žanre – lahko novinar poseže v celoto tonskega posnetka in dogodka samega, da pri težnji po kratkosti in jedrnatosti še ostane zvest novinarski etiki in kodeksu ter javnosti sporoči osnovno sporočilo nekega dogodka, problema. Cilj diplomskega dela je prikazati mejo med dopustnimi posegi avdio montaže in manipulacijo na primeru, z intervjujema z dvema odgovornima urednikoma informativnih radijskih programov pa pokazati, kaj o manipulaciji menijo radijski uredniki informativnih programov in kako sledijo novinarski etiki, saj kot odgovorni za etično brezhibnost novinarskih radijskih izdelkov svoje znanje in izkušnje prenašajo tudi na mlajši rod radijskih novinarjev.

Z analizo primarnih in sekundarnih virov, študijo primera, primerjalno analizo in poglobljenimi intervjuji bom preverila zgornje teze in sledila zgornjim ciljem.

## 2. RADIO

### 2.1 POSEBNOSTI RADIA IN RADIJSKEGA SPOROČANJA

Radio je zaradi rabe govorno-slušnega prenosnika povsem specifičen medij, saj ga ni videti, ampak le slišati. Mnogi zato pravijo, da je radio slepi medij, saj sporočil ne moremo videti, ker so sestavljena le iz glasu in tišine (glej Crissell 1994: 3). Z razvojem je radio prevzel predvsem funkcijo ažurnega informiranja poslušalcev v obliki kratkih novic in funkcijo zabave, predvsem z glasbo, ter tako mnogim postal zvočna kulisa pri vsakodnevnih opravilih. »Večini ljudi radio deluje pristno, lepo in jim omogoča svet nemega odnosa med piscem – govornikom in poslušalcem« (glej McLuhan 1964: 24). V razvoju radia so se radijske postaje med sabo na osnovi lastništva začele razlikovati. Javni servisi so prevzeli tudi funkcijo izobraževanja, komercialni radii pa so se skozi specifiko maksimiranja dobičkov osredotočili na zabavno funkcijo, ki prinaša dobičke (glej Milenković 1987: 17). Naloge posameznih radijskih postaj so določene v njeni programski politiki in shemi, ta pa določa »vlogo, cilje in naloge konkretne komunikacijske funkcije, dostikrat pa tudi osnove proporcev teh funkcij v celoti programskega prostora (natančneje: časovni celoti oddajanja programa)« (Milenković 1987: 26–27). Radijska tehnologija je dostopna širokem krogu ljudi in ravno to je razlog, da lahko radio poslušamo kjerkoli, ga imamo za družbo, zvočno kuliso, z njim počnemo še kaj drugega in je ob tem del življenja posameznika bolj kot kateri koli drug medij (glej Crissell 1994: 12–13). Po uveljavitvi televizije se je prav radio »obrnil k posameznim potrebam ljudi v različnih obdobjih dneva – to dejstvo je povezano z množico radijskih sprejemnikov v spalnicah, kopalnicah, kuhinjah, avtomobilih, danes pa tudi v žepih« (McLuhan 1964: 32). Tako kot ostali množični mediji, radio opravlja temeljne štiri funkcije: informira, interpretira, socializira in zabava (glej Erjavec 1999a: 10).

Z izborom radijskih vsebin in svojimi uredniškimi politikami se radijske postaje razlikujejo. Zlasti na tistih, ki kljub nedobičkonosnosti informativnih programov vztrajajo pri informativnosti programa, morajo ustrezno izobraženi profesionalci, torej novinarji, upoštevati etične norme. Vesti, poročila in drugi radijski žanri pogosto vključujejo izjave,

smiselne izseke posnetka sogovornika na določeno temo, s katerimi novinarji podkrepijo, upravičijo povedano. In prav zato je bolj podrobna predstavitev radia kot specifičnega medija za pričujoče diplomsko delo ključnega pomena. Avdio montaža novinarju služi kot pripomoček, prav montaža pa novinarju ponuja možnost, da prestopi mejo med etično nespornim poseganjem v tonski material in prilagajanjem tega materiala ciljem, ki primarno ne sledijo cilju verodostojnega, resnicoljubnega obveščanja javnosti. Ker v tretji tezi preverjamo, ali z etičnega vidika dopustna mera manipuliranja s tonskimi posnetki variira glede na žanre radijskega novinarstva, v nadaljevanju sledi pregled radijskih novinarskih žanrov.

### 2.1.1 KRATEK PREGLED RADIJSKEGA PROGRAMA KOT CELOTE

»Radijski program je skupek glasbene in govorne ponudbe na določeni radijski frekvenci, nastaja skladno z bolj ali manj uveljavljeno uredniško politiko, je določen s programskim načrtom, radijsko shemo, ta pa je odvisna od tega, kakšna je radijska postaja, ki program oddaja oziroma pripravlja« (Pirc 2005: 51). Radijske sheme se od postaje do postaje razlikujejo, vsem pa je skupna umeščenost glasbe, oglasnih sporočil in govornega dela radijskih glasov, ki so lahko glasovi novinarjev in/ali voditeljev. Glede na posamezno programsko shemo ima vsak radio oblikovane časovne norme, ki jim sledi. Radio je vezan na čas, pomembna je vsaka sekunda, saj sosledje vsebin in glasbe ne prenese tišine. Glasba za glasbo, glasba za oglasi, glasba za voditeljevimi besedami ... takšni in podobni primeri morajo biti do sekunde usklajeni, saj je tišina, ki nastopi, če ti niso, ne le moteča, ampak ima tudi svoj pomen. Radijska tišina je moteča, če je predolga, a ne toliko za voditelja, radio sam, kot za poslušalca, v vsakem primeru pa je tišina slišna. Ponavadi prav tišina sporoča, da se je zgodilo nekaj nepričakovanega, nepredvidljivega. Tišina ima tudi sporočilno vrednost, saj lahko stopnjuje napetost in nujno ne pomeni prekinitve programa (glej Pirc 2005: 117–118). Radijska shema je vodilo poslušalcu, je kot knjižno kazalo, zapisano v zavest poslušalca neke radijske postaje, saj mu pove, kaj kdaj pričakovati, koliko časa pričakovati neko vsebino in ali mu dopušča sodelovati v živo. Kljub temu, da se radijske postaje le stežka odločajo za drastične spremembe radijske sheme, se poslušalci tudi v obstoječih radijskih shemah ne znajdejo popolnoma. Radijska



shema jim predstavlja le časovne približke, ki jih radijske postaje konkretizirajo z opozarjanjem poslušalcev, kaj in kdaj sledi v programu radijske postaje.

Radijski program zaznamuje »dvojček« živo – posneto. Kateri del programa poteka v živo in kaj je posneto, določa programska shema. Tatjana Pirc (glej 2005: 54–58) radijski program glede na delitev živo – posneto deli v tri kategorije. Program lahko poteka v živo, programska vsebina je lahko v celoti pripravljena vnaprej, lahko pa radijska shema vsebuje kombinacijo obeh prvin, torej del programa v živo, drugi del pa je posnet. Ravno živ program radijske postaje slednji daje prednost pred postajami, ki predvajajo posnet program: radijski program v živo je lahko aktualen, sposoben sprejemati hipne odzive poslušalcev, spontan, a v živo obstaja večja verjetnost spodrseljajev, napak. Posnet program je na drugi strani lahko bolj dodelan, premišljen, napak praviloma ne bi smelo biti, nima pa tistega čara, ki ga ima program v živo.

Sklenemo lahko, da predvsem živ program omogoča sledenje aktualnim dogodkom, omogoča hitro informiranje svojih poslušalcev, z neposrednim sodelovanjem v kontaktnih oddajah poslušalce ne le privablja, ampak jim daje občutek stopanja iz anonimnosti in možnost posredovanja svojih lastnih mnenj. Kljub ažurnosti informacij, hitrosti sporočanja, možnosti sodelovanja širše javnosti, so vsebine »živih« radijskih postaj minljive, neponovljive.

Glede na radijsko shemo in ciljno občinstvo ima vsaka radijska postaja glas radijske postaje. »Radijsko postajo prepoznamo po specifičnem slogu, voditeljih, načinu branja, izbiri glasbe, oddajah, novinarjih« (Pirc 2005: 94). Glas radijske postaje je prilagojen programski shemi, vanj so vkomponirane značilnosti sheme kot take in predstavlja identiteto radijske postaje. V programsko shemo so vključeni deleži posameznih vsebin, saj različne radijske postaje različno vključujejo informativne oddaje, informacije obravnavajo na različne načine, tudi razmerje med glasbo ter informacijami se razlikuje glede na posamezno radijsko shemo (glej Milenković 1987: 19). Poslušalci radijsko postajo prepoznavajo po njenih značilnih elementih, glasovnih znakih, ki poslušalcu sporočajo, katero radijsko postajo poslušajo. Tega radijske postaje ne počno le s

samooglasnimi sporočili<sup>1</sup>, pač pa tudi z drugimi neverbalnimi sporočili, kot so različni piski in podobno. Če bi natančneje nekaj časa poslušali tri različne radijske postaje, bi ugotovili, da so med tovrstnimi neverbalnimi glasovnimi opomniki najbolj opazni tisti, ki označujejo pričetek in konec oglasnih sporočil.

Tudi glasovi voditeljev, novinarjev ali pa bralcev besedil sporočajo identiteto radijske postaje. Radijski glas, ne glede na to, v katero od zgornjih kategorij radijskih govorcev sodi, predstavlja osebo, hkrati pa celotno radijsko postajo, saj se govorec z radijsko postajo identificira. Glas je tako pokazatelj človeške prisotnosti, govorceve osebnosti, hkrati pa tudi predstavnik radijske postaje (glej Crissell 1994: 11). Glede na zvrstnost jezika se v radijskem etru pojavlja, tako ugotavlja Tatjana Pirc, strogo knjižni, nekoliko bolj sproščen in pogovorni jezik (glej Pirc 2005: 69). Po Slovenskem pravopisu sodeč, bi med zvrsti jezika, ki se govore na radiu, sodile knjižna zborna zvrst, predvsem v posnetih delih programa, saj se lahko voditelj, novinar v večji meri posveti tako vsebini kot obliki prispevka, in knjižna pogovorna zvrst v živem delu programa. Pravopis v knjižno pogovorno zvrst uvršča govor na radiu, sama knjižna pogovorna zvrst pa je poslušalcu bližje, saj vsebuje prvine vsakdanjega govornega jezika (glej Toporišič in drugi 1994: 133–134). Radijski glas mora biti jasen, dinamičen in hkrati izžarevati človeško toplino. »Radijski glas mora biti naučen, naučen pravil knjižne izreke in naglaševanja, a učenju navkljub vsak radijski glas ostaja poglavje zase, s svojimi značilnostmi, ki ga ločijo od preostalih radijskih glasov« (Kearns 1992: 88). Radijski glas mora zveneti naravno in se navezovati na druge zvočne oziroma glasbene elemente, ki skupaj tvorijo celoto (glej Slavković 1988: 48).

Eden ključnih elementov radia in radijskega programa so neverbalna komunikacijska sredstva. Posamezno zvočno sredstvo, ki lahko vsebuje govor ali pa tudi ne, radijci imenujejo *jingle*. »Jingle je kratek, učinkovit zvočni signal, ki se v programu večkrat ponovi« (glej Pirc 2005: 113). Bojan Golčar *jingle* opredeljuje kot »posnet

---

<sup>1</sup> Samooglasna sporočila so v radijskem žargonu oglasna sporočila, v katerih radijska postaja oglašuje samo sebe, svoj program, frekvence, novinarje, voditelje, dogodke, ki jih sama ali v sodelovanju z nekom tretjim organizira.

samopredstavitveni oglas« (Golčar 2003: 66). S to opredelitvijo se glede na opredelitev samooglasnih sporočil ne moremo strinjati, saj *jingle* lahko napoveduje osrednjo informativno oddajo ali le ločuje radijski program od oglasnih sporočil. Tovrstna ločila napovedujejo novice, prometne informacije, oddaje, vremensko napoved, ali pa zgolj nosijo informacijo o tem, katero radijsko postajo poslušajo poslušalci, kakšne so njene frekvence, kakšen je slogan, kdo je voditelj ipd. Tovrstni zvoki so indikatorji sprememb radijskega programa in hkrati ustvarjajo vzdušje – nadomestijo lahko nekaj govora, vendar ga ne morejo nadomestiti v celoti, saj poslušalci za lažje razumevanje potrebujejo nekaj dodatne razlage (glej Crissell 1994: 13). Zvočni signali morajo biti med seboj skladni, saj sporočajo identiteto radijske postaje, za poslušalce pa ne moteči. Delujejo kot »vmesniki« med posameznimi deli programa, lahko ga med seboj povezujejo ali ločujejo ali oboje hkrati. Če vzamemo za primer vremensko napoved: ta ima ponavadi napovedni *jingle*, ki vremensko napoved samo loči od npr. glasbe, ki jo je radijska postaja predvajala pred vremensko napovedjo, hkrati pa program teče naprej in ga *jingle*, ki napoveduje vremensko napoved, tudi povezuje.

Podobno kot z zvočnimi efekti je na radiu tudi z glasbo. Glasbeni izbor ustreza programski shemi, celostni podobi radia in ciljnemu občinstvu, ki mu je program namenjen. Radio je zaradi cenovne dostopnosti tehnologije<sup>2</sup> glasbo naredil dostopno na vsakem koraku, jo pripeljal v vsakdanje življenje, hkrati pa je glasba zaradi količine zasedanja programskega prostora v radijski shemi postala in ostala eno od najpomembnejših izraznih sredstev radia. Med radijskimi poslušalci je največ tistih, ki imajo radio za zvočno kuliso, posledično ima takšen namen tudi glasba v kombinaciji z govornimi prvinami radijskega programa. Med vsemi radijskimi vsebinami glasba najbolj »vpliva na celostno podobo radijske postaje oziroma njen stil in je močno odvisna od tega, katerim skupinam je namenjen radijski program« (Golčar 2003: 77). Zakaj je razmerje med glasbo in govorom na radiu takšno, kot je, razmišlja Andrew Crissell, ki pravi, da je radio lahko poslušati prav zato, ker lahko vsebine, ki ti niso všeč, ignoriraš.

---

<sup>2</sup> Sodobna radijska oprema sloni na računalniški podpori, kar pomeni, da za nemoteno oddajanje, poleg frekvence seveda, zadostuje zmogljiva računalniška oprema, ki je v zadnjem desetletju postala dostopna širšim množicam. S sodobno programsko opremo lahko posameznik oblikuje celodnevni program, sestavljen iz različnih posnetkov (glej Golčar 2003: 16–20). Za širok krog poslušalcev so dostopni radijski sprejemniki različnih velikosti, tudi najmanjši, ki lahko poslušalca spremljajo na vsakem koraku.

Glasbo je lažje ignorirati kot govor, ker je za poslušanje manj zahtevna in tako predstavlja idealno ozadje (glej Crissell 1994: 14). Težava nastopi, ko želimo z glasbo nekaj povedati, a javnost tega ne razume.

Poleg glasbe, *jinglov* in drugih zvočnih učinkov se znotraj govornih delov programov poleg novinarskih prispevkov pojavljata še dve vrsti nenovinarskih informacij, kot jih imenuje Slavković (1988: 55–58). Na eni strani so to servisne informacije, na drugi pa oglasna sporočila. Servisne informacije so ponavadi zaradi svoje praktične narave za naslovnika pomemben del programa radijske postaje. Radio ravno prek servisnih informacij izkorišča svojo možnost ažurnosti, ponavadi se nanašajo na stanje na cestah oziroma prometne zastoje, na vremensko napoved ipd. Druga vrsta nenovinarskih informacij so oglasna sporočila, ki so plačana in jasno izražajo namero prepričati, pridobiti čim širši krog potrošnikov k nakupu točno določenega izdelka.

Glasbe, različnih zvokov, *jinglov* in govora na radiu ni mogoče obravnavati ločeno. Glasba sama zase brez govora in ostalih zvočnih dodatkov ne sporoča dosti, tudi sam govor brez glasbe ne bi bil poslušljiv. »V bistvu je kontekst ključen pri razumevanju radijskih zvokov, glasbe in tišine – tudi pri uporabi takšnih sredstev se kontekst zanje v glavnem vzpostavlja z govorom« (Crissell 1994: 53). Prav zato je glavni kod radia govor, saj v kontekst postavlja preostale zvočne elemente. Radio je zato treba gledati kot celoto, kot zmes govora, glasbe, zvokov, *jinglov*, saj vsaka kategorija zase ne pove prav dosti oziroma je njena sporočilna vrednost omejena, skupaj v okviru programske sheme predstavljajo celoto, ki cilja na določeno občinstvo s sebi lastnimi značilnostmi in navsezadnje tudi svojo (radijsko) identiteto.

### 2.1.2 NOVINARSKI DISKURZ IN RADIJSKE NOVINARSKE ZVRSTI

Radijska novinarska besedila niso le del radijske sheme, ampak tudi novinarskega diskurza. Po Manci Košir (1988) je novinarski diskurz z resničnostjo povezan dvojno. V prvi vrsti je del javnega komuniciranja prek množičnih medijev, sistem množičnih medijev pa ni avtonomen, temveč deluje kot podsistem dominantnih sfer, kot sta politika

in ekonomija. »To dejstvo najusodnejše vpliva na drugi način vpetosti novinarskega diskurza, na njegovo referenco, odnos do stvarnosti« (Košir 1988: 11). Del novinarskega diskurza je tudi mit o novinarski objektivnosti, čeprav novinarsko sporočanje kot tako nikoli ne more biti objektivno, saj realnosti ne odseva, ampak jo interpretira. Novinarsko besedilo naslovniku posreduje novinarjevo interpretacijo stvarnosti, saj novinar ne izbere le dogodka, o katerem bo poročal, temveč njegovo sporočilo kaže tudi novinarjev odnos do stvarnosti in jezikovno predstavitev sporočila, ki je novinarjevo delo. Četudi se novinar do sporočenega vrednostno ne opredeljuje in uporablja stilno nevtralne izraze, je njegov izdelek stvar njegove lastne odločitve. Novinarski diskurz temelji na želji po razumljivosti, resničnem poročanju, relevantnosti in preverjenosti informacij, saj naslovnik takšno poročanje v novinarskih (radijskih) vsebinah pričakuje (glej Košir 1988: 11–13).

Brian McNair (1998: 13–15) med dejavnike, ki oblikujejo diskurz, uvršča še profesionalno kulturo novinarstva, kamor sodijo novinarska etika, organizacijske omejitve, kot so uredniška politika in časovni roki, politični pritiski v obliki regulacije, lobiranja in tudi cenzure, ekonomski pritiski, od zahtev lastnikov do pritiskov trga, pa tudi tehnološke možnosti in omejitve, ki se vežejo na samo produkcijo novinarskih izdelkov. Med dejavnike, ki oblikujejo novinarski diskurz, šteje t. i. upravljanje z novicami (ang. *news management*), tehnike in strategije zagotavljanja objave vrednih informacij o dogodkih, strategije novinarskih virov.

Glede na osrednjo temo diplomskega dela je smiselno predstaviti klasifikacijo novinarskih radijskih žanrov in določitev, kaj radijsko novinarsko besedilo sploh je. Prilagodimo lahko definicijo časopisnega novinarskega besedila Mance Košir (1988: 19), pri čemer moramo upoštevati značilnosti radijskega sporočanja, ko pisno-vidni prenosnik zamenja govorno-slušni.

*Časopisno novinarsko besedilo je po intenciji enopomenska pisna jezikovna in grafična celota v množično komunikacijskem dejanju, katere funkcija je ažurno poročanje o aktualnih dogodkih (pojavih) družbeno konstruirane stvarnosti tako, kakor so se ti dogodki zgodili v okviru kolektivnih mehanizmov percepcije, z*

*določitvijo kraja, časa nosilca(cev) dogajanja, ki morajo pripadati skupnem referencialnem univerzumu sporočevalca in naslovnika. (Košir 1988: 19)*

Definicija radijskega novinarskega besedila bi se torej glasila, da je po intenciji enopomenska govorna, od ostalih vsebin ločena celota v množičnokomunikacijskem dejanju, katere funkcija je ažurno poročanje o aktualnih dogodkih (pojavih) družbeno konstituirane stvarnosti tako, kakor so se ti dogodki zgodili v okviru kolektivnih mehanizmov percepcije, z določitvijo kraja, časa in nosilca/nosilcev dogajanja, ki morajo pripadati skupnemu referencialnemu univerzumu sporočevalca in naslovnika. Njegove lastnosti so novost, aktualnost, resničnost, pomembnost in zanimivost (glej Košir 1988: 32).

Sestavni del novinarskega diskurza so novinarski žanri, novinarske vrste in zvrsti. Kot ugotavlja Koširjeva (1988: 67), so vrste bolj stabilne kot žanri, saj jim lahko podrobneje določimo glavne značilnosti, žanri pa se hitreje spreminjajo. Kot temeljne, konstitutivne lastnosti novinarske vrste velja omeniti predmet sporočila, njegove funkcije, situacijo, v kateri novinarsko sporočilo nastaja, in naslovnikovo pričakovanje. Dušan Slavković (1988: 50–51) ob tem dodaja, da so za konstituiranje žanra pomembni oblika, kompozicija celote žanra in konkretna jezikovno-stilna sredstva. V zvrsti, ki jih zaznamuje funkcija novinarskega besedila, avtorjevo hotenje bodisi le poročanja, obveščanja o nekem dogodku, bodisi interpretacije dogodka skozi njegov zorni kot, po že omenjeni klasifikaciji Mance Košir (1988) združujemo vrste. V vrste združujemo novinarske žanre. Novinarski žanr Koširjeva definira kot »tip novinarskega diskurza, za katerega je značilna določena tipična forma, v kateri je upovedana določena snov (predmet), ki je tipsko strukturirana in izražena z zanjo tipičnimi jezikovnimi sredstvi« (Košir 1988: 31).

Različni avtorji navajajo različne klasifikacije novinarskih žanrov, na univerzitetni ravni izobraževanja slovenskih novinarjev je najpogosteje uporabljena delitev novinarskih žanrov po Manci Košir. Loči informativno in interpretativno zvrst, znotraj posamezne zvrsti pa vrste. Tako med informativno zvrst šteje vestičarsko vrsto (kratka vest, razširjena vest, vest v nadaljevanju in naznanilo), poročevalsko vrsto (običajno poročilo,

komentatorsko poročilo, reportersko poročilo, nekrolog in prikaz), reportažno vrsto (klasična reportaža, reporterska zgodba, potopis) in pogovorno vrsto (intervju, okrogla miza, izjava, anketa, dialogizirano poročilo). V interpretativno zvrst uvršča komentatorsko vrsto (običajni komentar, uvodnik, glosa, kolumen), člankarsko vrsto (informativni članek, članek z naslovne strani) in portretno vrsto (portret) (glej Košir 1988: 65).

Struktura žanrov, kot jih določa Koširjeva, je primerna za tiskane medije, mogoče pa jo je aplicirati tudi na radijsko novinarstvo, saj osnova novinarstva kot takega ostaja ista kot pri časopisnem, le da je prilagojena posebnostim radia kot medija. Znotraj interpretativne zvrsti pri aplikaciji klasifikacije na radijske novinarske zvrsti težave povzroča člankarska vrsta. Tako informativni članek kot tudi članek z naslovne strani sta namreč vezana na časopisno periodiko, prvi na dnevnik in drugi na tedenske priloge dnevnikov ali tednike. Na tiskano periodiko sta vezana še uvodnik znotraj komentatorske vrste in prikaz znotraj poročevalske vrste, zato bi ju težko uvrstili med radijske novinarske žanre.

### 2.1.3 PREREZ RADIJSKIH NOVINARSKIH ZVRSTI, VRST IN ŽANROV

Prerez radijskih žanrov je podoben kot v tiskanih medijih, z nekaj že omenjenimi razlikami. Ker je eden od ciljev diplomskega dela prikazati mejo med dopustnimi posegi avdio montaže in manipulacijo tudi s študijo primera, bomo v nadaljevanju opredelili le vrste in žanre, ki so za našo študijo primera relevantni in se v njej pojavljajo, in sicer nekatere žanre vestičarske, pogovorne in komentatorske vrste. Med žanri vestičarske vrste se bomo osredotočili na vest, razširjeno in interpretativno vest ter vest v nizih, med žanri pogovorne vrste na izjavo, med žanri komentatorske vrste pa na komentar.

#### 2.1.3.1 VESTIČARSKA VRSTA

Znotraj vestičarske vrste po Manci Košir (1988: 67–73) ločimo kratko vest, razširjeno vest, vest v nadaljevanju in naznanilo.

Kratka vest je »kraljica radijskega programa« (Milenković 1987: 43). Vesti oziroma več vestem je podrejen celoten radijski program, saj so vesti na sporedu ponavadi ob točno določeni uri in na kratko povzamejo najpomembnejše dogodke dneva (glej Slavković 1988: 92). Na radiu se vest zaradi svoje kratkosti pojavlja pogosto, sicer pa tako kot v novinarstvu nasploh upoveduje dogodke, ki so se že zgodili. Ozadja dogodkov zaradi splošne prepoznavnosti ni treba podrobno razlagati. Radijske vesti naslovnikom sporočajo, kaj se je zgodilo, kje, kdaj, kdo je bil udeležen (glej Košir 1988: 68–69). Radijska vest je prav tako zgrajena po principu obrnjene piramide, izpolnjevati mora kriterija aktualnosti in relevantnosti. Radijske vesti morajo biti kratke, enopomenske, razumljive, jedrnate, saj poslušalec vesti ne more slišati dvakrat, tako kot jo prebere v časopisu (glej Slavković 1988: 131). Med kratke vesti Leksikon novinarstva (glej Marković ur. 1979: 350) uvršča vest o zanimivostih. Slednja se v radijskem programu pojavlja pogosto kot dopolnitev zabavnega programa, saj njen namen ni toliko informirati, kot pa zabavati, vendar kljub temu, da je njena primarna funkcija zabava, zgradba sledi načelu obrnjene piramide, in je kot taka novinarski prispevek. Z radijsko vestjo torej želimo poslušalcu sporočiti nekaj novega, bistvo tega novega (dogodka), s tem pa tudi vzbuditi njegovo zanimanje. Dušan Slavković (1988: 93) piše še o interpretativni vesti, ki naj bi dogajanje pojasnjevala z določenega vidika, komentirala, vezana pa ni na dogodke same, ampak na pojasnjevanje njihovih ozadij in konteksta.

Razširjena vest je od vesti nekoliko daljša in pojasnjuje ozadje nekega dogodka, vendar ga avtor ne interpretira kor pri prej omenjeni interpretativni vesti. Tako bi vprašalnicam, ki določajo vsebino vesti (kaj, kje, kdaj, kdo), dodali še kako je nekaj potekalo in zakaj (glej Košir 1988: 72).

Vest v nadaljevanju je na radiu precej pogost pojav, saj radio dogajanju sledi in zaradi svoje hitrosti prenašanja informacij poslušalcem v zelo kratkem času sporoča morebitne spremembe (glej Košir 1988: 73). Plastični prikaz rabe vesti v nadaljevanju na radiu doživimo v času sestavljanja nove vlade po parlamentarnih volitvah. Koalicijska pogajanja potekajo več dni. Takoj, ko novinar izve nekaj novega, za poslušalca



relevantnega, lahko to sporoči, pri čemer ne pojasnjuje že objavljenih odločitev, ki so jih poslušalci že slišali.

### 2.1.3.2 POGOVORNA VRSTA

Znotraj pogovorne vrste se bomo osredotočili le na izjavo, ki je značilna za oddajo Dosjeji, ki jo bomo obravnavali v študiji primera. Že samo ime pogovorne vrste pove, da žanri temeljijo na pogovoru novinarja s sogovornikom oziroma sogovorniki. Sam pogovor kot tak, piše Manca Košir (1988: 80), je umetno ustvarjen dogodek, katerega ključni namen je obvestiti naslovnika, torej poslušalca, kaj je sogovornik povedal. Intervju, okrogla miza, izjava, anketa idr. nastanejo kot posledica pogovora novinarja z neko osebo o izbrani temi, vendar mora novinar ob pripravi prispevkov, ki sodijo v omenjene žanre, imeti večjo sposobnost empatije kot npr. pri pisanju vesti. Novinarjeva vprašanja niso objektivno dana, kot je npr. dogodek, o katerem poroča v vesti. Vprašanja mora zastaviti sam, upoštevajoč pričakovanja poslušalcev, s katerimi nima neposrednega stika.

Izjava je v radijskem novinarstvu pogost žanr, ki se uporablja bodisi samostojno bodisi v katerem od drugih žanrov. Milutin Milenković piše, da je izjava »iskana ali spontana monološka forma pojasnjevanja neke družbeno relevantne osebe ali telesa, čigar povedano je v širšem družbenem interesu« (Milenković 1987: 65). V izjavah novinarji iščejo odgovore na pereča vprašanja, hkrati pa izjava, meni Koširjeva (1989: 82), pomaga udejanjiti kontrolno funkcijo medijev. Med izjave sodijo protokolarne izjave, kjer novinar ne išče odgovorov na pereča vprašanja. Tovrstne izjave navadno politiki podajo ob protokolarnih dogodkih (glej Košir 1988: 82–83). Izjava je torej zvočni »dodatek«, s katerim novinar podkrepi povedano oziroma povedano dopolni. Radijska izjava v programu ne more stati sama zase, spremlja jo napoved, ki ponavadi vsebuje kratko napoved vsebine z dodano predstavitvijo govorca, katerega izjava sledi v nadaljevanju.

Napovedi se same zase v radijskih novinarskih žanrih ne pojavljajo, so pa pomemben del radijskega novinarstva, ki vpeljejo novinarske prispevke večine novinarskih žanrov.

»Napoved je kratka jezikovna tvorba«, pravi Dušan Slavković (1988: 554). Napoved poslušalca informira in (zlasti v primeru izjave) daje dodatne informacije o tem, kaj se je dogajalo, kdo je sodeloval na dogodku ipd. Napoved lahko tudi komentira, vrednoti, poslušalce pritegne k poslušanju, jih provocira, je prepričan Dragoslav Lompar (v Slavković 1988: 554). Slednji prav zato napoved identificira kot samostojen žanr, kar utemeljuje s tezo, da napoved vsebuje jasno sporočilo. Čeprav jasno sporočilo vsebujejo tudi servisne informacije, jih zato še ne moremo uvrščati v samostojen novinarski žanr. Kot napoved nekega novinarskega prispevka se na radiu lahko pojavljajo tudi različna zvočna sredstva, kot so npr. *jingli*. Podobno kot napoved se v radijskem etru pojavi tudi odpoved, ki naznanja konec nekega novinarskega prispevka, kjer lahko radijski govorec bodisi odpove novinarja kot avtorja novinarskega prispevka bodisi slišano kratko komentira.

### 2.1.3.3 KOMENTATORSKA VRSTA

Znotraj komentatorske vrste na radiu glede na prilagojeno klasifikacijo novinarskih žanrov Mance Košir (1988) sodijo običajen komentar, glosa in kolumnen. Že samo poimenovanje celotne zvrsti pove, da je primarna funkcija interpretativnih žanrov interpretacija, razlaganje povezav med dogodki, odkrivanje ozadij dogodkov in vzročno-posledičnih povezav, ki javnost presenetijo. Žanri komentatorske zvrsti poslušalcu ažurno pojasnjujejo nek dogodek, njegove vzroke in (morebitne) posledice, pri čemer novinar izraža svoje mnenje.

Komentar pojasnjuje vzroke in ozadje nekega dogodka, ki poslušalcu ni doumljiv, avtor je prisoten s svojim mnenjem, svoje razlage pa interpretira toliko, kolikor se mu zdi potrebno, da poslušalca prepriča v svoj prav razlage dogodkov. Novinar, ki piše komentar, mora poznati področje in temo, o kateri piše, zato navadno komentarje pišejo izkušeni novinarji, ki so specialisti za svoja področja (glej Košir 1988: 85–86). Leksikon novinarstva med glavne značilnosti intervjuja dodaja izrazito avtorjevo angažiranost, zavzemanje stališča do teme, ki jo novinar obdela v komentarju. Kljub temu, da novinar v komentarju izraža svoje mnenje, ga mora utemeljiti s preverjenimi informacijami (glej

Marković ur. 1979: 124). Komentar ima značilno tridelno zgradbo z uvodom, jedrom in zaključkom, brez vodila, na radiu navadno brez napovedi, vendar opremljen z ustreznim *jinglom*, ki poslušalcu pove, da gre za komentar in da so v komentarju izrečene misli odraz novinarjevega osebnega mnenja. Največja prednost radijskega komentarja je vsekakor aktualnost oziroma možnost novinarja, da se zelo hitro odzove na aktualno dogajanje, prav tako lahko radijski novinar v komentar vključi tudi kakšno izjavo sogovornika, ki mu služi kot iztočnica za nadaljnje komentiranje (glej Slavković 1988: 265).

O skupnih značilnostih radijskih novinarskih prispevkov lahko sklenemo, da so, ne glede na zvrst, vrsto ali žanr v katere sodijo, krajši, stavčne strukture so krajše in manj zahtevne, da lahko naslovnik, torej poslušalec, sledi povedanemu. Novinar piše za govor, pomembni so glasovni poudarki in naglasi, pravilna in razločna izgovorjava (glej Milenković 1988: 72).

Za radijske novinarske izdelke je značilno prepletanje novinarskih žanrov z izjemo vestičarske vrste. To imenujemo »multižanrski kreativni postopek«, katerega cilj je zgoščeno, avtentično, jasno in zanimivo združevanje radiofonskih sredstev (Milenković 1987: 56). Izjavo radijski novinar lahko uporabi v poročilu, anketi ali izjavo pa v reportaži. K pregledu radijskih žanrov bi bilo poleg multižanrskega pristopa smiselno dodati še eno specifikum radia, in sicer informativne ter kontaktne oddaje. Vsaka radijska postaja se v okviru svoje sheme odloči, s kakšnimi informativnimi oddajami bo oskrbovala svoje poslušalce. »Radijski informativni programi so različni, od dveminutnih poročil do 24-urnega nepretrganega informativnega programa« (Pirc 2005: 176). Vsebujejo le niz kratkih vesti, niz vesti s servisnimi informacijami, lahko pa gre za daljše informativne oddaje, kjer so poleg vesti vključeni še drugi žanri radijskega novinarstva.

Kontaktne oddaje novinar pripravi na različne načine; enostavno lahko samo nek podatek, vest o dogodku ponudi kot iztočnico kontaktnega programa, ali za iztočnico uporabi ali izjavo ali poročilo ali reportažo oziroma kaj drugega. Teme kontaktnih oddaj so najrazličnejše, od politike, kulture do zabavnih tem. Namenjene so širokemu krogu

ljudi, prek kontaktnih oddaj radio vzpostavlja vez z občinstvom, prav tako kontaktne oddaje zaznamujejo neposrednost stika med novinarjem oziroma voditeljem in poslušalcem (glej Marković ur. 1979: 134). »Kontaktne oddaje so dodatno okrepile vlogo radia kot pristnega medija, tesno so povezane s poslušalci,« piše Tatjana Pirc (2005: 231). Možnost soustvarjanja oddaje, odzivanje na govorčeve besede, besede »»znanca«, ki se povabi k njim /poslušalcem, op. J. N./ in jih povabi v svoj krog«, so najpogosteje vzrok za priljubljenost kontaktnih oddaj (Pivec 2004: 264).

#### 2.1.3.4 GLASOVNA RAZNOLIKOST RADIJSKIH ŽANROV

Radijski govorniki so različni, tudi pri govorni izvedbi katerega koli od radijskih novinarskih žanrov govorec ni nujno novinar. Novinarske prispevke lahko bodisi prebira novinar sam ali jih prebirajo bralci, profesionalni interpreti besedil. Kdo prebira novinarske prispevke, je odvisno od vsake radijske postaje posebej, tako kot ima vsaka radijska postaja zase postavljena pravila, kdo bere kaj. Vsi radijski govorniki imajo skupno lastnost: sposobni morajo biti »podati na eni strani poglobljeno analizo dogajanja za potrebe informativnega programa, na drugi pa se v živo javiti s kraja dogodka ali sproščeno kramljati s poslušalci« (Pivec 2004: 263–264). Glasovno raznolikost radijskih novinarskih žanrov omogoča narava radia kot medija, saj govorno-slušni prenosnik radijskemu novinarju pred novinarji v tiskanih medijih daje to prednost, da namesto citatov in povzemanj vključi govornika (relevantnega za izbran dogodek, temo). Ravno možnost vključevati sogovornike je z vidika tega diplomskega dela posebej pomembna, saj radio kot medij, ne glede na to, da lahko oddaja neprekinjeno, glede na programsko shemo vsakega radia posebej, omejuje čas vsem novinarskim žanrom in v kombinaciji s sodobno, računalniško radijsko opremo daje možnost manipuliranja. Ta možnost je sicer manjša pri radijskih novinarskih vsebinah, ki potekajo v živo, vendar vseeno obstaja.

#### 2.1.4 TEHNIČNI VIDIK RADIA – SODOBNA RADIJSKA OPREMA

Radio in računalnik gresta danes z roko v roki, čeprav ta vez ni bila vedno tako močna. Flawn William (1992: 214) pravi, da kakovost zvoka kljub digitalizaciji ostaja enaka, čeprav ima tudi digitalizirani radio svoje slabosti, ki pa jih prednosti pretehtajo. Digitaliziran zvok je mogoče transformirati v različne nove oblike, česar analogni radio ni omogočal. Digitaliziran zvok omogoča »prilagajanje jakosti zvoka, spreminjanje tonske karakteristike, dodajanje odmeva ali kakšne druge karakteristike, spreminjanje registra brez spreminjanja minutaže, odstranjevanje obstoječih zvokov in šumov, itd.« (Williams 1992: 215). Z digitalizacijo radia so se spreminjale tehnike radijskega novinarstva. Magnetogramske trakove so nadomestili računalniki, ki niso zgolj snemalne naprave, temveč s pomočjo avdio montaže omogočajo urejanje, selekcijo zvočnih posnetkov, relevantnih za novinarske prispevke. Razvoj digitalne tehnologije je »digitaliziral« tudi novinarjevo delo na terenu s prenosnimi snemalniki, ki nudijo hiter prenos zvočnih zapisov na računalnik in posledično hitro montažo.

Z različno programsko opremo, namenjeno avdio montaži, ki je relativno enostavna za uporabo, novinarji pri svojem delu postajajo vse bolj samostojni. Ker večina programskih oprem teži k enostavnosti uporabe, je podobno tudi na področju programske opreme za avdio montažo. S postopkom montaže novinar ustvari posamezne zvočne izseke, ki jih s to isto montažo lahko zloži v novo celoto, ali jih posamezno vključuje tam, kjer se mu glede na naravo in žanr novinarskega prispevka zdijo potrebni. Z montažo novinar ne oblikuje le prispevka, ampak izraža tudi subjektivni odnos do obravnavane tematike – z montažo novinar interpretira stvarnost nekega dogodka, kot ga je doživel (glej Slavković 1988: 166). Montaža označuje tehniko krajšanja zvočnih posnetkov, s katero je mogoče odstraniti ali le moteče šume ali vsebinske dele zvočnega posnetka, ki se novinarju ne zdijo relevantni (glej Tucaković 2004: 208). Sodobna avdio montaža omogoča neslutene posege v dani tonski posnetek, npr. izjavo nekega govornika. Koliko bo novinar izjavo okrnil, je njegova osebna odločitev in presoja, vezana na etiko samega novinarja, ne le novinarsko, ampak tudi njegovo osebno, človeško etiko.

### **3. NOVINARSKA ETIKA IN NOVINARSKA KAKOVOST**

#### **3.1 NOVINARSKA ETIKA**

Človek, ki ni temeljno usmerjen k obči etiki, tudi novinarskih etičnih norm ne more spoštovati. Lahko rečemo, da »etika po definiciji vsebuje kolektivno spoznanje o tem, kaj je prav in kaj ni v družbenem kontekstu skupine s skupnimi vrednotami« (Dinges 1992: 9), in dodamo, da etika sama po sebi ni nadomestek za dobro presojo, ampak mora biti del posameznika, njegovega razuma, njegovega poslanstva kot novinarja, člana neke družbe in navsezadnje kot človeka. Etičnost posameznika se ne konča, ko novinar zapusti redakcijo. Čeprav je novinar v prostem času svobodno bitje in lahko načeloma počne, kar želi početi, se je zavoljo novinarske integritete ter poklicne moralne presoje nekaterim dejavnostim smiselno izogniti, npr. aktivnemu članstvu v političnih strankah.

Merrill kot sopomenko etičnosti novinarja uporablja pojem odgovornost. Odgovorno novinarstvo je tisto novinarstvo, ki sledi novinarskim moralnim normam (Merrill v Poler 1997: 71–72). Novinar kot oseba je odgovoren do tistih, ki jim sporoča, kot tudi do tistih, o katerih sporoča. Odnos novinarja do ljudi, ki se v njegovem delu pojavljajo bodisi kot viri ali predmeti upovedovanja bodisi kot naslovniki, temelji na spoštovanju človekove osebnosti. »Sklenemo lahko, da ravnati odgovorno oziroma etično pomeni utemeljevati svoje odločitve in ravnanja na osnovi novinarskega sporočanja, ki je obenem cilj in najvišje dobro. To je spoštovanje osebe« (Poler 1997: 80).

Z etično naravnostjo novinarja je neposredno povezano tudi to diplomsko delo. Če želimo preveriti tezo, da radijska manipulacija ni etično sporna, dokler novinar sledi načelom novinarske etike oziroma zahtevam verodostojnega novinarstva, posredovanju preverjenih informacij, je nujno razumeti novinarsko etiko kot sestavni del novinarstva, neločljivo razsežnost novinarja kot osebe. Če so posegi v tonske posnetke, katerih posledica je zavajanje naslovnikov, razlage delov dogodkov in besed sogovornika izven konteksta, v katerem so se dogodki zgodili ali bile besede izrečene, neverodostojni prikaz

tistega, kar je novinar slišal ali videl ali preveril, novinar svojega dela ne opravlja korektno, prav tako pa poseže v prostor svobode druge osebe.

Svoboda novinarskega izražanja je pogojena z odgovornostjo novinarja do spoštovanja drugih oseb, pravica izražati svoje mnenje ne pomeni pravice žaliti drugo osebo ali pravice širiti polresnice in govorice. Tukaj nastopi novinarjeva etičnost, ki je vodilo, kaj početi in česa ne. Novinarska etika narekuje odnos novinarja do oseb, s katerimi zaradi narave svojega dela prihaja v stik. Za svoje delo, katerega rezultat so novinarski prispevki, sam tudi odgovarja. »Pomembno je poudariti, da koncept novinarske avtonomije predpostavlja osebno odgovornost novinarja« (Poler 1997: 99). Koširjeva v *Nastavkih za teorijo novinarskih vrst* (1988: 42–43) ugotavlja, da naslovnik od novinarskih vsebin in novinarja, ki jih pripravlja, pričakuje razumljivost posredovanih informacij, preverjene in relevantne informacije, ki bodo kar se da blizu resnici nekega dogodka.

Pri opravljanju novinarskega poklica se vsakodnevno pojavljajo številne etične dileme, ki jih mora novinar reševati sproti, skrbno ter nepristransko. Prav zato si je novinarska srenja sama oblikovala novinarske kodekse, kjer so zapisane temeljne etične norme, ki naj bi jih novinar pri svojem delu upošteval. Slovenski se imenuje Kodeks novinarjev Slovenije<sup>3</sup>. Belsey in Chadwickova (1992: 9) ugotavljata, da je odločitev novinarja, kako ravnati v posamezni situaciji, vedno odločitev posameznika, ne glede na to, koliko natančno skušamo začrtati smernice etičnega vedenja novinarja. »Noben kodeks ne more zajeti vseh situacij« (Belsey in Chadwick 1992: 9). Dolgi in natančni kodeksi, ki do potankosti opredeljujejo etično sporne situacije, so lahko nevarni, ker novinarje in urednike navajajo k razmišljanju o »iskanju lukenj«, prav tako pa hitro zastarijo (Harris 1992: 67). Novinarski kodeks kot regulativa, ki si jo novinarji postavijo sami, je, ugotavljata Koširjeva in Poler Kovačičeva, predvsem »samopremislek lastne stroke in svojega temeljnega opravila« (v: Poler Kovačič 2005: 50). Kako in koliko novinarji etični

---

<sup>3</sup> Kodeks novinarjev Slovenije je Društvo novinarjev Slovenije zadnjič spremenilo leta 2002. V Izoli 10. 10. 2002 so člani Društva novinarjev Slovenije posebno pozornost namenili rešitvam kodeksa Mednarodne zveze novinarjev in ameriškega Društva profesionalnih novinarjev. Vsakršno povzemanje in sklicevanje na novinarski kodeks se nanaša na trenutno veljavni Kodeks novinarjev Slovenije. Dostopno na [www.novinar.com/dokumenti/kodeks\\_txt.php](http://www.novinar.com/dokumenti/kodeks_txt.php) (10. 5. 2007).

kodeks pri svojem delu dejansko upoštevajo, pa, dodajata avtorici, »kaže dejansko stanje tako novinarskega poklica kot tudi družbenega okvira, znotraj katerega se godi«.

### 3.1.1 KODEKS NOVINARJEV SLOVENIJE

Kodeks novinarjev Slovenije (v nadaljevanju kodeks) je v splošnem razdeljen na pet delov: preambulo, del, ki se dotika novinarskega dela, del, ki se nanaša na konflikte interesov, del o splošnih etičnih normah ter del o pravicah novinarjev in razmerjih do javnosti. V preambuli novinarski kodeks govori o temeljnem vodilu novinarja – pravici javnosti do čim boljše informiranosti kot pogoju delovanja demokratičnega sistema. Prav iz demokratičnega družbenega okvira kot institucionalnega pogoja za (svobodno) delovanje novinarjev izvirajo dolžnosti novinarja, kot so svoboda zbiranja in objavljanja informacij in svobodno izražanje mnenj. Natančnost in vestnost v kombinaciji s celovitim predstavljanjem dogodkov in spoštovanjem pravic soljudi sta temelj novinarske verodostojnosti.

Glede na osrednjo temo diplomskega dela je smiselno v prvem delu kodeksa izpostaviti 8. člen: »Montaža, napovedi, naslovi in podnapisi ne smejo ponarejati vsebine. Primerno mora biti označena tudi simbolna in arhivska slika.« Zakaj je člen tako pomemben, bomo podrobneje pojasnili v poglavju o radijski manipulaciji. V drugem delu kodeksa sta 13. in 14. člen tista, ki jih je glede na obravnavano temo prav tako smiselno izpostaviti. 13. člen pravi, da je prepletanje ali združevanje novinarskih in oglasnih besedil in opravil nedopustno, 14. člen kodeksa narekuje, da morajo biti oglasna sporočila, plačane objave in oglasi biti ločeni od novinarskih vsebin. Kot pravi kodeks v istem členu, morajo biti oglasne vsebine nedvoumno označene, hibridi med oglaševalskimi in novinarskimi vsebinami pa so nedopustni.

Čeprav novinarski kodeks ne omenja novinarske objektivnosti, ta ostaja novinarski ideal. »Da zahteve po objektivnosti ni v členih kodeksa, je dobro tudi zato, ker je to besedilo deontološki temelj poklica; zapisuje pravila, kako ravnati. Pravila morajo biti »praktična« v tem smislu, da lahko preverjamo njihovo (ne)uresničevanje in kršitve tudi



sankcioniramo« (Košir 2003: 111). Z resnicoljubnim in nepristranskim poročanjem, ki temelji na preverjenih informacijah, kot jih določa tudi slovenski kodeks, novinar javnosti lahko posreduje verodostojne novinarske prispevke (glej Bennett 1996: 145–146). Ali je novinar objektivni, ne moremo meriti, saj objektivnost ni merljiva, lahko pa preverimo, ali je navedel vire, jih korektno povzel, natančno povzel podatke, ločil informacije od komentarjev ipd.

### 3.1.2 POKLICNA MERILA IN NAČELA NOVINARSKE ETIKE V PROGRAMIH RTV SLOVENIJA

Poklicna merila in načela novinarske etike v programih RTV Slovenija<sup>4</sup> (v nadaljevanju poklicna merila) so v primerjavi s Kodeksom novinarjev Slovenije obsežnejša in vsebinsko podrobneje razdelana. Poklicna merila vsebujejo 22 členov, ki so razdeljeni na podčlene, poleg meril poklicne etike novinarskega dela pa obsegajo še določila, ki urejajo področja oglaševanja na RTV Slovenija, odnos zaposlenih, ne le novinarjev, do državnih organov in institucij, odnos vseh zaposlenih do manjšin in posebnih skupin naslovnikov, kot so otroci, invalidi, verske skupnosti ipd. Prav tako so podrobnejša navodila za ravnanje in obnašanje novinarjev v posameznih okoliščinah, kot so volitve, poročanje s t. i. izrednih dogodkov (demonstracije, državljanska nepokorščina), poročanje o političnem življenju. Če primerjamo Kodeks novinarjev Slovenije s poklicnimi merili, ki jih za novinarje določa RTV Slovenija, ugotovimo, da podrobneje pojasnjujejo splošne določbe, ki jih navaja kodeks. Splošnemu določilu kodeksa o neponarejanju vsebine v napovedih, naslovih in pri montaži, poklicna merila v 9. členu dodajajo podrobnejša navodila, da je »dejanski rezultat izbire posnetkov in montaže zgostitev realnosti, izrez iz realnega sveta, ki pa ne sme popačiti dejstev, bistva sporočila in videnega in slišane na kraju dogodka« in da je »montaža posnetega gradiva po svoji metodološki zakonitosti nujna in utemeljena manipulacija vse dotlej, dokler z zaporedjem ali ponavljanjem posnetkov in celo dodajanjem neavtentičnih kadrov ne spreminja objektivne logike

---

<sup>4</sup> Poklicna merila in načela novinarske etike v programih RTV Slovenija je sprejel Svet RTV Slovenija na 18. redni seji 18. maja 2000 in dopolnil na 19. redni seji 22. junija 2000. Omenjena pravila veljajo za informativne in tiste programe RTV Slovenija, ki v svoje programe uvrščajo tudi poročevalske zvrsti. Dostopno na [http://www.rtvlo.si/modload.php?&c\\_mod=static&c\\_menu=1048035122](http://www.rtvlo.si/modload.php?&c_mod=static&c_menu=1048035122) (15. 1. 2007).

dogodka ali dogajanja«. Poseben odstavek poklicna merila namenjajo načinu montiranja intervjujev, pa tudi nevarnostim zlorabe radijske in televizijske tehnologije.

V drugem delu kodeksa smo izpostavili, da je prepletanje ali združevanje novinarskih in oglasnih besedil ter opravil nedopustno. Tudi te, iz kodeksa izpostavljene člene, poklicna merila RTV Slovenija podrobneje pojasnjujejo. 19. člen poklicnih meril o oglaševanju je razdeljen na pet podčlenov, kjer so določena etična merila oglaševanja, nezdržljivosti opravljanja novinarskega poklica in nastopanja v oglasih ali hibridnih sporočilih. Podrobnosti o 9. členu poklicnih meril bomo navedli v poglavju o študiji primera.

### 3.1.3 NAČELA NOVINARSKE ETIKE IN KODEKSA NOVINARJEV SLOVENIJE KOT OSNOVNO VODILO RADIJSKEGA NOVINARJA

Radijsko novinarstvo ima določene posebnosti, in čeprav kratkost, jedrnatost, enopomenskost, razumljivost niso značilne le za radio, so zaradi enkratnosti radijskega sporočanja ter minljivosti radijskih vsebin toliko bolj pomembne oziroma prihajajo do izraza. Radijsko novinarstvo ni izjema, kar zadeva sledenje v kodeksu zapisanim etičnim normam, saj Kodeks novinarjev Slovenije velja tako za besedilo, kot tudi za fotografijo, sliko in zvok.

Radijsko kot tudi televizijsko novinarstvo izhajata iz časopisnega novinarstva, vendar je način dela v elektronskih medijih drugačen. Razmejitev med radijskimi ali televizijskimi oddajami in aktualno-političnimi debatami je vedno bolj zabrisana, oddajanje v živo je drugačno od časopisnega novinarstva in se tako hitro spreminja, da ga etični kodeksi s spremembami ne dohajajo (glej Harris 1992: 64).

Čeprav je radijsko novinarstvo »hitro« zaradi narave medija, to ne sme biti izgovor za neupoštevanje etičnih standardov. Novinarske etične norme niso recept, po katerem novinar pripravlja svoje prispevke, ampak jih mora ponotranjiti, biti morajo del njegove vesti in zavesti, da delujejo. Radijski novinarski prispevki pogosto nastajajo hitro, zato pa mora biti radijski novinar v kratkem času nastajanja radijskega prispevka še bolj vesten, natančen, dosleden pri navajanju informacij, saj v naglici hitreje pride do napak. Njegova

odgovornost do vira, naslovnika in do samega sebe zaradi hitrega pripravljanja novinarskih prispevkov ni nič manjša, se pa, po moji oceni, etična naravnost novinarja, njegovo moralno presojanje, v naglici pripravljanja prispevkov, ko ni pravega časa za razmislek, mnogo bolj razkrivata, kot v primerih, ko te časovne omejenosti ni. Prav tako mora radijski novinar težiti k uravnoteženosti svojih novinarskih prispevkov, vendar mnogi to zahtevo razumejo napačno, saj ne pomeni vsaki strani nameniti enako prostora (glej Edgar 1992: 122). Vsakemu sogovorniku radijski novinar ne more dati na voljo trideset sekund in reči, da je njegovo poročanje uravnoteženo. Radijski novinar pri svojem delu ne sme biti površen in mora, kljub neosebni stiku s poslušalci, biti človek v odnosu do soljudi.

### **3.2 NOVINARSKA KAKOVOST**

Upoštevanje že omenjenih novinarskih etičnih standardov, kot so uravnoteženost poročanja, preverjanje informacij in nepristranskost novinarskega poročanja, in njihov zapis v kodeksu sta koraka na poti profesionalizacije novinarstva. »Prizadevanje za profesionalizacijo novinarskega poklica je ključna razsežnost, ki bo zagotovila novinarsko kakovost«, ugotavlja Karmen Erjavec (1999: 23); še eden od korakov na poti profesionalizacije pa je izobraževanje novinarjev, ki skozi kontroliran proces študija omogoča ponotranjenje novinarskih etičnih norm kot ključnega sestavnega dela novinarja in novinarskega poklica.

»Novinarsko kakovost ocenjujemo na podlagi sposobnosti novinarja, da najde družbeno pomembno temo, jo razišče in oblikuje tako, da vsebina dogodka ustreza dejanskemu stanju dogodka« (Erjavec 1999b: 82). Kot ugotavlja Karmen Erjavec (1999b), se celoten proces oblikovanja kakovostnega novinarskega prispevka odvija na treh ravneh: na ravni izbora teme, na ravni preiskovanja in na ravni oblikovanja novinarskega prispevka. Na ravni izbora teme se novinarji odločajo na podlagi novičarskih kriterijev<sup>5</sup>, ki pa so v času

---

<sup>5</sup> Različni avtorji različno razdelijo novičarske kriterije, po katerih poteka selekcija novic, ki jih novinarji in uredniki ocenijo kot vredne objave. Glede na funkcionalni model so novičarski faktorji ali kriteriji novinarjevo orodje za oceno vrednosti objave dogodka (glej Erjavec 1999b: 55–57).

in prostoru spremenljivi, meni Erjavčeva (1999b: 53–54). Raven izbora teme določajo naslednji novičarski faktorji (glej Erjavec 1999b: 56):

- širina vpliva (koliko ljudi dogodek, ki je predmet poročanja, zadeva; več ljudi zadeva, pomembnejši je dogodek);
- zemljepisna bližina (koliko je dogodek, ki je predmet poročanja, ljudem geografsko blizu; geografsko bliže je dogodek ljudem, bolj je pomemben);
- časovnost (je dogodek, ki je predmet poročanja, svež, nov; bolj je nov, bolj je zanimiv za ljudi);
- prominentnost (kriterij, ki se tiče poročanja o pomembnih, znanih ljudeh; bolj je subjekt poročanja pomemben, bolj je zanimiv za poročanje);
- novost (bolj je dogodek nov oziroma manj ljudi nek dogodek izkusi, bolj je zanimiv);
- nenavadnost (bolj je dogodek nenavaden, bolj je zanimiv) in
- konfliktnost (poročanje o umorih, vojnah, demonstracijah je za javnost zanimivo z vidika konfliktnosti dogodka).

Novinarskemu dejavniku časovnosti bomo dodali aktualnost. Večina medijev namreč pojem aktualnosti dojema z vidika časovne dimenzije, ugotavlja Erjavčeva (1999b: 59), ki dodaja, da pojem aktualnosti pomeni tudi aktualnost predmeta poročanja v smislu vsebine poročanega oziroma same vsebine v času, ko novinar o dogodku poroča. Aktualnost se v tem primeru povezuje s pojmom pomembnosti, saj je dogodek lahko s časovnega vidika zelo aktualen, vendar pa, če ni aktualen z vsebinskega vidika, ni medijsko pomemben (glej Erjavec 1999b: 59).

Na ravni novinarskega preiskovanja postopki dela novinarja niso dobro formulirani, v teoretskih analizah ni enotnih kriterijev kakovosti novinarskega preiskovanja (glej Erjavec 1999b: 60–61), a so prav »kriteriji kakovosti preiskovanja določenega novinarskega izdelka hkrati kriteriji kakovosti novinarskega poročanja« (Erjavec 1999b: 71). Pomembnost, veljavnost in razumljivost so zato, meni Haller (v Erjavec 1999b: 64–65), kriteriji kakovosti novinarskega izdelka. Hallerjevim kriterijem bomo v kvalitativni analizi oddaje dodali še Saxerjev kriterij novinarske objektivnosti (v Erjavec 1999b: 70–

71), ki jo zaradi normativnosti pojma objektivnosti nadomesti s kriteriji točnosti informacij, usmerjenostjo, učinkovitostjo, neposrednostjo in intenzivnostjo:

- pomembnost (pomembnost teme kot osnovno merilo, ali je tema dovolj pomembna, da jo novinar začne preiskovati; navadno je odvisna od dometa posledic nekega dogodka ali pomembnosti akterjev v posamezni temi) (Haller v Erjavec 1999b: 64);
- veljavnost ali točnost informacij (preverjanje informacij, njihove točnosti; netočne informacije mora novinar znova preveriti, prav tako nasprotujoče si izjave (Haller v Erjavec 1999b: 64–65), ob hudih obtožbah poskušati pridobiti odziv tistega, ki ga hude obtožbe zadevajo; za ugotavljanje točnosti informacij je treba preveriti citirane vire v novinarskem prispevku (Saxer v Erjavec 1999b: 70)),
- razumljivost (vsebinska razumljivost zbranih informacij kot pogoj za kasnejše oblikovanje razumljivega novinarskega prispevka (Haller v Erjavec 1999b: 65);
- usmerjenost (novinar preiskovanje tematike pelje v določeno smer, vendar mora biti v tisti smeri poglobljeno) (Saxer v Erjavec 1999b: 70);
- učinkovitost (je posledica usmerjenosti, saj ta poveča njegovo učinkovitost ) (glej Erjavec 1999b: 70);
- neposrednost (zanjo »je pomembna kompetentna kritika virov« (Erjavec 1999b: 70), saj novinar vsebine virov ne sme spreminjati, kontekst informacij mora med novinarskim poročanjem ostati nespremenjen);
- nadzor (preverjanje informacij, ocenjevanje njihovega pomena, ocenjevanje interpretacij informacij in tudi odločanje, v kakšnem žanru informacijo podati) (glej Erjavec 1999b: 71);
- intenzivnost (kriterij, ki je uresničen, »ko je zahteva po aktualnosti in univerzalnosti tematike kar se da gospodarno uresničena« (Erjavec 1999b: 71), pogosto pa nastane tudi kot odgovor na časovni pritisk).

Tretja raven kvalitativne analize novinarskih prispevkov poteka na ravni oblikovanja novinarskega prispevka. Glede na to, da se v novinarskem izdelku najjasneje kaže rezultat selekcije informacij, saj jih prispevek tudi vsebuje, bomo novinarski izdelek analizirali glede na naslednje kriterije (glej Erjavec 1999b: 71–81):

- točnost (na točnosti podatkov temelji zaupanje javnosti do novinarja, točnost podatkov je zato nadrejeni pojem resnicoljubnosti in natančnosti, dosega se s preverjanjem empirične informacije pri več virih, je pa ena od zahtev, ki »jo lahko definiramo kot zahtevo po neizkrivljeni in natančni predstavitvi dogodka« (Erjavec 1999b: 73));
- raznolikost (na ravni vsebinske raznolikosti, ki jo lahko opredelimo kot mnenjsko ali informacijsko raznolikost; zlasti mnenjska raznolikost je ključna za poročanje o določeni temi (glej Erjavec 1999b: 74));
- preglednost (pregledno morajo biti označene tako preverjene kot nepreverjene informacije, hkrati mora biti pregledno tudi samo podajanje informacij, da naslovnik razume, kdo je rekel kaj in ali je vsebina posameznega novinarskega prispevka podajanje informacij ali mnenjska sodba (glej Erjavec 1999b: 74–75));
- stvarnost (»kriterij stvarnosti od novinarja zahteva, da se vsaj na eksplicitni ravni vzdrži vrednostnih sodb (če jih pa že objavi, jih mora kot take označiti) in stvarno, brez čustev ubesedi dogodek« (Erjavec 1999b: 75));
- uravnoteženost (največkrat uravnoteženost pomeni enakovredno zastopanost nasprotujočih si stališč, sicer pa pomeni tudi uravnoteženost ponudbe različnih vsebin, tematsko uravnoteženost, geografsko uravnoteženost in politično uravnoteženost; kriterij uravnoteženosti predvsem poudarja enakovredno zastopanost stališč, pomembnih za predstavitev dejanskega stanja (Erjavec 1999b: 76));
- razumljivost (razumljivost izhaja iz povezave med besedilom in bralci (Hagen v Erjavec 1999b: 77), vsebina mora biti tako jezikovno razumljiva kot tudi koherentna, smiselno povezana (Biere v Erjavec 1999b: 77)).

Oprelitev novinarske kakovosti in kriterijev, po katerih kakovost posameznega novinarskega prispevka vrednotimo, bomo poleg opredelitev novinarske etike v nadaljevanju uporabili za analizo dela oddaje Dosjeji.

#### 4. RADIJSKA MANIPULACIJA

Slovar slovenskega knjižnega jezika (v nadaljevanju SSKJ) (Bajec in drugi 1996: 521–522) manipulacijo definira kot:

1. *opravljanje dela pri nameščanju, premeščanju, obdelavi, palete za manipulacijo drobnejšega kosovnega blaga; prostor za manipulacijo; pren. slabš. je novejša poezija samo manipulacija pojmov // adm. tehnično delo z uradnimi spisi, dokumenti; blagajniška pisarniška manipulacija / stroški za manipulacijo;*
2. *ravnanje, upravljanje: zmotne manipulacije; manipulacija z žerjavom / redko hipnotizer je delal manipulacijo z rokami, gibe;*
3. *nav. slabš. preračunljivo ravnanje, dejanje, zakaj so bile potrebne vse te manipulacije, če si vedel, da ne bo nič; denarne manipulacije*

Glede na predmet obravnave diplomskega dela, je za nadaljnjo analizo primerna tretja razlaga, ki govori o manipulaciji kot preračunljivem ravnanju oziroma dejanju, saj to razlago lahko prenesemo na preračunljivo ravnanje v medijih, preračunljivo izbiro sogovornikov ali posameznih besed sogovornika pri montaži novinarskih prispevkov ipd.

Bolj kot definicija manipulacije v SSKJ-ju, so za nadaljnjo obravnavo primerne definicije, ki upoštevajo posebnosti množičnih medijev in tudi pravico javnosti do obveščenosti. Leksikon novinarstva (Marković ur. 1979: 152) o manipulaciji pravi, da »manipuliranje s sredstvi množičnega komuniciranja pomeni uporabljati ta sredstva, da bi dosegli želeni učinek oz. nek skriti cilj«. Leksikon novinarstva dodaja, da obstoj sredstev množičnega komuniciranja samih po sebi predpostavlja manipulacijo z njimi, ključno pa naj bi bilo vprašanje, kdo z njimi manipulira. »Skladno s tem sredstva množičnega komuniciranja navadno tudi služijo določenim družbenim skupinam, predvsem vladajočim družbenim skupinam, za manipuliranje z množicami in njihovim političnim razpoloženjem, da bi na ta način pridobile podporo vladajočemu režimu« (Marković ur. 1979: 152). Z razvojem sredstev manipulacije se je razvila zavest o manipulaciji in odpor proti njej, ugotavlja Nedeljka Galijaš (1989: 72). Da pa ima manipulacija med ljudmi

slabšalni predznak, kaže tudi zapis gesla manipulacija v Slovarju slovenskega knjižnega jezika.

Tucaković (2004: 188) podobno govori o »(zlo)rabi informacij z namenom zavajanja ljudi k napačnim zaključkom in napačnemu obnašanju«. Takšna definicija po njegovem mnenju velja tako v novinarstvu kot tudi v politiki. Čeprav Tucaković eksplicitno ne govori o nameri, namerni (zlo)rabi informacij, to posredno določa cilj, torej navajanje k napačnim ciljem, napačni interpretaciji danega dogodka; kot motiv za zlorabo informacij, torej manipulacijo, Tucaković navaja uresničitev interesov posameznikov ali skupin, zlorabe pa so rezultat pozicije posameznika ali skupine, ki informacije zlorablja, glede na odnos, ki ga imajo organizacije ali posameznik do medijev. Moč skupine ali posameznika kot vzvod (radijske) manipulacije je tista, ki vpliva na interpretacijo informacij, ponavadi bodisi iz politične ali ekonomske sfere, ki lahko vpliva na možnost eksistence posameznega medija. Možnost vplivanja na poročanje posameznega medija je tisto, kar v primerjavi z definicijo Leksikona novinarstva bolj natančno določa, kdo so tisti, ki prek množičnih medijev lahko zlorabijo informacije. Možnost vplivanja lahko izhaja iz vojnega stanja ali politične prisile, politične dominacije posamezne skupine ali iz kadrovskega monopola pri imenovanju urednikov in zaposlovanju novinarjev (Tucaković 2004: 358–359).

Michael Parenti<sup>6</sup> manipulacijo definira kot »zavajajočo interpretacijo informacij«, ki je posledica bodisi nenamernih napak pri razumevanju bodisi posledica pritiskov časovnih rokov za oddajo novinarskih prispevkov. V omenjenih primerih Parenti govori o nenamerni manipulaciji. Zavajajoče interpretacije informacij, torej manipulacije, »so v medijih lahko tudi posledica pritiska lastnikov, oglaševalcev ali pa težnje uredniške politike po senzacionalizmu«. Kot najpogostejšo tehniko medijske manipulacije Parenti navaja neomenjanje oziroma nenavajanje pomembnih informacij, ki jih novinarji

---

<sup>6</sup> Michael Parenti se v okviru nevladne organizacije Media Alliance ukvarja s proučevanjem medijskih manipulacij. Članek, ki ga citiram, je dostopen na njihovi spletni strani, navedeni v literaturi, vendar pa ne vsebuje datuma objave. Dostopno na: <http://www.media-alliance.org/article.php?story=20040513171349558&query=manipulation> (26. 8. 2006).



izpustijo z jasnim namenom zavajanja javnosti, kar je tudi v Sloveniji v nasprotju z etičnim kodeksom. Na ta način naj bi avtorji dosegli bodisi senzacionalizem medijskih vsebin in posledično dvigovanje naklade oziroma boljše poslušnost, bodisi »ustrežljivost nekemu družbenem akterju, ki mu je zamolčanje informacije v korist«. Parenti omenja še druge metode, s katerimi novinarji manipulirajo in zavajajo javnost. Med njimi so označevanje subjekta ali objekta poročanja brez pravega vzroka, z rabo posameznih besed (predvsem pridevnikov) ali besednih zvez, ki prejemniku vzbujajo pozitivno ali negativno konotacijo, pa tudi neuravnoteženost novinarskih prispevkov, ko novinar nekemu delu prispevka, vidiku dogodka ali besedam sogovornika pripiše večji pomen, kot ga je ta imel med dogodkom samim.

Če bi v nadaljevanju izhajali iz predpostavke, da je že sam novinarski diskurz manipulativen, nobena etična postavka v novinarstvu ne bi bila smiselna in bi vsako novinarsko upovedovanje predmeta poročanja pomenilo manipulacijo z javnostjo. Vendar normativni okvir nepristranskega, uravnoteženega, etičnega novinarskega poročanja obstaja in novinarskih prispevkov a priori ne označuje kot manipulativnih. Vendar normativnost ni praksa. Majda Juvan (2006)<sup>7</sup> je pri opredelitvi pojma manipulacije jedrnata in pravi, da je »radijska manipulacija vsakršno podajanje informacij, ki niso v skladu z dejstvi. Kadarkoli pri podajanju informacije zamolčiš kakšno informacijo, jo prevrednotiš, ali pa prirediš, govorimo o poskusu manipulacije.« Juvanova dodaja, da je poskus manipulacije lahko zavesten ali ne, nekdanji odgovorni urednik informativnega programa Radia Slovenija Bojan Veselinovič (2006)<sup>8</sup> pa pravi, da pri radijski manipulaciji govorimo o dveh vrstah:

*O tisti dovoljeni, ki jo zvrst oddaje ali programa dopušča, pa četudi gre za javni servis – pogoj je seveda, da je jasno in razločno označeno, da gre za manipulacijo –, in tisto drugo vrsto manipulacije, ki jo pa zagreši novinar bodisi zaradi svojega neznanja bodisi spretnosti enega od virov informacij, da do te druge vrste*

---

<sup>7</sup> Majda Juvan je novinarka Radia Glas Ljubljane, med leti 2003 in 2005 je bila tudi glavna in odgovorna urednica RGL-a. Iz tega obdobja izhaja oddaja Dosjeji, katere del bomo v nadaljevanju uporabili za študijo primera. Intervju je bil posnet 21. avgusta 2006 z namenom razumeti, kako na manipulacijo in njene vzroke gledajo tudi novinarji oziroma uredniki. Glej Priloga A.

<sup>8</sup> Bojan Veselinovič je bil odgovorni urednik informativnega programa Radia Slovenija. Intervju je bil posnet 23. avgusta 2006, ko je na Radiu Slovenija še urednikoval. Glej Priloga B.

*manipulacije pride zaradi manj uspešnega boja novinarja v boju z informacijskimi viri.*

O dopustni, dovoljeni in etično nesporni obliki radijske manipulacije, dodaja Veselinovič, lahko govorimo kot o manipulaciji zabavnega tipa, namenjeni zabavi poslušalcev. Glede manipulacije kot zavajajoče interpretacije so si teoretiki in praktiki enotni. Zavajajoča interpretacija informacij, neresnicoljubno poročanje je manipulacija. Vzroki so po mnenju avtorjev različni. Manipulacija je po Tucakoviću (2004: 188) in Leksikonu novinarstva (glej Marković ur. 1979: 152) namerno dejanje, medtem ko Parenti dopušča možnost nenamerne manipulacije. Radio ima možnost ažurnega informiranja poslušalcev, ažurnost radijskih novinarskih prispevkov in tudi hitrost, tempo priprave slednjih pa tako Veselinovič kot Juvanova izpostavljata kot možnost, kjer lahko novinar stori kakšno nenamerno napako. Veselinovič ob tem dodaja, da se je napakam mogoče izogniti z izobraženimi in izkušenimi novinarji, z vidika vprašanja manipulacije kot problematično izpostavlja montažo in različne podkrepiteve novinarjevih besed z izjavami sogovornikov: »Tukaj je pa ozka brv med povečano verodostojnostjo, zaradi česar se novinarji tudi lotevajo izdelave prispevkov na tak način, in med manipulacijo.« Zato je temeljno pravilo, meni Veselinovič, izkoristiti prednost radia, kjer se informacije sčasoma nadgrajujejo, da osnovno informacijo nadgrajujejo izkušeni novinarji. Tako Veselinovič kot Juvanova se strinjata, da je verjetnost nenamerne manipulacije manjša, vendar verjetnosti manipulacije nikakor ne moremo izničiti. Juvanova še dodaja, da »če gre za zavestno početje, da zavestno nekaj zamolčiš ali pa zavestno predrugačiš neko informacijo, potem gre seveda za odsotnost tiste temeljne novinarske etike, ki bi ji pač morali vsi slediti. Če pa do manipulacije pride nezavedno, potem pa o odsotnosti etike ne moreš govoriti, lahko govoriš samo o odsotnosti znanja«. Kar nas pripelje do odgovora, zakaj mora novinarska etika biti del novinarja kot osebe, zakaj morajo biti etične novinarske norme ne le smernice na papirju, ampak ponotranjene maksime novinarjevega delovanja.

#### 4.1 TRŽNO NOVINARSTVO IN (RADIJSKA) MANIPULACIJA

Sodobno novinarstvo določa komercializacija<sup>9</sup>, novinarske vsebine pa postajajo tržne dobrine, ki jih novinarji prek medijev podajajo naslovnikom. Kot poudarja Hallin (v Poler Kovačič 2005:49), postajajo mediji »hibridne institucije«, ki jih določa družbeno okolje, v katerem delujejo, zato novinarji pri opravljanju svojega poklica niso povsem avtonomni (Splichal in Sparks 1994: 38–39). Če izhajamo iz predpostavke, da nekdo ali nekaj določa uvrščanje medijskih vsebin v medije in da je končni izdelek (bodisi časopis bodisi radijski ali televizijski program) od nekoga določen, da novinarji poročajo o psevdodogdkih<sup>10</sup>, lahko sklenemo, da gre pri novinarskem poročanju za manipulacijo z javnostjo. Splichal in Sparks (1994: 47–48) sodobno medijsko realnost povezujeta z deprofesionalizacijo novinarskega poklica. »Procesi deprofesionalizacije novinarstva se kažejo v vedno večjem prepletanju novinarskega poklica z drugimi dejavnostmi, zlasti ekonomijo in politiko. To vodi v neprepoznavnost novinarskega diskurza in krizo novinarske identitete,« piše Melita Poler Kovačič (2005: 49–50).

V prepletanju novinarstva, ekonomije, politike, odnosov z javnostmi, prihaja do hibridnih sporočil<sup>11</sup>, ki niso novinarska besedila, vendar jih javnost tako dojema. Parenti o manipulaciji govori kot o zavajajoči interpretaciji informacij, zato je hibridno sporočilo, ki je v obliko novinarskega prispevka formulirano z namenom zavajanja javnosti, manipulacija oziroma je zloraba »informacij z namenom zavajanja ljudi k napačnim zaključkom in napačnemu obnašanju« (Tucaković 2004: 188). Izhajajoč iz postavke, da je sam psevdodogodek manipulacija, tudi novinarski prispevek, ki o tem psevdodogodu

---

<sup>9</sup> Komercializacijo Tucaković (2004: 152) opredeljuje kot »pojem, ki se navezuje na tržno obnašanje in tržno usmerjenost množičnih medijev.« Informacije v dobi komercializacije medijev slednji kot tržno blago ponujajo naslovnikom, z dosegom čim večjega kroga ljudi pa mediji ustvarjajo dobiček. »Trend komercializacije je viden predvsem v večji ponudbi zasebnih programov, ki se financirajo izključno z oglaševanjem,« ugotavlja Erjavčeva (1999b: 89) in dodaja, da je »posledica komercializacije predvsem homogenizacija medijske vsebine«.

<sup>10</sup> Psevdodogodke Bennet opisuje kot popolnoma konstruirane dogodke, katerih namen je ustvariti za organizatorja dogodka koristne podobe, ki ponavadi nimajo dosti opraviti z dejanskimi razmerami, ki se za psevdodogodkom skrivajo. Takšni dogodki niso spontani, njihov namen je ustvarjati od ustvarjalca zaželene predstave o njem samem, njegov kraj, čas prostor pa so v naprej določeni, še ugotavlja Bennett (1996: 91–92).

<sup>11</sup> Hibridna sporočila, tako Zlatko Jančič (2001: 99), zmotno poimenujemo tudi prikrito oglaševanje. Podrobnosti o hibridnih sporočilih glej poglavje Hibridna sporočila kot oblika radijske manipulacije.

poroča, kljub spoštovanju novinarskih standardov nepristranskosti, uravnoteženosti in resnicoljubnosti ne more biti drugega kot manipulacija s končnim prejemnikom sporočila – javnostjo. Bojan Veselinovič pravi, da je takšna sodba sicer zelo ostra, da v približno sedemdesetih odstotkih vsebin informativnih prispevkov Radia Slovenija drži, vendar pa ne izvira le iz samega tržnega sistema medijev. Kot dodaja, k temu prispeva grozdenje radijskih postaj, ki imajo skupne informativne programe in novinarje zaposlujejo kot najemno delovno silo brez ustrezne socialne varnosti, po njegovem mnenju je v slovenskem prostoru premalo dobrih novinarjev, hkrati pa so lastniški interesi množstva radijskih postaj preveč različni.

»Novinarji izgubljajo vlogo subjekta in postajajo neposredni objekt politične manipulacije na poti doseganja občinstva,« piše Poler Kovačičeva (2005: 114–115) in dodaja, da objekt prav tako postaja tudi naslovnik, »ki ga politiki prek novinarjev obmetavajo s sporočili, ki so prilagojena njihovim lastnim ciljem in koristim.« Je novinar, ki o psevdodogodkih poroča, res le sredstvo manipulacije tistega, ki dogodek organizira? Majda Juvan pravi: »Novinar je lahko sredstvo, niso pa vsi novinarji enako izpostavljeni.« Hkrati Juvanova dodaja: »Edino, s čimer lahko novinarja opremiš, da se temu upre, je zakonodaja, in bi seveda bilo, tukaj bom govorila v pogojniku, lahko močno cehovsko združenje, ki bi stalo za profesionalnimi novinarji.«

Veliko vlogo pri uvrščanju novinarskih vsebin v medije imajo tudi tržne raziskave. John McManus (1994) prav zato o sodobnem novinarstvu govori kot o tržnem novinarstvu. Po logiki novinarstva, ki ga uravnava trg, je bralec, gledalec ali poslušalec stranka, kupec vsebin. Novica je v tržnem novinarstvu blago, ki ga medij prodaja, medijski prostor pa je trg, kjer skuša vsak svoje blago – novice in druge, tudi novinarske, vsebine – čim bolje prodati (glej McManus 1994: 196). Tržno novinarstvo zaznamuje »podrejenost ekonomski sferi, z njo je pogosto prepletena še politična in med njima je težko potegniti ločnico« (Poler Kovačič 2005: 67). V življenju komercialne radijske postaje tržno novinarstvo pomeni čim bolje prodati medijski prostor oglaševalcem. V tem pogledu je kakovostna tista vsebina, ki jo določi trg – torej tista, ki prinaša več denarja. Tržno novinarstvo mora služiti trgu zavoljo investorjev, oglaševalcev ter močnih virov pred

javnostjo, in pogosto na račun javnosti (glej McManus 1994: 197). Če, kot ugotavlja McManus, trg sooblikuje selekcijo objave vrednih novinarskih informacij, lahko prihaja do zavajanja javnosti, vsaka raba »informacij z namenom zavajanja ljudi k napačnim zaključkom in napačnemu obnašanju,« kot trdi Tucaković (2004: 188), pa je manipulacija.

»Normativno novinarstvo /.../ opredeljujemo kot obveščanje o aktualnih vprašanih in dogodkih, ki ima namen zagotoviti čim večjo obveščenost čim večjega števila ljudi o zanje pomembnih zadevah« (Poler Kovačič 2005: 69). Novinarstvo naj bi služilo javnemu dobremu in ne interesom trga, McManus (1994: 190–197) pa ugotavlja, da ima ravno služenje interesom trga posledice za novinarsko delo. Predmet poročanja v tržnem novinarstvu so tiste informacije, ki ob najnižjih produkcijskih stroških prinesejo največji doseg javnosti (glej McManus 1994: 196). Največji doseg omogoča množična kultura, pravi O'Neill, saj po njegovem mnenju trg ne teži k čim večji diverzifikaciji informacij, ampak lansira tiste, ki ne odstopajo od splošno sprejetih navad, vrednot in stališč, tj. od dominantnega kulturnega okolja (glej O'Neill 1992: 20–24).

»Medtem ko je resnicoljubnost osnovno vodilo novinarstva kot prakse, pa v praksi igra drugotno vlogo« (O'Neill 1992: 22). Bojan Veselinovič se z O'Neillovo zadnjo trditvijo v splošnem ne strinja, vendar dodaja, da obstajajo »veje novinarstva, ki so malce bolj na udaru teh pritiskov in so, ta izraz je treba omiliti, koruptivne. Na primer novinarstvo o turizmu, to je lahko tudi športno novinarstvo in to so situacije, kjer hitreje lahko pride do tega.« Podobnega mnenja je Juvanova: »Težko je v Sloveniji najti medije, kjer najprej premislijo, kaj bi jim objava neke informacije prinesla, in dejstvo je, da tisto informacijo pišejo novinarji.« A kljub temu dodaja, da bi težko našli lastnike, zasebnike, ki bi zaradi višjih interesov, kot je obveščanje javnosti, financirali nekaj, kar jim prinaša izgube. Oba sogovornika sta ocenila, da je večina tem, dogodkov, o katerih medijska hiša, v kateri delata, poroča oziroma jih obravnava, psevdodogodkov. To kaže, da slovenski medijski prostor iz koncepta tržnega novinarstva ni izvzet in da se je koncept novinarskega diskurza v duhu časa in tržnega gospodarstva spremenil.

## 4.2 HIBRIDNA SPOROČILA KOT OBLIKA RADIJSKE MANIPULACIJE

V praksi slovenskih medijev, ne le radijskih postaj, se tržno novinarstvo kaže tudi v hibridnih sporočilih. Če namen novinarskega sporočanja ni obveščanje javnosti, temveč se v obliki novinarskega prispevka skriva namen oglaševanja, lahko govorimo o zavajanju prejemnikov in posledično o manipulaciji. Kot je hibridna sporočila, za katera se je v pogovornem jeziku bolj uveljavil izraz prikrito oglaševanje, opredelil Zlatko Jančič (2001: 99), »gre za križance, ki so pogosto posledica kršenja načel s strani oglaševalskih služb medijev, ki publiciteto ponudijo kot bonus k naročenim oglasom ali pa kot samostojno komercialno ponudbo.« Poimenovanje prikrito oglaševanje je zmotno, dodaja Jančič, saj je vsako oglaševanje odkrito. Hibridna sporočila skušajo »prepričati potrošnika, naj odloži ščit, ki si ga je v odnosu do tržnega komuniciranja izoblikoval skozi svojo potrošniško socializacijo, da varuje pred oglaševalci« (Jančič 2001: 99). Takšna sporočila se pojavljajo tudi na radiu. Ker naslovnik od novinarskega diskurza ne pričakuje oglaševanja, gre za zavajanje naslovnikov, kar pa je po Jančičevem mnenju problematično ne le s pravnega, ampak tudi etičnega stališča (glej Jančič 2000: 146). Če poslušalec prisluhne pogovoru, katerega namen je oglaševanje, dojame pa ga kot novinarski prispevek, ker bodisi ni pravilno ločen od preostanka programa z zvočnim znakom za oglase bodisi se kot avtor v njem pojavi novinar, oglaševalec, ki je naročnik hibridnega sporočila, svoje konkurente, ki oglašujejo v okviru oglasnih blokov, postavi v neenakovreden položaj.

Hibridna sporočila so neskladna tako z novinarskimi kot tudi oglaševalskimi etičnimi normami. 13. člen Kodeksa novinarjev Slovenije ne dopušča prepletanja ali združevanja novinarskih ter oglaševalskih vsebin, 14. člen pa pravi, da morajo biti oglasi, oglasna sporočila in plačane objave od novinarskih prispevkov jasno ločeni, hibridi so nedopustni. Tudi oglaševalski etični kodeks<sup>12</sup> narekuje, da »oglaševanje ne sme biti oblikovano tako, da bi zlorabljalo zaupanje potrošnikov, izkoriščalo njihovo

---

<sup>12</sup> Slovenski oglaševalski kodeks je samoregulativni dokument slovenske oglaševalske stroke, združene v Slovenski oglaševalski zbornici. Kodeks je poenotil kriterije za delo tistih, ki oglašujejo v prostoru Republike Slovenije, poleg tega pa naj bi bilo po mnenju Slovenske oglaševalske zbornice prav zaradi oglaševalskega kodeksa oglaševalcem zaupati. Kot je zapisano v omenjenem kodeksu, Slovenski oglaševalski kodeks temelji na evropskih vzorcih samoregulative. Dostopno 15. novembra na: [http://www.soz.si/oglasevalsko\\_razsodisce/slovenski\\_oglasevalski\\_kodeks/](http://www.soz.si/oglasevalsko_razsodisce/slovenski_oglasevalski_kodeks/).

pomanjkljivo izkušnost oziroma znanje ter jih s tem zavajalo«. Omenjeno določilo 4. člena oglaševalskega kodeksa hibridna sporočila torej kršijo, saj izkoriščajo zaupanje naslovnikov v novinarski diskurz. Nadalje v 7. členu Slovenski oglaševalski kodeks določa, da morajo biti oglasna sporočila jasno označena: »Biti morajo jasno in prepoznavno ločena npr. od redakcijskih vesti, komentarjev in drugih rubrik oz. oddaj in se nanje v nadaljevanju ne smejo sklicevati, ne glede na medij, v katerem so objavljena, tako da bi jih potrošniki mogli razlikovati od redakcijskega gradiva, objavljenega v tem mediju«, prav tako pa kodeks oglaševalcem za avdiovizualne medije narekuje, da morajo biti oglasna sporočila najavljena kot poseben program ali kako drugače ločena. Če hibridno sporočilo ni ločeno od preostanka radijskega programa, je delovanje oglaševalca, ki tako oglašuje, v neskladju z oglaševalskim kodeksom. Kadar je hibridno sporočilo ločeno z zvočnim signalom, a se kot njegov avtor pojavi novinar, je takšen hibrid etično sporen ne le z vidika novinarske etike, ampak tudi iz vidika oglaševalske, saj, če se navežemo na prvi del določila 7. člena oglaševalskega kodeksa, se oglasno sporočilo v programu radijske postaje ne sme sklicevati na posamezne oddaje, ampak mora biti od njih neposredno ločeno.

Kljub etični nedopustnosti hibridnih sporočil v oglaševalski kot v novinarski stroki, do njih, ne glede na to, prihaja. Bojan Veselinovič in Majda Juvan sta prepričana, da se hibridna sporočila mnogo bolj kot na radiu pojavljajo v tiskanih medijih. Veselinovič pravi, da novinarji pogosto niti ne želijo »prikrito oglaševati«. Hibridna sporočila »se predvsem pojavljajo zato, ker so takšne stvari narejene zadnji hip, uidejo, ker je to naredil novinar, ki sam ali ni več ali ni bil sposoben ali mu ni zneslo zadev preveriti, oditi na sam dogodek in se je zadovoljil s PR sporočilom marketinške službe«. Kot je še dodal, takšni novinarji med kolegi niso najbolj cenjeni, Juvanova pa meni, da bi »imeli velike težave dokazovati, da so to počeli novinarji, vsaj tam, kjer skušajo vsaj kolikor toliko delati korektno«. Veselinovič je povedal še, da se sicer predvsem na drugem programu javnega radia pojavljajo tudi plačane oddaje, zlasti pogovorne, ki so pogosto namenjene predstavitvam posameznih proizvodov, vendar pa se v njih ne pojavljajo novinarji.

Hibridna sporočila v radijskem programu pomenijo zavajanje naslovnikov oziroma poslušalcev, torej so manipulacija.

### 4.3 MANIPULACIJA IN NOVINARSKI ŽANRI

Novinarstvo določene teme, ljudi, dogodke ipd. naredi javnosti vidne in jih konstruira kot pomembne. Ko o dogodku, temi poroča več medijev, občinstvo dobi vtis, da gre za družbeno pomembno temo oziroma da t. i. problem narašča (glej McNair 1998: 49–55). Novinarski prispevki so del novinarskega diskurza, ki se, po Manci Košir (1988: 11–13), konkretizira skozi selekcijo tistega, o čemer novinar v prispevku poroča, skozi odnos novinarskega sporočila do stvarnosti, pa tudi skozi rabo jezikovnih sredstev. Del novinarskega diskurza je obče prepričanje, da so novinarji oziroma njihovi prispevki sporočevalci resnice, zato so novinarski prispevki ali novinarske zgodbe kredibilne tudi zato, ker so novinarske (glej McNair 1998: 57). Če ima etična naravnost novinarja v praksi drugotno vlogo, pravi O'Neill (1992: 22), se pojavi vprašanje, kaj to pomeni za novinarske žanre kot »stalne oblike novinarskega sporočanja« (Košir 1988: 30) in za tezo, da z etičnega vidika dopustna možnost manipuliranja s tonskimi posnetki variira glede na žanre radijskega novinarstva.

Ugotavljanje, kje je verjetnost manipulacije večja, pri informativnih ali interpretativnih žanrih<sup>13</sup>, se mogoče marsikomu zdi nesmiselno, vendar opozarjanje na možnost predvsem nezavedne manipulacije, katere izvor je novinar kot tvorec prispevka katerega koli žanra, lahko prispeva k posvečanju več pozornosti tako vsebini nekega prispevka kot tudi metodam dela, da do neželenih manipulacij pri delu novinarjev ne bi prihajalo. Juvanova in Veselinovič sta prepričana, da je verjetnost manipulacije pri informativnih žanrih večja. Informativna zvrst naj bi naslovnikom ponudila avtorjevo distanco do predmeta poročanja, stilno nevtralno izrazoslovje, namero novinarja po informiranju (glej Košir 1988: 63). V tem se po mnenju Juvanove skriva vzrok za večjo verjetnost manipulacije: »Če v informativni oddaji sproduciraš informacijo, ki ni sama informacija, potem si bolj

---

<sup>13</sup> Klasifikacija novinarskih žanrov je povzeta po Manci Košir (1988) in je prilagojena specifikam radijskega novinarstva.



zmanipuliral, kot če v neki komercialni, zabavni oddaji hodiš po robu, rečeš eno, rečeš drugo, tretje. Tam je kredibilnost povedanega vendarle manjša, ker ljudje oz. večina ljudi ne bo kupila informacije za edino zveličavno, ampak bo rekla, no ja, to so zabavne vsebine.« Veselinovič k temu dodaja tudi razloge, ki izvirajo iz delovnega procesa in narave dela radijskega novinarstva, saj pravi, da je možnost nehotene manipulacije ravno pri informativnih žanrih zaradi naglice in pritiska informacijskih virov večja. Kratkost in jedrnatost radijskih prispevkov, njihova dopolnitev z različnimi izjavami ter težnja po ažurnosti narekujejo hiter tempo dela in odpirajo prostor potencialnim nehotenim manipulacijam s tonskimi posnetki in posledično ponarejanje vsebine. Juvanova dodaja, »da se ob vsakodnevnem delu izkaže, da včasih ni tako zelo enostavno ločiti med poročilom in še kakšno besedo, ki bi jo pa že lahko kdo razumel kot komentar, da včasih ni tako zelo enostavno montirati izjave tako, da je dovolj kratka, pa da je še vseeno integralna, da včasih niso vsi govorci dobri in je potem montaža kar velika umetnost.« Sogovornika se strinjata, da pri hitrem tempu dela in iskanju primerne dolžine montiranih prispevkov, dvomih pri izpuščanju posameznih delov posnetkov, teoretično znanje s fakultete dobi pravi smisel.

Posebna kategorija znotraj informativne zvrsti so pogovorni žanri, npr. ankete, intervjuji, menita Veselinovič in Juvanova, pa tudi kontaktne oddaje. »Ankete so nedvomno zvrst, kjer si lahko hitro obdolžen manipulacije,« pravi Veselinovič in dodaja, da je dobro anketo težko narediti, saj terja veliko časa, predvsem pa raznolika mnenja. Če izjave anonimnih sogovornikov niso izvzete iz konteksta, v katerem so bile izrečene, v tem ni nič spornega, je med drugim zapisano tudi v Kodeksu novinarjev Slovenije. Etično sporna je obratna situacije, do katere v anketah, ki so posneti radijski prispevki, lahko pride mnogo lažje kot pri kontaktnih oddajah, ki potekajo v živo. Čeprav so radijske ankete med novinarji obravnavane kot manjvredno delo (Veselinovič 2006), odgovornost novinarja do vira informacij, torej anketiranca, ni nič manjša. Kontaktne oddaje so lahko tarče mnenj, da gre za manipulacijo, pravi Veselinovič. Kljub temu oba z Juvanovo zagotavljata, da pri kontaktnih oddajah ne prihaja do selekcij v radijski eter kličočih poslušalcev. »Ko se radio izpostavi, da z njim manipulira poslušalec«, gre za drugi vidik radijske manipulacije, je prepričana Juvanova. V takšnem primeru radio ni več vir

manipulacije in poslušalci niso njen cilj, saj radio postane sredstvo manipuliranja poslušalcev.

*To pa so tiste manipulacije, ki so intrigantske tudi zato, ker ti jih nihče ne uspe očitati. Lahko se braniš, kaj pa morem, če je tisti poslušalec rekel to, to in to, kot voditelj reagiraš, ampak besede so bile izrečene. V bistvu je to možnost precejšnje manipulacije, kjer pa ne gre več za manipuliranje novinarja, ampak gre za to, da medij, v tem primeru radijski medij, zavestno postane sredstvo manipulatorja. Pri anketi imaš možnost, anketa je običajno montirana, preprečiti objavo kakšne stvari, ki gre po novinarjevem mnenju preko roba dobrega okusa, je žaljiva, vsebuje sovražni govor itd. Takšne dele lahko izvržeš oziroma jih pač ne objaviš, ko pa gre kontaktna oddaja v živo, pa vsega, kar bo slišano, ne moreš preprečiti. Preprosto lahko popravljaš škodo, če sediš v studiu za mikrofonom. Nekdo lahko sproži nek sovražni govor, ki praviloma v radijskih programih pomeni, da se bo oglasilo vsaj še nekaj poslušalcev, ki bodisi mislijo enako bodisi diametralno nasprotno, kar bi pomenilo npr. deset minut sovražnega govora. /.../ Mislim, da to je nov vidik manipulacije, ki se sedaj tudi pojavlja v želji pridobiti poslušalce, pridobiti gledalce, pridobiti bralce.*

Po mnenju Veselinoviča lahko do nehotene manipulacije, za katero je odgovoren novinar, pride tudi pri pogovorih, če se novinar na pogovor ne pripravi, ne preveri sogovornikovega ozadja, kaj je slednji v preteklosti že povedal, počel, in pogovor teče v živo; »če si ne pregledaš dokumentacije, si lahko pri razpravi ali pa okrogli mizi o npr. razvoju zdraviliškega turizma zelo hitro v situaciji, ko bi najraje vključil *jingle* za oglase« (Veselinovič 2006). Kodeks novinarjev RTV Slovenija zato v 5. podčlenu 9. člena specifično določa, kako naj pri svojem delu ravna novinar, da bi se izognil manipulaciji. Poklicna merila novinarjem RTV Slovenija narekujejo, da vprašanj in odgovorov ne smejo montirati tako, da z različnimi manipulativnimi prijemi spremenijo prvotni pomen ali iznakazijo misel izvirnega intervjuja. Odgovorom na vprašanja ne smejo spreminjati konteksta in jih v drugačnem kontekstu ne smejo vključevati v novinarske prispevke, saj bi tako poslušalce in gledalce zavedli. Ti bi dobili vtis, da je bil podan odgovor sogovornika na drugačno vprašanje od tistega, ki je bilo dejansko postavljeno. Če mora

novinar krajšati prispevek, dodajati vprašanja ali hipne odzive, mora ohraniti naravo in namen izvornih odgovorov. Poslušalcev in gledalcev novinar ne sme zavajati, da razprava, ki je bila ali posneta ali pa predmet več različnih snemanj, poteka v živo. Podrobna pravila delovanja novinarjev v okviru slovenskega javnega servisa lahko opredelimo kot operacionalizacijo pojmov radijske manipulacije in razširitev člena Kodeksa novinarjev Slovenije, ki določa, da montaža, napovedi, naslovi in podnapisi ne smejo ponarejati vsebine. Z navodili RTV Slovenija lahko dopolnimo referenčni okvir novinarske kakovosti iz prejšnjega poglavja, glede na katerega bomo v nadaljevanju analizirali del oddaje Dosjeji.

Prostor za nehoteno manipulacijo se odpira tudi v interpretativnih žanrih. Čeprav je pri slednjih v ospredju interpretativna funkcija, ko se v novinarskih prispevkih pojavljajo tudi avtorjeva subjektivna sporočila, opazke, mnenja, komentarji in novinar ni le nevtralni opazovalec (Košir 1988: 63), mora svoja opažanja utemeljiti, navedena dejstva pa, kot pri podajanju golih informacij, preveriti. Pri žanrih, kjer novinarji vključujejo tonske posnetke oziroma uporabljajo multižanrski pristop, veljajo enaka pravila kot pri informativnih žanrih, tj. neponarejeno poročanje. Čeprav obstajajo možnosti za hoteno ali nehoteno manipulacijo novinarja z informacijami, ki jih novinarski prispevki interpretativnih žanrov vsebujejo, primarna funkcija slednjih ni nepristransko poročanje kot takšno, ampak »analiza sega v ozadja, raziskuje razmerja med dogajanji, išče vzroke, nakazuje posledice« (Košir 1988: 83).

#### 4.3.1 MANIPULACIJA KOT RADIJSKI ŽANR

Literatura manipulacije kot žanra ne obravnava, a kljub temu na radijskih postajah ta obstaja. O manipulaciji kot žanru govorimo, kadar novinar v prispevku, ki je manipulacija, objavljene tonske posnetke namenoma izvzame iz konteksta in jih postavi v neke druge okoliščine z namenom doseganja komičnosti, tudi ironije. Veselinovič (2006) o manipulaciji kot žanru pravi, da »gre za oddaje razvedrilnega tipa, čeprav lahko tudi povsem s polja resnobnega programa«. Dodaja, da »tovrstno manipulacijo radio kot medij, pa čeprav gre za nacionalni radio, lahko in je naravnost prav, da jo goji /.../ je pa temeljni pogoj, da je to označeno in javno povedano, ne samo na začetku tega prispevka,

/.../ ampak lahko tudi enkrat sredi njega in pa na koncu«. Brez opozoril, da novinar v manipulaciji kot žanru besede sogovornikov namenoma postavlja v povsem drug kontekst, manipulacija postaja sredstvo širjenja dezinformacij in ne več sredstvo za doseganje komičnosti. Manipulacija kot žanr mora naslovniku jasno sporočiti, da novinarjev cilj pri ustvarjanju tovrstnih oddaj ni bil posredovati uravnotežene, celostne podobe nekega dogodka, kot se je zgodil, ampak doseči nekaj drugega – komičnost. Poslušalec se lahko zabava ob npr. izjavah predsednika vlade, ki namesto o reevalvaciji plač v javnem sektorju govori o reevalvaciji medčloveških odnosov ali svojega zasebnega življenja. Kljub temu je smiselno poudariti, da morajo biti tovrstne manipulacije jasno označene, da poslušalec ve, da posnetek ni nastal ob pogovoru s premierom o medosebnih odnosih ali njegovem zasebnem življenju, temveč je iztrgan iz nekega drugega konteksta. Če se radijska postaja odloči za gojenje manipulacije kot žanra, tovrstne prispevke od preostalih programskih vsebin navadno loči s posebnim opozorilom, ki napoveduje in opozarja poslušalce na neverodostojnost povedanega. V nasprotnem primeru je vsakršno tovrstno početje nedopustno.

## 5. ŠTUDIJA PRIMERA: DOSJEJI, 7. 11. 2003

Med cilji diplomskega dela smo omenili iskanje meje med dopustnimi posegi avdio montaže in manipulacijo. V poglavju o značilnostih radia smo izpostavili živost programa in možnost nepričakovanih dogodkov, zaradi česar se mora novinar odločati hitro. V poglavju o novinarski etiki in manipulaciji smo omenili, da hitrost priprave prispevkov ne sme biti izgovor za nepozornost, brezbržnost novinarja, in da je v primerjavi s posnetim programom možnost manipulacije večja v programu radijske postaje, ki poteka v živo. Iz prejšnjih poglavij sklenemo še, da so pojmi novinarske kakovosti, novinarske etike in radijske manipulacije medsebojno povezani, saj prispevek ne more biti kakovosten, če novinar v svojem izdelku ne ravna etično, manipulacija oziroma zavajajoča interpretacija posredovanih vsebin pa je, z izjemo radijske manipulacije kot žanra, neetično dejanje.

V študiji primera bomo obravnavali del oddaje Dosjeji, ki je bila na Radiu Glas Ljubljane objavljena 7. novembra 2003. Dosjeji so bili tedenska oddaja, v programsko shemo RGL-a so bili uvrščeni približno osem let, natančnega podatka avtor in urednik oddaje Mitja Urbančič (2006)<sup>14</sup> ne pozna. Tematsko je oddaja zajemala področja črne kronike, sodnih procesov, odmevnih medijskih afer in izbranih. Del oddaje Dosjeji<sup>15</sup>, ki je bila na RGL-u objavljena 7. 11. 2003, bomo uporabili za prikaz radia kot živega medija, kjer, kot meni Juvanova (2006), le praksa novinarja nauči v živo opravljati novinarsko delo v skladu s profesionalnimi novinarskimi standardi. Primer Dosjejev je obravnavalo tudi Novinarsko častno razsodišče<sup>16</sup>. Matej Kovačič in Skupina za spremljanje nestrpnosti pri Mirovnem

---

<sup>14</sup> Mitja Urbančič je namestnik glavnega in odgovornega urednika Radia Glas Ljubljane, novinar in voditelj programa. Oddajo Dosjeji je sprva ustvarjal Bojan Traven, nato sta jo z Urbančičem urejala skupaj, po Travnovem odhodu pa jo je urejal sam. Intervju z Mitjo Urbančičem je bil opravljen decembra 2006. Glej Priloga C.

<sup>15</sup> Oddaja je načeloma trajala 15 minut, bila je kontaktna (telefon, sms sporočila, internetni forum). V program RGL-a je bila uvrščena kot dopolnitev osrednje informativne oddaje, saj tam niso, razen izjemoma, ob pomembnih dogodkih, »umeščali kulturnih novičk ali pa zgodb s sodišča. To smo kasneje, v popoldanskem delu, obdelali npr. ob 15.30 kulturo v Kulturnem utripu, črno kroniko pa v Dosjejih ob pol petih,« je povedal Urbančič (2006).

<sup>16</sup> Novinarsko častno razsodišče je organ Društva novinarjev Slovenije in Sindikata novinarjev Slovenije, ki »skrbi, da bi člani novinarske skupnosti spoštovali profesionalna pravila. Na razsodišče, ki ga sestavlja devet izvoljenih novinarjev, se z oceno, da je bil kršen kodeks novinarske etike, lahko pritoži kdorkoli in skuša tako zaščititi svoje pravice ali doseči boljše ravnanje novinarjev ali posameznih uredništev v

inštitutu<sup>17</sup> so se pritožili, da je novinar, avtor oddaje Dosjeji, Mitja Urbančič, kršil 1., 2., in 23. člen Kodeksa novinarjev Slovenije. Razsodišče je razsodilo, da novinar omenjenih členov kodeksa ni kršil, ni pa ravnal častno<sup>18</sup>. Preverili bomo, ali je Mitja Urbančič v delu oddaje Dosjeji izpolnil merila novinarske kakovosti, ali je ravnal etično oziroma je manipuliral ter zavajal javnost.

## 5.1 RAZISKOVALNI NAČRT

V študiji primera se bomo osredotočili na primer dela ene same oddaje, ki ga bomo podrobno analizirali. Oddajo bomo zato najprej analizirali z vidika novinarske kakovosti. Kot ugotavlja Karmen Erjavec (1999b), se celoten proces oblikovanja kakovostnega novinarskega izdelka odvija na treh ravneh: na ravni izbora teme, na ravni preiskovanja in na ravni oblikovanja novinarskega prispevka. Ker je predmet naše analize, del oddaje Dosjeji, novinarski izdelek, bomo v študiji primera s kvalitativno analizo preverili, ali je njen avtor izpolnil merila novinarske kakovosti, ali je ravnal etično oziroma je manipuliral, torej zavajal javnost in z etičnega vidika ravnal nedopustno.

Za analizo ustreznosti informacij in podatkov, navedenih v delu oddaje Dosjeji, bomo uporabili primerjalno analizo. Kot vir primerjave bomo poleg Dosjejev uporabili tudi servisne informacije Slovenske tiskovne agencije (v nadaljevanju STA)<sup>19</sup> in novinarske prispevke informativne zvrsti, ki jih je objavil časnik Delo<sup>20</sup>. Novinarske prispevke, ki sta jih objavila STA in Delo, smo izbrali glede na Urbančičevo zagotovilo (2006), da je povzel dogajanje zadnjega tedna, tj. od 1. do 7. novembra 2004. V vzorec objavljenih prispevkov v Delu smo zajeli še poročilo, objavljeno 29. oktobra 2004, saj je bilo glede

---

prihodnje. Postopki pred častnim razsodiščem, ki potekajo praviloma javno, sprožijo premislek, ali je bilo ravnanje pravilno, z morebitno razsodbo pa največkrat tudi razpravo in odmeve v novinarski skupnosti.« Dostopno na: [http://www.razsodisce.org/razsodisce/kaj\\_ncr.php](http://www.razsodisce.org/razsodisce/kaj_ncr.php) (2. 5. 2007).

<sup>17</sup> Glej Priloga D.

<sup>18</sup> Dostopno na: <http://www.razsodisce.org/razsodisce/arhiv.php?nid=69> (2. 5. 2007).

<sup>19</sup> Servis STA je dostopen naročnikom, vendar mi je STA omogočila vpogled v arhiv za čas med 1. 11. 2003 in 7. 11. 2003. STA ustvarja dnevni servis informacij v slovenskem jeziku, naročnikom zagotavlja, da z lastnimi in tujimi viri spremljajo vsa dogajanja v državi in po svetu. Dostopno na: <http://www.sta.si/podjetje.php> (15. 9. 2006).

<sup>20</sup> Dostop do spletnega arhiva časnika Delo je mogoč naročnikom časnika. Delo je med 29.10. 2003 in 7. 11. 2003 objavilo 4 novinarske prispevke informativnih zvrsti (novinarski prispevki interpretativnih žanrov so v časniku kot taki označeni s poševnim tiskom) – poročila.

na temo poročanja za našo analizo relevantno. STA je o tematiki izbrisanih objavila 16 prispevkov, ki jih bomo v primerjalni analizi uporabili za preverjanje točnosti in verodostojnosti informacij, objavljenih v Dosjejih na temo odškodnin za izbrisane. STA ponuja servisne informacije, Delo je osrednji slovenski časnik, oba pa imata dovolj v preteklost segajoč in dostopen spletni arhiv, ki nam bo omočil preverjanje informacij iz prvega dela Dosjejev. Vsi novinarski prispevki, ki smo jih izbrali za primerjavo (tako STA kot Delo), so žanrsko gledano poročila.

Za preverjanje točnosti informacij v delu oddaje Dosjeji bomo uporabili naslednja poročila, ki jih je objavila STA:

- Bohinc: Referendum o zakonu o izbrisanih v nasprotju z odločbo ustavnega sodišča (krajše) (3. 11. 2003);
- NSi za referendumsko odločanje o izbrisanih (3. 11. 2003);
- Bohinc: Referendum o zakonu o izbrisanih v nasprotju z odločbo ustavnega sodišča (daljše) (03. 11.2003);
- SNS: Bohinčeve izjave o zakonu o izbrisanih so zavajanje javnosti (3. 11. 2003);
- Janša: Smo blizu potrebnega števila podpisov za razpis referendumu o tehničnem zakonu o izbrisanih (3. 11. 2003);
- SDS še ni zbrala zadostne poslanske podpore za referendum o izbrisanih (zbirno) (Maja Oprešnik, 3. 11. 2003);
- Državni svet bo v sredo odločal o odločilnem vetu na zakon o izbrisanih (4. 11. 2003);
- Državni svet danes o odločilnem vetu na zakon o izbrisanih (5. 11. 2003);
- SNS poziva poslanske skupine k podpori referendumu o izbrisanih (5. 11. 2003);
- DS(12/2): Sprejet veto na zakon o uresničitvi odločbe ustavnega sodišča (5. 11. 2003);
- DS: Po prejetem vetu bo državni zbor še enkrat odločal o zakonu o izbrisanih (5. 11. 2003);
- Poslanska skupina ZLSD: DS ne pozna dejstev in jih zavestno pretvarja (5. 11. 2003);
- SDS: Liberalna demokracija zastopa ozko interesno skupino (6. 11. 2003);

- Odprli razstavo in predstavili knjigo o izbrisanih (6. 11. 2003);
- LDS: Razprava v DS o tehničnem zakonu o izbrisanih ceneni populizem (6. 11. 2003);
- ZLSD skupaj z Mladim forumom in Ženskim forumom ponovno o izbrisanih (6. 11. 2003).

Da bo primerjava bolj verodostojna, bomo podatke iz dela oddaje Dosjeji primerjali s podatki in navedbami, ki jih v novinarskih prispevkih navajajo Delovi novinarji. Za primerjavo bomo uporabili naslednja poročila:

- Bodo izbrisani stali državo 600 mrd? (Matjaž Albreht, 29. 10. 2003);
- Veto ali naknadni referendum? (Jana Taškar in Majda Vukelić, 5. 11. 2003);
- Veto na izbrisane (Matjaž Albreht, 6. 11. 2003);
- Veto sproža različne odzive (J. T., 7. 11. 2003).

Kot smo ugotovili v poglavju o novinarski etiki in kakovosti, sta slednji medsebojno povezani. Novinarska etika ni nadomestek za dobro presojo, ampak mora biti del posameznika kot novinarja. Novinar mora ravnati odgovorno tako do tistih, ki jim sporoča, kot tudi do tistih, o katerih sporoča. Novinar naslovnikov ne sme zavajati, saj naslovnik od novinarja in njegovega izdelka pričakuje preverjene informacije (glej Košir 1988: 42–43). Kot ugotavljamo v poglavju o manipulaciji, je vsaka »(zlo)raba informacij z namenom zavajanja ljudi k napačnim zaključkom in napačnemu obnašanju« (Tucaković 2004: 188) in tudi »zavajajoča interpretacija informacij« (Parenti) manipulacija. Ali je novinar objektivni, ne moremo izmeriti, na podlagi praktičnih določil kodeksa lahko preverimo le, ali je navedel vire, jih korektno povzel, natančno povzel podatke, ločil informacije od komentarjev ipd. (glej Košir 2003: 111). Glede na osrednjo temo diplomskega dela smo že izpostavili 8. člen kodeksa: »Montaža, napovedi, naslovi in podnapisi ne smejo ponarejati vsebine. Primerno mora biti označena tudi simbolna in arhivska slika.« Izpostavili smo tudi 13. in 14. člen Kodeksa novinarjev Slovenije. 13. člen pravi, da je prepletanje ali združevanje novinarskih in oglasnih besedil in opravil nedopustno, 14. člen kodeksa pa narekuje, da morajo biti oglasna sporočila, plačane objave in oglasi ločeni od novinarskih vsebin in da morajo biti oglasne vsebine



nedvoumno označene; hibridi med oglaševalskimi in novinarskimi vsebinami so nedopustni.

Čeprav RGL ni del Javnega zavoda RTV Slovenija, bomo del oddaje Dosjeji analizirali tudi z vidika poklicnih meril, ki veljajo v javnem servisu<sup>21</sup>. V 9. točki poklicnih meril (podtočka 9. 3 Gostujoči komentatorji) poklicna merila RTV Slovenija novinarje zavezujejo, da »z njihovim /izborom komentatorjev, op. J. N./ izborom zagotovi najširšo predstavitev pluralnih mnenj o še tako spornih dogodkih ali temah in da, ko je to pomembno, predstavi stališča in mnenja z različnih območij v državi«, in da »montaža prispevkov mora čim bolj ohraniti verodostojnost tistega, kar se je zgodilo«. V točki 9. 5 so zapisana natančna pravila, ki jih mora upoštevati novinar pri montaži posnetkov, da bi se izognil manipulaciji:

- *vprašanj in odgovorov ne smemo montirati tako, da z različnimi manipulativnimi prijemi spremenimo prvotni pomen ali iznakazimo misel izvirnega intervjuja;*
- *odgovorov na vprašanja v enem kontekstu ne smemo zmontirati v drugačnem kontekstu;*
- *odgovor na vprašanje ne sme biti vključen v prispevek na način, ki bi poslušalce in gledalce zavedel, da gre za odgovor na drugačno vprašanje od tistega, ki je bilo dejansko postavljeno;*
- *kadar postopek montaže zahteva dodajanje vprašanj, hipnih odzivov ali krajšanje prispevka, se mora ohraniti narava in namen izvirnih odgovorov;*
- *poslušalci in gledalci ne smejo biti zavedeni, da je razprava med najmanj dvema osebama, ki ji lahko sledijo v zmontiranem prispevku, tista, ki dejansko ni bila posneta;*

---

<sup>21</sup> Javna radiotelevizija (Public Service Broadcasting) je ustvarjena za javnost, ki jo financira in nadzoruje. Ni ne v lasti kapitala ne države in je svobodna od političnega vmešavanja ter komercialnih pritiskov. S pomočjo javne RTV se državljani informirajo, izobražujejo in zabavajo. Če javna RTV zagotavlja pluralizem, programsko raznovrstnost, uredniško neodvisnost, odgovornost in transparentnost, lahko služi kot temeljni kamen demokracije. Dostopno 12. maja na: [http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL\\_ID=1525&URL\\_DO=DO\\_TOPIC&URL\\_SECTION=201.HTML](http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=1525&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.HTML)

- *v posnete intervjuje je neetično in neprofesionalno dodajati spremenjena ali popačena vprašanja ali pa celo popolnoma nova vprašanja.*

Ker so navodila za montažo konkretna in praktična, smo jih poleg novinarske kakovosti uporabili kot dodatno merilo za ugotavljanje, ali je avtor oddaje *Dosjeji* s posnetki v oddaji manipuliral ali ne. Glede na navedena merila smo Mitji Urbančiču postavili niz vprašanj, ali je omenjena navodila upošteval pri pripravi proučevanega dela oddaje *Dosjeji*. Če povzamemo, raziskovalni načrt v študiji primera vsebuje kvalitativno analizo, s katero bomo preverili, ali je Mitja Urbančič v delu oddaje *Dosjeji* izpolnil merila novinarske kakovosti, ali je ravnal etično ali manipuliral in tako zavajal javnost in z etičnega vidika ravnal nedopustno.

## 5.2 ŠTUDIJA PRIMERA

Novinar in voditelj Mitja Urbančič je oddajo *Dosjeji* razdelil v tri dele, prvi del je posvetil t. i. izbrisanim, v drugem delu – po glasbenem premoru – je oddajo nadaljeval s prispevkom sodelavke Damjane Žišt z naslovom *Kako gredo skupaj tednik Mladina, postojnsko orožje in nekdanji pripadniki enote Moris Darko Njavro, Tone Krkovič in Robert Suhadolnik*. Pred drugim glasbenim premorom je v živo v radijski eter poklical predsednik Slovenske nacionalne stranke Zmago Jelinčič. Novinar mu je omogočil živo oglašanje v radijski eter. Po Jelinčičevem oglašanju se je oddaja nadaljevala z glasbo, nato je v zadnjem, tretjem delu oddaje sledil še pregled aktualnih dogodkov s področja črne kronike (zaslišanje Vlada Kuna pred parlamentarno preiskovalno komisijo v zadevi Petek, odziv takratnega predsednika vlade Antona Ropa o zasebni diplomatski akademiji, ponovnem pojavljanju nekdanjega pripadnika Slovenske vojske Ladislava Trohe).<sup>22</sup>

V študiji primera se bomo osredotočili na prvi del oddaje, ki ga bomo kasneje razdelili na tri segmente, in klic v živo Zmaga Jelinčiča iz drugega dela oddaje, ki se vsebinsko navezuje na prvi del. Zmago Jelinčič je v prvem delu v izjavi, ki je bila, kot je povedal Urbančič (2006), odziv stranke na odškodnine, do katerih naj bi bili upravičeni izbrisani, zagovornika izbranih Matevža Krivica obtožil, da je psihični bolnik, nato pa je to

<sup>22</sup> Transkripcija proučevanega dela oddaje: glej Priloga E.

obtožbo ponovil tudi v klicu v živo. V živo je obtožbi psihičnega bolnika dodal še obtožbo, da je Krivic kverulant. Prvi del oddaje Dosjeji, ki se dotika izbrisanih in se je zdel sporen tudi pritožnikom, ki so sprožili obravnavo na Novinarskem častnem razsodišču, bomo analizirali glede na v prejšnjem poglavju navedene kriterije.

Mitja Urbančič (2006) proučevani del oddaje opredeljuje kot niz vesti oziroma izjav. Glede na razrez radijskih žanrov ugotovimo, da bi del oddaje lahko opredelili kot niz interpretativnih vesti, napovedi, izjav in odpovedi. Kot smo že ugotovili, Dušan Slavković (1988: 93) opredeljuje interpretativno vest kot vest, ki dogajanje pojasnjuje z določenega vidika, komentira, v našem primeru z avtorjevega vidika, vezana pa ni na dogodke same, ampak na pojasnjevanje njihovih ozadij in konteksta. Interpretativnost vesti se kaže v besedah, kratkih enobesednih pripombah avtorja, ki v vest ne sodijo. Glede na opredelitev napovedi ugotovimo, da se slednja v delu oddaje pojavlja kot samostojni žanr, tudi komentira, vrednoti, poslušalce pritegne k poslušanju, jih provocira (Lompar v Slavković 1988: 554). Napovedim sledijo izjave, v tem primeru odzivi vpletenih na določeno tematiko, in ob koncu odpoved, ki naznanja konec proučevanega dela oddaje in kjer avtor kratko komentira slišano.

Kot smo opredelili v raziskovalnem načrtu, se bomo najprej osredotočili na raven izbora teme, ali je bila v oddaji sporna tematika izbrisanih ustrezno izbrana glede na že navedene novičarske faktorje (Erjavec 1999b: 56).<sup>23</sup>

- Širina vpliva

Izbrisani so za širšo javnost glede na kriterij pomena vpliva pomembni iz dveh vidikov. Prvič, ker se je tematika urejanja statusa izbrisanim dotikala izbrisanih samih. Ustavno sodišče je odločilo, da morata vlada in parlament pripraviti in implementirati zakon, ki bo omogočil pridobitev stalnega prebivališča vsem, ki so bili izbrisani iz registra stalnega prebivalstva. Takratna opozicijska Nova Slovenija je na seji državnega zbora 29. 10. 2003 navedla, da bi izbrisani od države zahtevali skupaj 600 milijard tolarjev odškodnin.

---

<sup>23</sup> Časovnica dogodkov, ki se dotikajo izbrisanih, pojasnila o dogajanju v državnih institucijah in odzivih političnih strank so povzeta po poročanju STA in Dela.

Za izbrisane je bila to dobra novica. Ker bi denar za poplačilo odškodnin izviral iz državnega proračuna, tj. davkoplačevalskih sredstev, je bila tematika zanimiva tudi za širšo javnost. Drugič, ker tematika izbrisanih izvira iz ravnanja države kot institucije, po zakonih katere naj bi živeli vsi državljani, bi morebitno protipravno delovanje države zadevalo celotno populacijo državljanov.

- Zemljepisna bližina

Tematika izbrisanih je, kot smo navedli ob kriteriju širine vpliva, zadevala večino prebivalcev Slovenije. Dogodek je bil zato tudi glede na kriterij zemljepisne bližine ljudem blizu.

- Časovnost

Sam dogodek izbrisa prebivalcev iz registra stalnega prebivališča ni bil nov, nov pa je bil predlog zakona, ki bi implementiral odločbo ustavnega sodišča glede izbrisanih. Bolj kot je dogodek, ki je predmet poročanja, nov, bolj je zanimiv za ljudi. Zato je kriterij časovnosti izpolnjen.

- Prominentnost

Izbris nekaterih oseb iz registra stalnega prebivalstva je bila odločitev izvršne oblasti leta 1992, vanj je bil vpleten od ljudstva voljen politični vrh, katerega delovanje je bilo, po odločbi ustavnega sodišča sodeč, protiustavno. Tematika izbrisanih se je nanašala na delovanje s strani ljudstva izvoljenih ljudi, ki naj bi delovali v dobro državljanov, na del izvršilne veje oblasti. Bolj je subjekt poročanja pomemben, bolj je zanimiv za poročanje.

- Novost

Izbris iz registra stalnega prebivalstva je bil nekaj novega predvsem za tiste, ki so bili izbrisani. Izbris je za izbrisane pomenil odvzem pravice do bivanja, dela, socialne varnosti, kar je na njihovo življenje in življenje njihovih družin imelo neposreden vpliv. Za tiste, ki so izbris le spremljali, je bila to nova praksa države, ki želi biti pravna, a se je v preteklosti odločila za pravno neutemeljeno dejanje.

- Nenavadnost

Nenavadno za moderne evropske pravne države je že dejstvo, da lahko nekdo zaradi svoje etnične pripadnosti ostane brez stalnega prebivališča, v času odločbe ustavnega sodišča v letu 1999 pa se je Slovenija že pogajala za vstop v Evropsko unijo.

- Konfliktnost

Konfliktnost je kriterij, ki po naši oceni pri izbiri tematike oddaje prevlada. Dosjeji so bili namenjeni poročanju o sodnih sporih in konfliktnih situacijah. Za obravnavo tematike izbrisanih tako v državnem zboru kot tudi v medijih je značilno, da argumentiranje posameznih stališč ni bilo nujno razumsko, ampak je temeljilo tudi na predsodkih, stereotipih ter nestrpnosti. Poročanje o vojnah, demonstracijah in izbrisanih je za javnost zanimivo z vidika konfliktnosti tematike, saj se je politična javnost razdelila na dva tabora v odnosu do t. i. tehničnega zakona o izbrisanih. Odnos politike do tega zakona se je oblikoval na relaciji pozicija – opozicija. Nobena stran od svoje rešitve ni odstopila.

- Aktualnost

Glede kriterija aktualnosti lahko ugotovimo, da je bila v času, ko je nastala oddaja Dosjeji, tematika izbrisanih aktualna tako z vidika časovne dimenzije kot z vidika vsebine. Da je bila v začetku novembra 2003 tematika izbrisanih aktualna, lahko sklepamo iz že analiziranih kriterijev in tudi poročanja drugih medijev. Glede predmeta poročanja dodajmo še, da je bil eden od dogodkov, vezan na tematiko izbrisanih v oddaji Dosjeji 7. 11. 2003, psevdodogodek. Zmago Jelinčič je namreč tisti dan sklical novinarsko konferenco na temo odškodnin, namenjenih izbrisanim, kot odziv na izjave pravnega zastopnika izbrisanih Matevža Krivica, je pred častnim razsodiščem povedal Mitja Urbančič (2004).

V drugem delu analize se bomo osredotočili na postopkovno raven novinarskega preiskovanja, saj ravno kakovost preiskovanja neposredno vpliva na kakovost novinarskega izdelka kot končnega proizvoda novinarskega dela (Erjavec 1999b: 60–61). Kako je potekalo Urbančičevo preiskovanje tematike izbrisanih, lahko sklepamo iz novinarskega prispevka, ki je bil objavljen in bil kasneje tudi predmet razsojanja

Novinarskega častnega razsodišča, iz Urbančičevega zagovora pred Novinarskim častnim razsodiščem (2004)<sup>24</sup> in intervjuja z njim (2006). Nekateri dogodki na temo izbrisanih, ki jih je Urbančič uvrstil proučevani del oddaje, so bili psevdodogodki: novinarska konferenca notranjega ministra Rada Bohinca, odziv Slovenske nacionalne stranke (v nadaljevanju SNS). Odziv zagovornika izbrisanih Matevža Krivica na vprašanje odškodnin izrisanim zaradi izbrisa je bil del daljšega pogovora, ki je 6. 11. 2003 na RGL-u potekal v živo. V metodološki opredelitvi analize prvega dela Dosjejev smo izpostavili Hallerjeve in Saxerjeve kriterije (v Erjavec 1999b: 64–71):

- Pomembnost

»Pomembnost teme je odvisna od daljnosežnosti dogodka in pomembnosti udeležencev«, kriterij pomembnosti utemeljuje Karmen Erjavec (1999b: 64). Po tem kriteriju bi se z izbiro vsebine novinarske konference ministra za notranje zadeve kot pripravljalca zakona, ki bi dolgoročno uredil položaj izbrisanih, lahko strinjali. Novinar se je na besede ministra osredotočil v delu, ki se tiče odškodnin, do katerih naj bi bili po mnenju Nove Slovenije upravičeni izbrisani. Nadaljeval je z vetom državnega sveta, ki je preprečil implementacijo predlaganih ministrovih rešitev. Na odškodnine se je nanašal tudi odziv predsednika SNS Zmaga Jelinčiča, ki je tisti dan o odškodninah govoril na novinarski konferenci, kot je pred Novinarskim častnim razsodiščem povedal Urbančič (2004) in to nato še enkrat potrdil (2006). Novinar je v prispevek o izbrisanih vključil še Matevža Krivica. »Posnetek je nastal dan pred oddajo, izjava pa je bila del daljšega pogovora, ki ga je v živo s Krivicem opravila ena od naših /RGL-ovih, op. J. N./ novinark«, je pred častnim razsodiščem še dodal Urbančič (2004). Izjava, ki jo je Urbančič vključil v Dosjeje, se je nanašala na vprašanje odškodnin.

Sklenemo lahko, da je novinar kot osrednjo temo preiskovanja za prispevek izbral področje odškodnin znotraj tematike izbrisanih. Na ključno vprašanje tega kriterija, ali je tema dovolj pomembna, da jo novinar začne preiskovati (Haller v Erjavec 1999b: 64), lahko odgovorimo pritrdilno. 600 milijard tolarjev odškodnin je velik znesek. Tudi akterji

---

<sup>24</sup> Zagovor Mitje Urbančiča pred Novinarskim častnim razsodiščem je povzet v zapisniku 13. redne seje Novinarskega častnega razsodišča. Glej Priloga F.

so pomembni, saj so poleg izbrisanih oziroma njihovega zagovornika del te teme tudi minister, državni svet, ki je preprečil uveljavitev zakona, parlamentarna stranka in njen predsednik.

Glede na to, da je bil Urbančič pred častnim razsodiščem obtožen kršenja 2. člena novinarskega kodeksa (novinar mora ob hudih obtožbah poskušati pridobiti odziv tistega, ki ga obtožbe zadevajo), lahko sklepamo o še eni značilnosti raziskovanja. V postopku preiskovanja namreč Urbančič na Jelinčičeve obtožbe, da je Krivic psihični bolnik, ni pridobil ustreznega odziva Matevža Krivica. To napako je Urbančič priznal in jo obžaloval. Zaradi omenjene napake v novinarskem prispevku ni bilo ustreznega odziva na obtožbe.

- Veljavnost ali točnost informacij

»Skozi veljavnost informacij novinar v postopku preiskovanja preverja njihovo točnost« (Erjavec 1999b: 64). Kdo je povedal *kaj*, *kje*, *kdaj* in *kako*, se novinar lahko prepriča sam, z udeležbo na dogodku, vprašanje *zakaj* pa »zahteva interpretacijo dogodka« (Erjavec 1999b: 64). Z našo analizo in izbrano metodo lahko preverimo točnost informacij v končnem izdelku, postopka preverjanja informacij, ki jih je novinar o odškodninah in izbrisanih objavil, pa ne moremo preveriti. Veljavnost informacij določa pridobivanje odzivov ob hudih obtožbah, čemur Urbančič, kot smo že ugotovili, ni sledil. V sklopu preverjanja upoštevanja kriterija veljavnosti dokumenta velja omeniti tudi neizkrivljanje informacij. Čeprav Urbančič v Dosjejih ni pridobil Krivičevega odziva na Jelinčičevi obtožbi, da je kverulant in psihični bolnik, je pred novinarskim razsodiščem zatrdil, da je v izjavi Zmaga Jelinčiča sledil primeru dobre prakse in Jelinčičeve izjave ni iztrgal iz konteksta.

- Razumljivost

Novinar mora vsebinsko razumeti informacije, ki jih pridobi, da kasneje lahko izpelje posamezne zaključke, ugotavlja Erjavčeva (1999b: 65). Glede na to, da je v Dosjejih novinar iz celotne tematike izpostavil odškodnine in nato tematiko še nadalje razdelal v štiri tematske sklope, ki jih je medsebojno ločil z glasbeno podlago oddaje, lahko

sklepamo, da je novinar tematiko razumel, saj je vsebino smiselno razdelil glede na dogajanje oziroma stališča omenjenih skupin. Smiselni očitek bi bil, da novinar ni vključil vseh za temo relevantnih akterjev, pri čemer moramo upoštevati specifično radio in radijskih oddaj, katerih značilnost je možnost nadgradnje neke tematike v delu, ki je nov. Kot novinar v začetku sklopa o izbrisanih pove, je v oddaji zajel dogajanje od začetka tedna do četrтка, 7. 11. 2003, ko je bila oddaja na sporedu. Informativni radijski program ima možnost sprotnega nadgrajevanja in spremljanja vsebine neke teme. Kot je v svojem zagovoru pred Novinarskim častnim razsodiščem (2004) in tudi kasneje (2006) povedal Urbančič, je RGL o tematiki izbrisanih poročal celovito, saj poročanje o omenjeni temi ni bilo omejeno zgolj na del obravnavane oddaje. Tudi izjava Matevža Krivica je bila vzeta iz daljšega pogovora ene od novinark v pogovoru z njim.

- Usmerjenost

Novinarjevo preiskovanje kompleksnih tematik mora biti usmerjeno v nek del teme, ki mora biti temeljito in poglobljeno raziskana (Saxer v Erjavec 1999b: 70). Ugotovili smo, da se je novinar Urbančič v prvem delu Dosjejev posvetil podtemi odškodnin teme izbrisanih, kar dokazujejo naslednji izseki iz tega dela oddaje:

- 1. sklop: Minister zagotovi, da izbrisani s t. i. tehničnim zakonom ne bodo imeli pravice do odškodnine: *»Bohinc je zavrnil razpis naknadnega zakonodajnega referenduma o t. i. tehničnem zakonu o izbrisanih. Bohinc je pojasnil, da zakon ne daje nobenih novih pravic glede njihovega statusa in glede zahtev po odškodninah«.*
- 2. sklop: Državni svet zakon in posledično tudi ministrovsko zagotovilo zavrne: *»No, v državnem svetu pa nekako ne mislijo tako kot notranji minister, zato je državni svet sprejel odločilni veto na zakon o izbrisanih o izvršitvi 8. točke odločbe ustavnega sodišča, ki se nanaša na ugotovitev statusa stalnega bivališča izbrisanih prebivalcev Slovenije za nazaj«.*
- 3. sklop: Sledijo odzivi na Bohinčeva zagotovila in odločilni veto: *»Poleg SDS in Nove Slovenije s tehničnim zakonom o izbrisanih niso zadovoljni, kajpak, tudi slovenski nacionalisti. Opozicijske stranke zato, kot rečeno, napovedujejo naknadni zakonodajni referendum, najbolj oster kritik pa je, kot ponavadi, prvak*



- SNS«. Sledi Jelinčičeva izjava, kjer se najprej posveti ministrovemu početu med osamosvojitveno vojno, nato pa, med drugim, Krivica ozmerja za psihičnega bolnika.
- V četrtem sklopu nadaljuje: *»Seveda izbrisanih o vsem skupaj nihče ni nič vprašal. Se pa je oglasil, tudi v RGL-ovem programu, pravni zastopnik izbrisanih Matevž Krivic in je za nepravne številke o odškodninah izbrisanim, po njegovem, odgovoren nekdanji minister za notranje zadeve gospod Šter«*. Krivic pojasni, da zahteva nekaterih posameznikov po odškodnini še ne pomeni, da bodo ti odškodnine tudi dobili. Številke o višini odškodnine označi kot smešne, nato pa politike in medije okrca, ker da namenoma preslišijo tisto, kar govori.

Iz naštetega lahko sklenemo, da je sosledje med prvima deloma smiselno. Državni zbor sprejme zakon, državni svet ga zavrne. Novinar v tem delu sledi časovnici dogodkov. Nato se odloči za politične odzive, najprej povzame stališče največje opozicijske stranke, nato Nove Slovenije, ki je največji opozicijski po stališču blizu. Sledi stališče SNS. Kot zadnji del sklopa o odškodninah izbrisanih je novinar uvrstil pravnega zastopnika izbrisanih Krivica. Trije od štirih sklopov se neposredno nanašajo na odškodnine, drugi sklop, ki govori o vetu v državnem svetu, pa dvomi o ministrovih zagotovilih o neizplačevanju odškodnin, in se odškodnin dotika posredno.

- Učinkovitost

Usmerjenost preiskovanja k določenemu cilju poveča njegovo učinkovitost (Erjavec 1999b: 70), zato bi k analizi kriterija učinkovitosti lahko dodali le, da je s sledenjem usmerjenosti preiskovanja novinar povečal učinkovitost preiskovanja odškodnin.

- Neposrednost

Kontekst informacij, ki jih novinar pridobi od virov, mora med preiskovanjem kot tudi v novinarskem izdelku ostati nespremenjen, vendar mora novinar pri preiskovanju virov ohraniti zdravo mero kritične distance (Erjavec 1999b: 70). Novinar je pred častnim razsodiščem (2004) in tudi v intervjuju (2006) zatrdil, da vsebinam izjav ni spreminjal konteksta.

- Nadzor

Novinar mora v postopku preverjanja informacij celoten postopek imeti pod nadzorom, vedeti, katere informacije so preverjene, kakšno težo imajo, in tudi v kakšni obliki, tj. žanru, jih podati (Erjavec 1999b: 71). V primeru prvega dela Dosjejev bi lahko rekli, da je mozaičen, sestavljen iz manjših delov, ki so zvočno med seboj ločeni, vendar tvorijo smiselno celoto. Kot smo ugotovili, ta del oddaje lahko opredelimo kot niz interpretativnih vesti, napovedi izjav in odpovedi.

- Intenzivnost

»Ko je zahteva po aktualnosti in univerzalnosti tematike kar se da gospodarno uresničena« (Erjavec 1999b: 71), govorimo o kriteriju intenzivnosti. Intenzivnost nizanja in preiskovanja informacij je navadno posledica časovnega pritiska. Ker Mitja Urbančič na izjavo Jelinčiča, ki je Krivica označil za psihičnega bolnika, v naslednji oddaji ni objavil odziva Matevža Krivica, bi lahko sklepali, da je bil eden od vzrokov za napako bodisi časovni pritisk bodisi nevestnost. Kot razlog za napako je Urbančič (2006) navedel časovni pritisk.

Tretja raven kvalitativne analize dela oddaje Dosjeji zajema raven oblikovanja vsebine, ki se nanaša na izbrisane – tako prvega dela oddaje kot tudi vključevanja Zmaga Jelinčiča v živo. Prvega in drugega ne moremo analizirati skupaj, saj se prvi del oddaje, ki ga analiziramo, nanaša na vnaprej pripravljeno vsebino, ki jo je novinar v živo prebral oziroma v živo »odvrtel« vnaprej pripravljene izjave. Jelinčičevo vključevanje v drugem delu oddaje, ki se vsebinsko nanaša na prvega, je potekalo v živo. To pomeni, da novinar izgovorjenega ni mogel vnaprej pripraviti, predvideti, slišati in v sam tonski material poseči. V tretjem delu analize bomo zato ta sklopa obravnavali ločeno in pri drugem sklopu, tj. Jelinčičevem vključevanju v Dosjeje, analizirali ustreznost Urbančičevega ravnanja. Prvi del oddaje Dosjeji bomo analizirali glede na kriterije, ki smo jih navedli za ugotavljanje novinarske kakovosti na tretji ravni kvalitativne analize (Erjavec 1999b: 71–81): točnost, raznolikost, preglednost, stvarnost, uravnoveženost in razumljivost. Da bi lahko preverili, ali del oddaje, ki govori o izbrisanih, ustreza merilu nepristranskega,

uravnoteženega in verodostojnega poročanja, smo podatke iz Dosjejev primerjali s tistimi, ki sta jih v prispevkih na to temo objavila STA in Delo. Del oddaje, ki se nanaša na tematiko odškodnin za izbrisane, bomo analizirali glede na naslednje kriterije (Erjavec 1999b: 71–81):

- Točnost

Informacije v Dosjejih v delu, ki govori o odškodninah in izbrisanih, bomo primerjali s podatki, objavljenimi v novinarskih prispevkih, ki sta jih objavila STA in Delo. Celotno tematiko izbrisanih smo že v drugem koraku kvalitativne analize dela oddaje razdelili na štiri sklope: prvi obsega pojasnjevanje ministra Bohinca, drugi veto državnega sveta, tretji strankarske odzive in četrti stališče zagovornika izbrisanih Krivica glede odškodnin. Točnost informacij bomo zaradi večje preglednosti analizirali po sklopih:

1. Urbančič v prvem sklopu pove:

*Minister za notranje zadeve Rado Bohinc je v začetku tedna zavrnil argumente za razpis naknadnega zakonodajnega referendumu o t. i. tehničnem zakonu o izbrisanih. Bohinc je pojasnil, da zakon izbrisanim ne daje nobenih novih pravic glede njihovega statusa in glede zahtev po odškodninah. Po ministrovem mnenju bi bilo referendumsko preverjanje zakona v direktnem nasprotju s stališčem ustavnega sodišča. Zato bi ga, kot pravi, zelo začudilo, če bi ustavno sodišče ali celo državni zbor dovolila takšno referendumsko preverjanje.*

Z novinarske konference notranjega ministra Rada Bohinca je 3. 11. 2003 (ponedeljek) poročala STA, in sicer v dveh prispevkih z enakim naslovom *Bohinc: Referendum o zakonu o izbrisanih v nasprotju z odločbo ustavnega sodišča*, razlikujeta se le v dolžini in temu primerno v naslovu nosita dodatka *krajše* in *daljše*. V obeh lahko vidimo, da so informacije, ki jih novinar navaja glede »nobenih novih pravic glede statusa in odškodnin« enake. Prav tako Delovi novinarki Taškarjeva in Vukeličeva Bohinčeve besede z omenjene novinarske konference povzemata v prispevku *Veto ali naknadni referendum?* (5. 11. 2003) in pišeta, da zakon izbrisanim ne prinaša novih pravic, da izvršuje odločbo ustavnega sodišča, da zakon ne bo podlaga za izplačevanje morebitnih odškodnin. Ugotovimo, da sta informaciji »nobenih novih pravic glede statusa in odškodnin« iz Dosjejev skladni s poročanjem časnika Delo. Preostali informaciji, da bi

bilo »referendumsko preverjanje zakona v direktnem nasprotju s stališčem ustavnega sodišča« in da bi ministra »zelo začudilo, če bi ga ustavno sodišče ali celo državni zbor, dovolila takšno referendumsko preverjanje«, povzame poleg Urbančiča le STA. Ker je poročanje STA z novinarske konference obširnejše kot poročanje Dela z istega dogodka, lahko dopustimo možnost različne selekcije po pomembnosti. Iz omenjenega lahko sklepamo, da se v prvem sklopu Dosjejev podane informacije popolnoma skladajo z informacijami STA in delno z informacijami, ki jih je objavilo Delo.

2. Drugi sklop se nanaša na veto državnega sveta na t. i. tehnični zakon o izbrisanih: *No, v državnem svetu pa nekako ne mislijo tako kot notranji minister, zato je državni svet sprejel odločilni veto na zakon o izbrisanih o izvršitvi 8. točke odločbe ustavnega sodišča, ki se nanaša na ugotovitev statusa stalnega bivališča izbrisanih prebivalcev Slovenije za nazaj. Odločilni veto pomeni, da državni zbor pred razglasitvijo zakona o njem še enkrat odloča in pri ponovnem odločanju bo morala za sprejem zakona glasovati večina vseh poslancev državnega zbora, torej 46 poslancev.*

Na omenjeno sejo državnega sveta se s servisa STA nanašajo trije prispevki, dva od treh sta napovedna: *Državni svet bo v sredo odločal o odločilnem vetu na zakon o izbrisanih in Državni svet danes o odločilnem vetu na zakon o izbrisanih.* Tretji prispevek je poročilo s seje državnega sveta: *DS(12/2): Sprejet veto na zakon o uresnitvi odločbe ustavnega sodišča.* Državni svet je, kot je razvidno iz omenjenega prispevka, sprejel veto na zakon o izbrisanih s 26 glasovi za in petimi proti. V omenjenem poročilu STA poroča, da je odločilni veto pristojnost državnega sveta, da mora nato parlament o takšnem zakonu še enkrat glasovati in koliko glasov poslancev je za ponovno izglasovanje zakona potrebnih. O vetu državnega sveta je poročalo tudi Delo (*Veto na izbrisane*, 6. 11. 2003). V primerjavi novinarskih prispevkov STA in Dela so podatki o številu glasov za in proti vetu skladni, prav tako informacija, da bo moral državni zbor o zakonu še enkrat odločiti in da bo za ponovno potrditev zakona potrebna večina vseh poslancev. Če navedene informacije primerjamo z drugim sklopom prvega dela oddaje Dosjeji, da je »državni svet sprejel odločilni veto«, »državni zbor pred razglasitvijo zakona o njem še enkrat odloča« in »pred razglasitvijo zakona o njem še enkrat odloča in pri ponovnem odločanju bo

*morala za sprejem zakona glasovati večina vseh poslancev državnega zbora, torej 46 poslancev», ugotovimo, da so informacije v vseh treh medijih skladne. Posledično lahko sklenemo, da so točne.*

3. V tretjem sklopu Urbančič posreduje informacije o reakcijah na Bohinčeva pojasnila in odložilni veto:

*No, reakcije na Bohinčevo izvajanje, kakor tudi na odložilni veto na zakon o izbrisanih v državnem svetu so se, seveda, vrstile cel teden. Poleg SDS in Nove Slovenije s tehničnim zakonom o izbrisanih niso zadovoljni, kajpak, tudi slovenski nacionalisti. Opozicijske stranke zato, kot rečeno, napovedujejo naknadni zakonodajni referendum, najbolj oster kritik pa je, kot ponavadi, prvak SNS Zmaga Jelinčič Plemeniti. (sledi tonska izjava Zmaga Jelinčiča, op. J. N.) Sodimo, da je zakon nedodelan, slab, in pa, seveda, ni res, da Evropa zahteva, da to zadevo tako uredimo. Evropski komisar je rekel, da je to naša stvar, da se lahko odločimo sami, kako bomo to reševali. Kakor kaže, pa je gospod Bohinc bolj na strani tistih, ki so bili proti slovenski državnosti, kajti tudi on je v tistem času, ko smo se mi borili za samostojnost, v Domu španskih borcev v Ljubljani ustanavljal stranko za Jugoslavijo, ki ni bila za osamosvojitve Slovenije. Sodimo, da Združena lista socialnih demokratov dela škodo skupaj s svojim eksponentom, gospodom Krivicem, za katerega mislim, da je psihični bolnik, obenem pa je žal, da tudi liberalna demokracija na račun vsega slovenskega poskuša pridobiti dodatne volivce na račun, seveda, davkoplačevalskega denarja.*

Sledi *jingle*, ki sklop glasovno loči od naslednjega.

Kot je glede izjave Zmaga Jelinčiča pred častnim razsodiščem povedal Mitja Urbančič (2004), je bila ta posneta na dan Dosjejev 7. 11. 2003 in enkrat v programu RGL-a že objavljena. Urbančič je pred razsodiščem dodal, da je SNS tisti dan sklicala novinarsko konferenco. Točnosti podatkov iz poročanja STA v tem sklopu ne moremo preveriti, saj na dan 7. 11. 2003 STA z novinarske konference ni poročala. Prav tako z novinarske konference ni poročalo Delo. Glede korektnosti posegov v celoto, katere del je objavljena izjava, se lahko zanesemo na Urbančičev zagovor pred častnim razsodiščem, ko je dejal,

da je Jelinčič na novinarski konferenci govoril le o objavljeni tematiki in tudi kasnejše zagotovilo (2006), da Jelinčičevih besed ni vzel iz prvotnega konteksta. Med novinarskimi prispevki, kjer STA poroča o SNS in njihovem stališču do tematike odškodnin izbrisanim, najdemo prispevek z naslovom *SNS: Bohinčeve izjave o zakonu o izbrisanih so zavajanje javnosti*, kjer je povzet pisni odziv SNS na novinarsko konferenco ministra Bohinca, ki smo jo omenili pri analizi prvega sklopa. SNS v poročilu STA izraža ogorčenje nad tehničnim zakonom o izbrisanih in opozarja na finančne posledice uveljavitve zakona, tj. odškodnine, kot je to v izjavi, objavljeni v Dosjejih, storil Jelinčič. Enako vsebino kot v omenjenem prispevku, STA ponovi v še enem z naslovom *SDS še ni zbrala zadostne poslanske podpore za referendum o izbrisanih (zbirno)*, kjer novinarka Maja Oprešnik povzame odzive ministra in parlamentarnih strank do tehničnega zakona o izbrisanih. V tem prispevku lahko preverimo točnost navedb, da SDS in NSi z zakonom nista zadovoljni, zato bi v tem sklopu dane informacije lahko ocenili kot točne.

4. V četrtem, zadnjem sklopu Urbančič v del Dosjejev o izbrisanih vključi še izbrisane:

*Seveda izbrisanih o vsem skupaj nihče ni nič vprašal. Se pa je oglasil, tudi v RGL-ovem programu, pravni zastopnik izbrisanih Matevž Krivic in je za nepravne številke o odškodninam izbrisanim, po njegovem, odgovoren nekdanji minister za notranje zadeve gospod Šter. Ta je, kot pravi Krivic, preprosto zmnožil pet domnevnih zahtevkov izbrisanih v višini več kot milijon evrov s številom vseh izbrisanih, teh je preko 18 tisoč, in tako prišel do enormne odškodnine, ki bi jo morali slovenski davkoplačevalci plačati izbrisanim prebivalcem. In Matevž Krivic je med drugim tudi povedal tudi tole: (sledi tonska izjava Matevža Krivica, op. J. N.) Če je pet ljudi res tako ogromno vsoto zahtevalo, ni rečeno, da jo bodo dobili. Drugič, če bi jo pa dobili, ker je slučajno teh pet ljudi res tako ogromno škodo pretrpelo, kar je morda v kakšnem izjemnem primeru celo možno, ampak tudi če bi res bilo pet takih velikih, ogromnih odškodnin dosojenih, od kod vam blazna ideja, ne, da bo potem pa kar avtomatično vseh 18. 300 drugih, ne, ki jim še zdaleč taka škoda ni nastala, to dobilo. In to je edini vir za te smešne številke, in vsi politiki in žal, moram reči, tudi vsi vi mediji, se delate, kot da tega, kar sem*

*vam prej povedal, ni bilo javno pred očmi cele Slovenije povedano, kot da tega niste slišali, in vsi govorijo, ja to pa je po nekih izračunih, bo to baje celo 600 ali 800 milijard. Torej, prevara stoletja.*

Kot po Jelinčičevi izjavi tudi po Krivičevi sledi *jingle*, nato Urbančič za konec doda:

*»Prevara ali neprevvara stoletja, tega komentarja se bomo vzdržali, drži pa, da gre za še eno prvovrstno politično spletko in še eno stvar, ki nam iz časov osamosvajanja in takoj po njem ni ravno v čast. Kakor koli že, pa bi že bil čas, da odpremo okna in prezračimo tole politično stvarnost ljube nam države Slovenije«.*

Če pregledamo nabor novinarskih prispevkov, ki jih je objavila STA, ugotovimo, da Krivičev mnenje povzema v prispevku *Janša: Smo blizu potrebnega števila podpisov za razpis referendum o tehničnem zakonu o izbrisanih*. V omenjenem prispevku Matevža Krivica povzamejo, da zagovorniki referendum ne poznajo odločbe ustavnega sodišča in da je bil ravno star zakon o tujcih vzrok, da izbrisani svojega statusa niso mogli urediti. V omenjenem prispevku STA ne poroča, da bi Krivic govoril o odškodninah ali odgovornosti ministra Štera za številko, ki se je glede odškodnin pojavila v javnosti. Povsem identično kot v omenjenem prispevku STA o stališču Matevža Krivica poroča tudi v poročilu z naslovom *SDS še ni zbrala zadostne poslanske podpore za referendum o izbrisanih (zbirno)*. Delo v prispevkih, ki smo jih izbrali za primerjavo, Krivica ne povzema. Točnosti navedenih informacij v zadnjem sklopu dela oddaje Dosjeji neposredno ne moremo preveriti, prav tako se Urbančič (2004) v zagovoru pred častnim rzsodiščem obdelave tonskega posnetka Matevža Krivica ni neposredno dotaknil. Zanesemo se lahko le na Urbančičevo zagotovilo (2006), da informacij ni izkrivljal in objavljene izjave ni vzel iz prvotnega konteksta. Ob predpostavki, da je Urbančič (2006) govoril resnico, in upoštevajoč obžalovanje za nastalo situacijo, ki ga je novinar izrazil pred Novinarskim častnim rzsodiščem (2004), sklepamo, da so podane informacije točne.

- Raznolikost

Kriterij raznolikosti se v analizi nanaša bodisi na vsebinsko bodisi informacijsko ali mnenjsko raznolikost. V proučevanem delu oddaje je v ospredju mnenjska raznolikost,

saj informacije o tehničnem zakonu spremljajo različne interpretacije in glede na različne interpretacije tudi različna stališča do tehničnega zakona. Bohinc v prispevku zavrača razloge za razpis referendum in zatrjuje, da tehnični zakon izbrisanim ne omogoča izplačevanja odškodnin. Državni svet na zakon izglasuje veto, iz česar lahko sklepamo, da se svetniki z Bohincem niso strinjali. Opozicijske stranke SDS, NSi in SNS tehničnemu zakonu nasprotujejo in želijo naknadni zakonodajni referendum. Iz sosledja sklopov iz Dosjejev je mogoče sklepati, da je državni svet izglasoval veto, ker »v državnem svetu pa nekako ne mislijo tako kot notranji minister«, tj. »da zakon izbrisanim ne daje nobenih novih pravic glede njihovega statusa in glede zahtev po odškodninah.« Do zakona je kritična tudi opozicija, saj »[o]pozicijske stranke zato, kot rečeno, napovedujejo naknadni zakonodajni referendum, najbolj oster kritik pa je, kot ponavadi, prvak SNS Zmago Jelinčič Plemeniti.« Jelinčič ministra in koalicijo obtožuje nabiranja volilnih glasov izbrisanih na račun odškodnin in davkoplačevalskega denarja, Krivic pa skuša javnosti in politiki povedati, da podatki o odškodninah ne držijo in da se politiki in mediji glede odškodnin delajo nevedne. Iz poročanj STA lahko sklenemo, da je Urbančič povzel podobna mnenja vpletenih: ministra oziroma koalicije, državnega sveta, opozicije in izbrisanih oziroma njihovega zagovornika. Delo je v prispevkih, ki smo jih vzeli za primerjavo, poročalo o ministrovih utemeljitvah, razlogih SDS in NSi za naknadni zakonodajni referendum, odzivih koalicije (LDS in takratna ZLSD), mnenju dr. Igorja Kaučiča s pravne fakultete, kjer so preverjali, o čem bi na naknadnem zakonodajnem referendumu sploh odločali, vetu državnega sveta in razlogih zanj. Zakaj je med opozicijskimi strankami izbral ravno nacionalno stranko s predsednikom Jelinčičem, je Urbančič (2004) pojasnil pred častnim razsodiščem. Dejal je, da ga je vključil zaradi skrajnosti njegovih stališč, ki so za poslušalce bolj zanimiva, sicer pa je RGL, po zagotovitvi Urbančiča, tematiko izbrisanih pokrival celostno. Iz naštetih primerjav poročanja STA in Dela lahko zaključimo, da je novinar v delu oddaje Dosjeji upošteval načelo raznolikosti.

- Preglednost

O kriteriju preglednosti podajanja informacij ugotovimo, da podajanje informacij po sklopih zagotavlja preglednost nad tem, kdo je rekel kaj in kakšno je stališče



posameznega akterja ali skupine akterjev. Minister meni, da tehnični zakon izbrisanim ne prinaša novih pravic, državni svet se s tem ne strinja, prav tako ne opozicija, svoje stališče (in sklop) ima tudi zagovornik izbrisanih Krivic. Metodološki koncept analize narekuje še, da moramo preveriti, ali so jasno označene tako preverjene kot nepreverjene informacije (Erjavec 1999b: 74). V vsakem od sklopov je novinar informaciji dodal podatek, kdo je povedal kaj; če je to povedal npr. na novinarski konferenci, pa v novinarskem prispevku ni navedeno. Radijska novinarska praksa narekuje, da se ob preverjenih informacijah, katerih izvor je znan in so preverjene, tega načeloma ne izpostavlja, posebej pa se opozori na nepreverjene informacije. Sklenemo, da so mnenja posameznikov v prvem delu Dosjejev, ki se nanašajo na izbrisane, korektno podana. Urbančič dejstva tudi komentira: *»najbolj oster kritik pa je, kot ponavadi«*, ali v primeru izbrisanih gre za *»prevaro ali neprevaro stoletja«*, del o izbrisanih pa zaključí s svojim komentarjem: *»drži pa, da gre za še eno prvovrstno politično spletko in še eno stvar, ki nam iz časov osamosvajanja in takoj po njem ni ravno v čast. Kakor koli že, pa bi že bil čas, da odpremo okna in prezračimo tole politično stvarnost ljube nam države Slovenije.«* Kot smo že ugotovili, interpretativna vest dopušča komentarje (glej Slavković 1988: 93), prav tako to možnost kot samostojen žanr omogoča napoved (Lompar v Slavković 1988: 554). Proučevani del oddaje zato ustreza kriteriju preglednosti.

- Stvarnost

Kriterij stvarnosti novinarja zavezuje, da se na ravni prispevka vzdrži vrednostnih sodb oziroma jih kot takšne, če jih objavi, označi (Erjavec 1999b: 75). Žanri, ki jih je Urbančič v prvem delu Dosjejev uporabil, tj. interpretativna vest, napoved in odpoved, vrednostno sodbo dopuščajo, oziroma je avtorjevo vrednotenje njihov sestavni del. Ugotovimo, da njihova raba glede na uporabljene žanre ni sporna.

- Uravnoveženost

Kriterij uravnoveženosti poudarja enakovredno zastopanost stališč, pomembnih za predstavitev dejanskega stanja (Erjavec 1999b: 76). V delu Dosjejev o izbrisanih je novinar predstavil stališča ministra, državnega sveta, dela opozicije in neposredno prizadetih, tj. izbrisanih. Sklepamo lahko, da je stališče ministra novinar izbral kot

izhodišče, saj je minister predstavil in predlagal državnemu zboru v sprejem t. i. tehnični zakon o izbrisanih. Državni svet je nanj izglasoval veto in ga vrnil v ponovno odločanje državnemu zboru. Opozicijske parlamentarne stranke se že pred glasovanjem o zakonu z njim niso strinjale in so zahtevale naknadni zakonodajni referendum, na koncu pa je novinar uvrstil izbrisane oziroma njihovega zastopnika, ki opozicijo obtoži sprenevedanja. Iz nabora mnenj v delu oddaje sklepamo, da ministrovemu mnenju, da odškodnin država ne bo izplačevala, nasprotuje državni svet in tudi politična opozicija, Krivic pa podatke o visokih odškodninah zavrne in politike ter medije obtoži sprenevedanja. Uravnoveženost pomeni enakovredno zastopanost nasprotujočih si stališč, meni Erjavčeva (1999b: 76). Glede na že predstavljene ugotovitve ugotavljamo, da je Urbančič predstavil stališča relevantnih akterjev, le pri izbiri glasu opozicije bi lahko imeli pomislek, saj se je odločil za skrajno, tudi žaljivo stališče Zmaga Jelinčiča in SNS in ne za stališče SDS, pobudnice naknadnega zakonodajnega referenduma o tehničnem zakonu o izbrisanih, ki je v državnem zboru imela več poslancev kot SNS in posledično večji vpliv. Uravnoveženost je tudi uravnoveženost ponudbe različnih vsebin, tematska uravnoveženost, geografska uravnoveženost (Erjavec 1999b: 76), vendar pa tematske uravnoveženosti znotraj ene teme ne moremo ugotavljati.

- Razumljivost

Ali je vsebina jezikovno razumljiva in smiselno povezana (Biere v Erjavec 1999b: 77), je ključno vprašanje analize vidika razumljivosti dela Dosjejev, ki govori o izbrisanih. Povedi so kratke, vrinjenih stavkov je malo. Sklopi znotraj dela oddaje o izbrisanih niso dolgi, jasno je nakazano, kdo je povedal kaj in kdo so sogovorniki, katerih izjave so vključene. Koherentnost oddaje lahko le skušamo dokazati z razumevanjem miselnega vzorca, ki ga je Urbančič uporabil za razvrščanje posameznih informacij oziroma stališč vpletenih in se kaže v samem delu oddaje. Izpeljemo, da je Urbančič sledil naslednjemu miselnemu vzorcu: minister je zavrnil razloge za naknadni zakonodajni referendum, češ da je zakon primeren, primernost zakona je zavrnil državni svet, ki je nanj izglasoval veto. Zakon bo moral v državni zbor v ponovno odločanje, na to se je odzival tudi opozicijski del državnega zbora, katerega del je tudi SNS. Ker smo iz prispevkov, ki sta jih je objavila STA in Delo, razbrali, da izbrisani v obdobju med 3. in 7. 11. 2003 niso

pripravili novinarske konference oziroma ne STA ne Delo ne Urbančič z nje niso poročali, je novinar k dogodkom dodal še stališče izbrisanih do odškodnin, saj njih odškodnine neposredno zadevajo. Iz prispevka lahko razumemo, kdo je povedal kaj in da so vrednostne sodbe novinarjeve.

Pri kvalitativni analizi kakovosti novinarskega prispevka nam ostane še zadnji del, tj. Jelinčičev klic v živo ob koncu drugega dela oddaje. Jelinčič je v 14. minuti oddaje poklical v živo. Novinar je, preden mu je dal besedo, to tudi povedal, sicer pa so bili klici, kot je kasneje povedal Urbančič (2004, 2006), običajna praksa. Jelinčič je Krivičeve izjave označil za čudne, Krivica še enkrat označil za psihičnega bolnika in mu dodal še naziv kverulant. Krivičeve početje je Jelinčič označil kot škodljivo za slovensko državo in državljane, zato bi mu po Jelinčičevem mnenju morali onemogočiti delovanje na tem področju. Povedal je še, da so odškodnine v nekaterih primerih že sprožene, da nekateri, ki so komu dolžni, obljublajo, da bodo denar dobili, ko bodo dobili odškodnine zaradi izbrisa. Slovenska država bi, je dejal Jelinčič, težko pretrpela takšno izgubo denarja ob naraščajoči inflaciji. Jelinčič je ob odškodninah zastavil vprašanje, kako bodo na odškodnine izbrisanim gledali brezposelni in tujci, ki so si svoj pravni status uredili po legalni poti. Glede izbrisanih je dodal, da so trikrat imeli priložnost urediti svoj status, vendar tega niso storili. Urbančič se je nato od Jelinčiča poslovil, se mu zahvalil za sodelovanje in dejal, da *»očitno o izbrisanih še ne bomo nehali govoriti. To je bil odziv Zmaga Jelinčiča Plemenitega, kaj pa si o tem mislite vi, drage poslušalke in poslušalci, pa je povsem druga zgodba«*. Nato je novinar napovedal glasbeni premor.

Tega dela oddaje po predhodno uporabljeni metodologiji ne moremo analizirati, saj klica, kot je pred častnim razsodiščem zagotovil Urbančič, ni bilo v scenariju, poslušalcev ni pozival, naj pokličejo. Je pa pojasnil, da je vsaka oddaja na RGL-u v načelu kontaktna, da poslušalci poznajo telefonsko številko in številko SMS nabiralnika in se navadno tudi odzivajo. Zakaj je Jelinčiča spustil v eter, Urbančič (2004) ni podrobneje pojasnil in tako pred razsodiščem kot tudi kasneje (2006) dejal le, da je v tistem trenutku tako presodil in se odločil, da Jelinčiču da možnost. Majda Juvan (2006), ki je bila v tistem času glavna in odgovorna urednica RGL-a, je o tem povedala: *»Lahko se pogovarjamo, ali bi ga Mitja*

moral prekiniti, poskušati ga glasno ustaviti, ga ne pustiti, da pove do konca, ampak /... / je tak način odziva vsaj dvorezen, če ne še kaj drugega. Ljudje, ki to poslušajo, natančno vedo, kaj se dogaja, da novinar poskuša nekemu preprečiti, da bi povedal svoje mnenje, čeprav je to mnenje v tem primeru tako, kot je Jelinčičevo bilo«. Juvanova je glede Urbančičeve odločitve povedala, da je novinar najverjetneje priložnost slišati Jelinčiča razumel kot aktualen odziv, sicer pa je še dodala:

*Menim, da je še vedno moderator, novinar, voditelj tisti, ki mora v rokah obdržati vse niti, in kadar pride do, recimo, prehudega, žaljivega govora, res sovražnega govora, je novinar tisti, ki mora nekako odvzeti smodnik tistemu, ki govori. Je pa to mnogokrat, iz prve roke povem, lažje verjeti, da je to mogoče narediti, kot pa to dejansko narediti.*

Iz celotne analize dela Dosjejev, ki govori o izbrisanih, lahko sklenemo, da je novinar prvo napako storil v fazi zbiranja materiala za prvi del oddaje, ko ni pridobil odziva Matevža Krivica, ki ga je Zmago Jelinčič označil za psihičnega bolnika. V samem prispevku je o tematiki izbrisanih sicer poročal korektno, tematika je bila nova, nenavadna, aktualna. Novinar je tematiko razumel, jo smiselno razdelil v sklope in jih medsebojno povezal. O Jelinčičevem klicu v živo lahko pritrdimo mnenju Juvanove, da je Urbančič njegov klic verjetno razumel kot aktualen odziv, sama živost radijskega programa pa mu ni omogočila Jelinčičevih besed slišati vnaprej. In kaj je o primeru razsodilo Novinarsko častno razsodišče? Razsodilo je, da Urbančič v omenjeni oddaji ni kršil nobenega od členov novinarskega kodeksa, ni pa ravnal častno, saj je Jelinčiču dvakrat dopustil ozmerjati Matevža Krivica. Kljub temu je častno razsodišče v razsodbi tudi zapisalo, da »odgovornosti za vsebino izjav nastopajočih v radijskih in televizijskih oddajah (še posebej v oddajah, ki potekajo v živo), pa tudi v časopisju in drugih medijih, ni mogoče pripisati le novinarju in uredniku«.

Kot že povedano, sta novinarska kakovost in etika neposredno povezani. Z etičnega vidika je Urbančič napako storil, ko v odnosu do subjekta poročanja, Krivica, ni ravnal odgovorno in s tem naslovnike prikrajšal za njegov odziv, a ob tem ne moremo reči, da je z informacijami ljudi navajal k napačnim zaključkom. Novinar je sledil 8. členu kodeksa,

ki pravi, da montaža, napovedi, naslovi in podnapisi ne smejo ponarejati vsebine. Primerno mora biti označena tudi simbolna in arhivska slika. Izpostavili smo še 13. in 14. člen Kodeksa novinarjev Slovenije. Novinar ni združeval novinarskih in oglasnih besedil. Kot pomoč pri analizi prispevka smo uporabili poklicna merila RTV Slovenija. Novinar je predstavil več mnenj vpletenih, kot je Urbančič (2006) zagotovil, pa tudi pri montaži ni potvarjal vsebine izjav oziroma izjav ni jemal iz prvotnega konteksta.

## 6. ZAKLJUČEK

Radijske manipulacije ne bi mogli opredeliti kot enoznačni pojem. Različni avtorji jo opredeljujejo različno: uporabiti radio kot sredstvo za doseganje (skritih) ciljev (Marković ur. 1979: 152), zlorabiti informacije z namenom zavajanja javnosti (Tucaković 2004: 188) ali namerno oziroma nenamerno zavajajoče interpretirati informacije (Parenti). Ne glede na različna teoretska poimenovanja, se radijska manipulacija v novinarskih prispevkih v praksi pojavlja, vzroki zanjo so različni, včasih nenamerni. Sodobna avdio montaža posnetkov omogoča krajšanje, rezanje tonskih posnetkov, kar ob upoštevanju etičnih novinarskih standardov novinarsko delo lajša, a hkrati omogoča etično sporne posege v tonske posnetke. Vsaka manipulacija sicer ni etično sporna, opominja nekdanji urednik informativnih programov na Radiu Slovenija Bojan Veselinovič (2006), saj se manipulacija v radijskem etru pojavlja kot samostojen radijski žanr, a mora biti kot takšen jasno označen in opazen. Zavajajoča interpretacija informacij in neresnicoljubno poročanje, ki se razlikuje od dejstev, s katerimi se je pri svojem delu soočil novinar, z izjemo manipulacije kot žanra, je manipulacija, ki je etično sporna in ki bi jo novinarji pri svojem delu morali preprečevati, saj so kot profesionalci zavezani etičnim normam.

Radio ima, kot vsak medij, svoje posebnosti. Novinar zaradi kratkosti in jedrnatosti podajanja informacij na radiu ne more povedati vsega, kar je o nekem dogodku izvedel, to narekuje tudi sistem tržnega novinarstva (McManus 1994). Trg določa, katere informacije so vredne objave, zato v tržnem novinarstvu svoje mesto najdejo zlasti tiste informacije, ki ob najnižjih stroških produkcije dosežejo največ ljudi (glej Bennett 1996: 91–92). Čeprav slovenski novinarji pogosto poročajo ravno o ali s psevdodogodkov, stanje v slovenskem novinarstvu ni povsem tržnonovinarsko, sta prepričana Veselinovič in Majda Juvan, nekdanja glavna in odgovorna urednica Radia glas Ljubljane.

V diplomskem delu smo glede na temo radijske manipulacije preverjali tri teze. Prva pravi, da je vsak poseg v posnetek manipulacija. Radijski novinarski prispevki težijo k jedrnatosti in kratkosti, saj jih časovno omejuje vključenost v celoto radijske sheme.

Novinar zato med razpoložljivimi informacijami izbira tiste, ki so po njegovi presoji bistvene. S tem novinarji dogodke (čeprav informacije preverjajo, težijo k nepristranskosti in resnicoljubnosti) tudi interpretirajo. Vsako interpretacijo, četudi nezavedno, že lahko označimo za manipulacijo. Z vidika tržnega novinarstva je že sama informacija lahko manipulacija, katere vir ni poseg v posnetek, temveč je vir manipulacije tisti, ki je informacijo z nekim namenom posredoval novinarju. Poleg tega selekcijo objave vrednih informacij določa medij, v katerem bo informacija objavljena. Če je medij komercialni, selekcijo informacij pogojuje tržna uspešnost oziroma največja mera všečnosti informacije čim širšemu krogu naslovnikov. Manipulacija je lahko posledica posega v tonski posnetek, če novinar ni sledil etičnim standardom ali se je zavestno odločil za manipulacijo kot radijski žanr. Tudi če novinar pri svojem delu teži k nedosegljivemu idealu novinarske objektivnosti, preverja informacije, ne izkrivlja izjav sogovornika in poroča verodostojno, je njegovo poročanje vedno interpretacija, posledica osebne presoje. Vsi omenjeni razlogi potrjujejo našo prvo tezo.

Druga teza pravi, da radijska manipulacija ni etično sporna, dokler novinar sledi načelom novinarske etike oziroma zahtevam verodostojnega novinarstva, posredovanju preverjenih informacij. Etično sporni so tisti posegi v tonske posnetke, ki ljudi zavajajo ali iztrgajo razlage delov dogodkov in besed sogovornika iz konteksta, v katerem so se dogodki zgodili ali so bile besede izrečene. Kot smo ugotovili, vsak novinar, četudi sledi načelom novinarske etike ter zahtevam verodostojnega novinarstva, manipulira, saj s selekcijo bistvenih informacij od nebistvenih dogodkov interpretira, vendar pa vsi tovrstni posegi niso etično sporni. Posegi v tonske posnetke, katerih posledica je zavajanje ljudi, razlage delov dogodkov in besed sogovornika izven konteksta, so tiste vrste manipulacija, ki je v novinarskih žanrih – z izjemo manipulacije kot žanra – nedopustna. Kot smo ugotovili v študiji primera, je novinar Mitja Urbančič v oddaji Dosjeji sledil načelom dobre prakse z eno pomanjkljivostjo; zaradi časovne stiske v oddajo ni uvrstil enega ključnih odzivov. Njegovo dejanje lahko označimo za manipulacijo, vendar ob tem dodamo razsodbo Novinarskega častnega razsodišča, da ni ravnal neetično, a tudi ne častno. Glede na naše ugotovitve lahko tudi drugo tezo potrdimo.

Kot tretjo smo preverili naslednjo tezo: možnost manipuliranja s tonskimi posnetki variira glede na žanre radijskega novinarstva. Strinjamo se z ugotovitvama Veselinoviča in Juvanove, da je možnost manipulacije pri informativnih žanrih večja, saj je kredibilnost informativnih programov večja oziroma bi takšna vsaj morala biti. Čeprav je novinarjeva svoboda izražanja mnenj v interpretativnih žanrih večja, pa ni nič manj odgovorna od poročanja v informativnih žanrih. Tudi tretjo tezo lahko potrdimo.

Kje je torej meja med manipulacijo kot pripomočkom novinarja, da izpostavi bistvo danega dogodka, in manipulacijo, ki javnost zavaja? Juvanova (2006) na to odgovarja:

*Tako kot moraš pri poročanju biti dosleden in res samo poročati, bi moral pri montaži izjave biti zelo dosleden in samo, bom rekla, si želeli poslušalcem ponuditi tisto, za kar trdno verjameš, da je tisti, ki je govoril, hotel povedati, ne pa nekaj drugega. Če naslovniku, poslušalcu novinar sporoči kar koli drugega, tisto, česar sogovornik ni povedal, pa četudi se »bolje sliši«, novinar opusti temeljni princip svojega delovanja, tj. korektnost do subjekta in naslovnika novinarskega poročanja.*

Pri reševanju vsakdanjih etičnih dilem, povezanih z radijsko manipulacijo, bi morali (ne le radijski) novinarji slediti temeljnemu cilju nepristranskega obveščanja javnosti, natančnemu navajanju podatkov in ne izkoriščati poslušalčevega nepoznavanja radijskega načina dela. »Manipulacija /.../ izhaja iz zavestnega razumevanja, poznavanja tistega, s katerim manipuliramo. Izkorišča njegovo negotovost, vendar ne ogroža njegove eksistence«, piše Josef Kirschner (1994: 17) v svojem »življenjskem priročniku o manipulaciji«. Kljub temu da novinar, ki se zavestno odloči za manipulacijo ali z izjavo izven konteksta ali v obliki hibridnega sporočila, ne ogroža eksistence svojega naslovnika, poseže v njegovo svobodo, v njegovo pravico do obveščenosti ter pravico do kakovostnega novinarskega izdelka, kakršnega od novinarja pričakuje.

Edino učinkovito vodilo uresničevanja temelja kakovostnega (radijskega) novinarstva je zato izobraževanje novinarjev, izpostavljanje primerov dobre prakse in tudi pozitivne vzpodbude zanje. Na drugi strani je nujno tudi izobraževanje občinstva, ki bo znalo ločiti zrno od plevi, dobro novinarsko prakso prepoznati in jo tudi primerno (s poslušanostjo, gledanostjo, branostjo) nagraditi. Le tako bi manipulacija lahko postala predvsem tehnika



obdelave posnetkov oziroma radijski žanr in se bi osvobodila negativne konotacije, ki jo ima pri ljudeh.

## 7. LITERATURA

- ČLANKI V REVIJAH OZIRAMA ZBORNIKIH

Belsey, Andrew in Ruth Chadwick (1992): »Ethics and politics of the media: the quest for quality«. V Andrew Belsey in Ruth Chadwick (ur.): *Ethical issues in journalism and the media*, 1–14. London in New York: Routledge.

Dinges, John (1992): »The rules of the game«. V Marcus D. Rosenbaum in John Dinges (ur.): *Sound reporting*, 3–13. Dubuque: Kendall/Hunt Publishing Company.

Edgar, Andrew (1992): »Objectivity, bias and truth«. V Andrew Belsey in Ruth Chadwick (ur.): *Ethical issues in journalism and the media*, 112–129. London in New York: Routledge.

Erjavec, Karmen (1999a): »Značilnosti množičnih medijev«. V Karmen Erjavec in Zala Volčič (ur.): *Odraščanje z mediji. Rezultati raziskave »Mladi in mediji«*, 9–29. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine.

Harris, Nigel G. E. (1992): »Codes of conduct for journalists«. V Andrew Belsey in Ruth Chadwick (ur.): *Ethical issues in journalism and the media*, 62–76. London in New York: Routledge.

Jančič, Zlatko (2001): »Novinarstvo in meje oglaševanja«. V Slavko Splichal (ur.): *Vatovčev zbornik*, 95–101. Ljubljana: Evropski inštitut za komuniciranje in kulturo: Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani.

Jančič, Zlatko (2000): »Marketinška usmeritev in etično oglaševanje«. V Slavko Splichal (ur.): *Vregov zbornik*, 143–151. Ljubljana: Evropski inštitut za komuniciranje in kulturo: Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani.

Kearns, Karen (1992): »Delivery: Using your voice«. V Marcus D. Rosenbaum in John Dinges (ur.): *Sound reporting*, 81–89. Dubuque: Kendall/Hunt Publishing Company.

McLuhan, Marshall (1964): »Radio bubanj plemena«. V Đorđević, Mira (ur.): *Aspekti radia*, 172–188. Sarajevo: »Svjetlost«, OOUR Izdavačka delatnost.

O'Neill, John (1992): »Journalism in the market place«. V Andrew Belsey in Ruth Chadwick (ur.): *Ethical issues in journalism and the media*, 15–32. London in New York: Routledge.

Pivec, Polona (2004): »Ogovorno-nagovorna spretnost govorca – pomembna vez radia z občinstvom«. V Melita Poler Kovačič in Monika Kalin Golob (ur.): *Poti slovenskega novinarstva – danes in jutri*, 257–275. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Williams, Flawn (1992): »Field Recording: Equipment«. V Marcus D. Rosenbaum in John Dinges (ur.): *Sound reporting*, 129–148. Dubuque: Kendall/Hunt Publishing Company.

Williams, Flawn (1992): »Field Recording: Techniques«. V Marcus D. Rosenbaum in John Dinges (ur.): *Sound reporting*, 150–162. Dubuque: Kendall/Hunt Publishing Company.

- SAMOSTOJNE PUBLIKACIJE

*Slovar slovenskega knjižnega jezika*. 1998. Ljubljana: DZS.

Bennett, W. Lance (1996): *News: The Politics of Illusion*. New York: Longman Publishers USA.

Crissell, Andrew (1994): *Understanding radio*. London, New York: Routledge.

- Erjavec, Karmen (1999b): *Novinarska kakovost*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Galijaš, Nedeljka (1989): *Od komunikacije do manipulacije: diplomska naloga*. Ljubljana: FSPN.
- Golčar, Bojan (2003): *Radio Prvi koraki v radijsko ustvarjanje*. Maribor: Mariborski radio študent – MARŠ.
- Kirscner, Josef (1994): *Umetnost manipuliranja*. Ljubljana: DZS.
- Košir, Manca (1988): *Nastavki za teorijo novinarskih vrst*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Košir, Manca (2003): *Surovi čas medijev*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Marković, Ljiljana, ur. (1979): *Leksikon novinarstva*. Beograd: Savremena administracija.
- McManus, John H. (1994): *Market-Driven Journalism: Let the Citizens Beware?*. London: Sage Publications.
- McNair, Brian (1998). *The Sociology of Journalism*. London: Arnold.
- Milenković, Milutin (1987): *Verodostojni radio*. Beograd: Radio-Beograd izdavačka delatnost.
- Pirc, Tatjana (2005): *Radio – zakaj te imamo radi?*. Ljubljana: Modrijan založba.
- Poler, Melita (1997): *Novinarska etika*. Ljubljana: Magnolija.

Poler Kovačič, Melita (2004): *Novinarska (iz)virnost*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Poler Kovačič, Melita (2005): *Kriza novinarske odgovornosti*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Slavković, Dušan (1988): *Biti novinar – 2. dopolnjena izdaja*. Beograd: Naučna knjiga.

Splichal, Slavko in Colin Sparks (1994): *Journalists for the 21st century*. New Jersey: Ablex Publishing Corporation.

Toporišič, Jože in drugi (1994): *Slovenski pravopis, Pravila*. Ljubljana: DZS.

Tucaković, Šemso (2004): *Leksikon mas-media*. Sarajevo: Prosperitet.

- INTERNETNI VIRI

Društvo novinarjev Slovenije (2002): *Kodeks novinarjev Slovenije*. Dostopno na [www.novinar.com/dokumenti/kodeks\\_txt.php](http://www.novinar.com/dokumenti/kodeks_txt.php) (10. maj 2007).

Novinarsko častno razsodišče (2004): *Matej Kovačič proti novinarju Radia Glas Ljubljane Mitji Urbančiču*. Dostopno na <http://www.razsodisce.org/razsodisce/arhiv.php?nid=69> (2. maj 2007).

Novinarsko častno razsodišče: *Novinarsko častno razsodišče – Organ DNS in SNS*. Dostopno na [http://www.razsodisce.org/razsodisce/kaj\\_ncr.php](http://www.razsodisce.org/razsodisce/kaj_ncr.php) (2. maj 2007).

Parenti, Michael: *Methods of media manipulation*. Dostopno na <http://www.media-alliance.org/article.php?story=20040513171349558&query=manipulation>.

Slovenska oglaševalska zbornica (1999): *Slovenski oglaševalski kodeks*. Dostopno na

[http://www.soz.si/oglasevalsko\\_razsodisce/slovenski\\_oglasevalski\\_kodeks/](http://www.soz.si/oglasevalsko_razsodisce/slovenski_oglasevalski_kodeks/) (15. november 2006).

Svet RTV Slovenija (2000): *Poklicna merila in načela novinarske etike v programih RTV Slovenija*. Dostopno na [http://www.rtvlo.si/modload.php?&c\\_mod=static&c\\_menu=1048035122](http://www.rtvlo.si/modload.php?&c_mod=static&c_menu=1048035122) (15. januar 2007).

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization: *What is public broadcasting?*. Dostopno na [http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL\\_ID=1525&URL\\_DO=DO\\_TOPIC&URL\\_SECTION=201.HTML](http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=1525&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.HTML) (12. maj 2007).

- USTNI VIRI

Intervju z Majdo Juvan, novinarko Radia Glas Ljubljane. Ljubljana, 21. 8. 2006. Priloga A

Intervju z Bojanom Veselinovičem, odgovornim urednikom informativnega programa Radia Slovenija. Ljubljana, 23. 8. 2006. Priloga B

Intervju z Mitjo Urbančičem, namestnikom glavnega in odgovornega urednika Radia Glas Ljubljane. Ljubljana, 17. 12. 2006. Priloga C

- NOVINARSKI PRISPEVKI

Albreht, Matjaž (2003): Bodo izbrisani stali državo 600 mrd? *Delo*, 29. 10. Dostopno na [http://www.delo.si/index.php?sv\\_path=43,49&so=Delo&da=20031029&ed=0&pa=1&ar=4f60f6db770d052812500cd8fe73dea104&fromsearch=1](http://www.delo.si/index.php?sv_path=43,49&so=Delo&da=20031029&ed=0&pa=1&ar=4f60f6db770d052812500cd8fe73dea104&fromsearch=1) (20. maj 2007).

Albreht, Matjaž (2003): Veto na izbrisane. *Delo*, 6. 11. Dostopno na [http://www.delo.si/index.php?sv\\_path=43,49&so=Delo&da=20031106&ed=0&pa=1&ar=fbdb796c3b0f943f9a53e7c084b383f04&fromsearch=1](http://www.delo.si/index.php?sv_path=43,49&so=Delo&da=20031106&ed=0&pa=1&ar=fbdb796c3b0f943f9a53e7c084b383f04&fromsearch=1) (20. maj 2007).

*STA* (2003): Bohinc: Referendum o zakonu o izbrisanih v nasprotju z odločbo ustavnega sodišča (krajše), 3. 11. Podatki, posredovani po elektronski pošti.

*STA* (2003): Bohinc: Referendum o zakonu o izbrisanih v nasprotju z odločbo ustavnega sodišča (daljše), 3. 11. Podatki, posredovani po elektronski pošti.

*STA* (2003): Državni svet bo v sredo odločal o odložilnem vetu na zakon o izbrisanih, 4. 11. Podatki, posredovani po elektronski pošti.

*STA* (2003): Državni svet danes o odložilnem vetu na zakon o izbrisanih, 5. 11. Podatki, posredovani po elektronski pošti.

*STA* (2003): DS(12/2): Sprejet veto na zakon o uresničitvi odločbe ustavnega sodišča, 5. 11. Podatki, posredovani po elektronski pošti.

*STA* (2003): DS: Po prejetem vetu bo državni zbor še enkrat odločal o zakonu o izbrisanih, 5. 11. Podatki, posredovani po elektronski pošti.

*STA* (2003): Janša: Smo blizu potrebnega števila podpisov za razpis referendumu o tehničnem zakonu o izbrisanih, 3. 11. Podatki, posredovani po elektronski pošti.

*STA* (2003): LDS: Razprava v DS o tehničnem zakonu o izbrisanih ceneni populizem, 6. 11. Podatki, posredovani po elektronski pošti.

*STA* (2003): NSi za referendumsko odločanje o izbrisanih, 3. 11. Podatki, posredovani po elektronski pošti.

*STA* (2003): Odprli razstavo in predstavili knjigo o izbrisanih, 6. 11. Podatki, posredovani po elektronski pošti.

*STA* (2003): Poslanska skupina ZLSD: DS ne pozna dejstev in jih zavestno pretvarja, 5. 11. Podatki, posredovani po elektronski pošti.

Oprešnik, Maja (2003): SDS še ni zbrala zadostne poslanske podpore za referendum o izbrisanih (zbirno). *STA*, 3. 11. Podatki, posredovani po elektronski pošti.

*STA* (2003): SDS: Liberalna demokracija zastopa ozko interesno skupino, 6. 11. Podatki, posredovani po elektronski pošti.

*STA* (2003): SNS: Bohinčeve izjave o zakonu o izbrisanih so zavajanje javnosti, 3. 11. Podatki, posredovani po elektronski pošti.

*STA* (2003): SNS poziva poslanske skupine k podpori referendumu o izbrisanih. 5. 11. Podatki, posredovani po elektronski pošti.

*STA* (2003): ZLSD skupaj z Mladim forumom in Ženskim forumom ponovno o izbrisanih, 6. 11. Podatki, posredovani po elektronski pošti.

Taškar, Jana in Majda Vukelić (2003): Veto ali naknadni referendum? *Delo*, 5. 11. Dostopno na [http://www.delo.si/index.php?sv\\_path=43,49&so=Delo&da=20031105&ed=0&pa=2&ar=6378cf991fc6986284d9744a3305a43204&fromsearch=1](http://www.delo.si/index.php?sv_path=43,49&so=Delo&da=20031105&ed=0&pa=2&ar=6378cf991fc6986284d9744a3305a43204&fromsearch=1) (20. maj 2007).

T. J. (2003): Veto sproža različne odzive. *Delo*, 7. 11. Dostopno na [http://www.delo.si/index.php?sv\\_path=43,49&so=Delo&da=20031107&ed=0&pa=2&ar=7b01673eb89c367acc833c9b89def72f04&fromsearch=1](http://www.delo.si/index.php?sv_path=43,49&so=Delo&da=20031107&ed=0&pa=2&ar=7b01673eb89c367acc833c9b89def72f04&fromsearch=1) (20. maj 2007).

Urbančič, Mitja (2003): Dosjeji. *RGL*, 7.11. Priloga E



- OSTALI DOKUMENTI

Društvo novinarjev Slovenije (2003): *Pritožba Mateja Kovačiča in Skupine za spremljanje nestrpnosti pri Mirovnem inštitutu*. Priloga D

Novinarsko častno razsodišče (2004): *13. redna seja Novinarskega častnega razsodišča*. Priloga F

## 8. PRILOGE

Priloga A

INTERVJU Z MAJDO JUVAN, 21. 8. 2006

Majda Juvan, novinarka Radia glas Ljubljane

Kako bi opredelili pojem radijske manipulacije, kdaj o manipulaciji na radiu po vašem mnenju sploh govorimo?

Radijska manipulacija je vsakršno podajanje informacij, ki niso v skladu z dejstvi. Kadarkoli ti pri podajanju informacije zamolčiš kakšno informacijo, ali pa jo prevrednotiš, ali pa jo prirediš. Seveda govorimo o poskusu manipulacije. Ta poskus manipulacije je lahko zavesten ali pa niti ne, ker novinarji so seveda, ravno tako kot vsi ostali ljudje, ljudje iz mesa in krvi, s svojimi prepričanji, s svojimi pogledi na svet, s svojimi svetovnimi nazori in v skladu z vsem tem pač se jim zdi kakšna trditev osebno bolj verjetna, kakšna malo manj, in kakor hitro te to zapelje, je to manipulacija. Bi si pa upala trdit, da te manipulacije niso vedno zavestne, da gre preprosto za to, da če si ti vnekaj bolj prepričan kot v nekaj drugega, če ti podaš informacijo, ki presega čisto informacijo in je to informacija, ki je , recmo bodisi komentirana ali nekoliko bolj izraz še kakšnega dodatnega tvojega mnenje, je to manipulacija. Morama pa reči, da predvsem takrat, kadar to počneš na način iz katerega lahko poslušalci upravičeno sklepajo, da gre zgolj za informacijo. Ko podajaš komentar, ko ti jasno poveš, da gre za tvoje mnenje, potem pa to ni več manipulacija. Manipulacija je v bistvu najbolj pri informacijah možna, kot ti v informacijo skriješ svoje mnenje, takrat gre za manipulacijo.

Bi torej o manipulaciji govorili lahko v povezavi z odsotnostjo etičnosti novinarjev?

Seveda, če gre za zavestno početje, da ti zavestno nekaj zamolčiš ali pa zavestno predrugačiš neko informacijo, potem gre seveda za odsotnost tiste temeljne novinarske

etike, ki bi ji pač morali vsi slediti. Če pa do manipulacije pride nezavedno, potem pa o odsotnosti etike ne moreš govoriti, lahko govoriš samo o odsotnosti znanja, mogoče.

Kaj je torej radijskim manipulacijam po vašem mnenju vzrok?

Ali gre za odsotnost ali premajhno znanje čisto temeljnih prvin obrti, ker po mojem mnenju novinarstvo je obrt, in če ne poznaš te obrti, lahko nezavedno delaš napake, lahko gre pa tudi za želeno predrugačeno informacijo, s katero slediš nekim svojim ciljem, najverjetneje in največkrat verjetno zato, ker si tako prepričan v svoj prav, da ga v ta namen, da ga podkrepiš, selekcioniraš informacije tako, da bi mogoče dale v celoti nek drug, širši pogled.

Kakšen je vaš pogled na sodobno slovensko radijsko novinarstvo?

Mislím, da je v Sloveniji, prvič, silno težko komur koli dati zelo decidirano in jasno sodbo o radijskih programih v Sloveniji. Dejstvo je, da je v Sloveniji ta hip, na pamet, 80, 90 radijskih programov in da se sem trdno prepričana, da ga ni človeka, ki bi lahko sodil te programe, ker jih preprosto nihče med nami ne pozna. To je prvo dejstvo, drugo dejstvo, ki pa izhaja, vsaj delno, iz poznavanja in slišane pa je, da je v Sloveniji vendarle treba ločit med komercialnimi in nekomercialnimi programi. Ne bom govorila o uradnih statusih, ki jih neke radijske postaje imajo, ker to ni nujno tudi vsebinski status tiste radijske postaje, ampak če govorimo o tem, da so pač nekateri programi komercialni, se pravi, da sledijo izključno količini poslušalcev in načrtno zbirajo samo tiste vsebine, za katere upravičeno domnevajo, da bodo pridobile več poslušalcev, in med onimi, ki so zavezane k podajanju informacij, je razlika velika. Če za tistega, ki velja v Sloveniji za osnovnega oblikovalca nekomercialnih informacij, nacionalni radijski medij, osebno mislim, da ni slab. Mislim, da je informativni program nacionalnega radia zelo dober in bi si upala trdit, to bi zdaj sicer težko dokazovala, ker so primerjave težke, da je to eden najboljših informativnih programov, ki jih ta hip v Sloveniji imamo, ne glede na medij, se pravi ali je tiskan, ali avdio ali je video. Kar zadeva pa komercialne programe, tukaj pa je večja težava. Nekaj teh komercialnih programov, ki so se pojavili kot, mogoče, prvi,

tipičen primer je po mojem mnenju Hit, so si uspeli v slovenskem prostoru najti svoj trden prostor in ga tudi obdržati, kar je umetnost. Ni težko priti z nekim zelo novim programom, z novo blagovno znamko, z vsem novim, ni težko postati hit, ne v smislu znamke radia Hit, ampak v smislu hita tisti hip, težko je potem tam ostati. In to se seveda vidi. Že če samo gledamo po radijskih postajah v Ljubljani, smo imeli silno popularne postaje, ki jih danes praktično ni več ali pa so postale marginalne, in seveda obratno. Imeli smo kakšno postajo, ki je bila zelo dobra, pa se potem v nekem trenutku ni prilagodila trgu in je zato danes po pomembnosti v spodnjem delu te lestvice.

So teme, o katerih pišejo slovenski novinarji in se pojavljajo v medijih, po vašem mnenju res zgolj konstrukti nekoga?

Ne, mislim, da ne. To je seveda možno, v komercialnih medijih ali t. i. tabloidnih medijih je prav gotovo tudi veliko zgodb, za katere je nekdo silno zainteresiran, da se pojavijo v medijih, to ni nujno, da je tisti »žrtev«. Lahko »žrtev« sama sproži pisanje o sebi, ker pač vemo, da če živiš od recimo medijske scene, če živiš od glasbe, pojavljanja v javnosti, potem si seveda zainteresiran, da se boš tam pojavil in znano pravilo je, da pojavljati se je treba. Ni nujno, da samo s pozitivnimi informacijami. Mislim, da nekaj, ko govorimo o marginalnih temah, je takih, ki so sprožene namenoma, tudi v politiki, ko so časi pravi, ko so predvolilna leta, je prav gotovo več reči, kjer se iz muhe naredi slona, preprosto zato, da se o teh stvareh veliko piše, ker spet, ti ki nastopajo v teh zgodbah, tam iščejo svoje koristi. Ker politika ali pa politiki niso prav dosti drugačni od ljudi, ki se ukvarjajo s šovbiznisom, tudi politika je neke vrste šoubiznis, je pa seveda res, da se ta šoubiznis dogaja v glavnem na naš račun, ker ga pač mi plačujemo.

Pa vendar sodobni teoretiki ugotavljajo, da živimo v času tržnega novinarstva, ko je informacija objave vredna takrat, ko služi ciljem nekega posameznika ali skupine, ki informacijo ali dogodek konstruira, da so dogodki, o katerih poročajo sodobno novinarstvo dogodki, ki so konstruirani.

Saj to drži, če danes gledamo skozi zorni kot lastnika medijev, je medij danes sredstvo, s katerim lastnik pridobiva prihodek. Ko govorimo o medijih, ki so na trgu, to absolutno drži. Če ta medij lastniku ne prinaša dobička, potem zanj ne bo zainteresiran. In v tem kontekstu je razumljivo, da mediji posvečajo mnogo pozornosti tistim temam, za katere domnevajo, da bodo prinesle več bralcev, več poslušalcev, več gledalcev. In to se danes, žali bog, dogaja v vseh medijih, problem, ki ga imamo ta hip v Sloveniji, je pač ta, da je ločnica med mediji, ki so sredstvo za pridobivanje prihodka, in med mediji, ki bi pa vendarle morali slediti, bom rekla, nekim višjim ciljem, če govorim o nacionalnih medijih, ki konec koncev dobivajo denar, naročnino itd., da je ta ločnica silno ozka. Če gledamo najbolj izpostavljeni nasprotji nacionalne televizije in POP TV, in če gledamo, kaj prinaša eden in kaj drugi v svojih osrednje informativnih oddajah, ni bistvene razlike. Kdo bi mogoče lahko rekel, da so prispevki ene televizije narejeni bolj sodobno kot drugi, to je mogoče res, ampak vseeno je pa pri vsebini zelo malo razlike.

Kako pa to po vašem mnenju vpliva na novinarsko delo samo? Je zaradi te tržne naravnosti novinar kaj bolj pod pritiskom?

Ne vem, če je novinar kaj bolj pod pritiskom. Novinar je bil pravzaprav vedno odvisen od tega, kaj so o njegovem delu menili drugi oziroma kako so njegovo delo sprejemali drugi. Ali lastniki, ali poslušalci, ali pa nekdanji politični faktorji, ki so odločali o kakšnih stvareh. Je pa tako, da si delati utvare, da na tem svetu obstaja povsem neodvisno novinarstvo ali pa povsem neodvisni mediji, nima smisla. Tega ni. Dejansko smo mediji in novinarji odvisni ali od lastnikov ali gledalcev, bralcev, poslušalcev, tisto, kar bi si človek v tem kontekstu edino lahko želel, je to, da bi imeli zakonodajo, ki bi v trenutkih, ko novinar opravlja svoje delo kot poslanstvo, vendarle stala za avtorjem in ga ne prepustila na milost in nemilost spet lastnikom in npr. političnim urednikom, če govorimo o nacionalnih medijih.

So novinarji v tržnem okolju postali zgolj sredstvo za doseganje ciljev nekih zunanjih subjektov, npr. kapitala, politike?

Novinar je lahko sredstvo, niso pa vsi novinarji enako izpostavljeni. Treba se je zavedat, da so novinarji, ki delajo v medijih, kjer je odmev največji, kjer je interes za pojavljanje največji, so seveda bistveno bolj pod pritiski, kot nekdo, ki dela v nekem obrobnem mediju, kjer ni informativnih vsebin, kjer je novinar bolj kot ne zbiralec komercialnih informacij. Tudi tukaj si ne gre delati utvar. Seveda, novinar je lahko sredstvo, in še enkrat pravim, edino, š čimer lahko novinarja opremiš, da se temu upre, je zakonodaja, in bi seveda bilo, tukaj bom govorila v pogojniku, bilo lahko močno cehovsko združenje, ki bi stalo za profesionalnimi novinarji. Na tem področju imamo v Sloveniji kar nekaj težav, da je vedno bolj res, žal, to, da je v Sloveniji lahko vsakdo novinar. V kontekstu tega je praktično zelo težko postaviti na noge močno združenje, ki bi lahko branilo profesionalno integriteto svojih članov. Zato, da bi jo lahko branilo, bi ti člani biti »vredni« te profesionalne zaščite, ker pa imamo pri nas zelo ohlapno postavljena merila, če sploh še so, sem namreč malce skeptična, če sploh še so, potem pa težko v isti žakelj zmečeš čisto vse in računaš, da ti bo nekdo stal ob strani.

Če se osredotočiva še na novinarsko etiko: slednja narekuje nepristransko, resnicoljubno, uravnoteženo novinarsko delo, s preverjenimi informacijami, v ospredju je pravica javnosti do informiranosti. Tudi javnost sama od novinarjev v novinarskem diskurzu to pričakuje. Ima takšno novinarstvo lahko svoje mesto v tržnem okolju, kjer so novinarske etične norme pogosto v nasprotju s cilji trga, torej dobičkonosnostjo, individualnostjo?

Mislím, da dejansko tako hudo ni, da bi čisto vse, kar se v teh medijih dogaja, diktiral in kapital in politiki in lastniki, recimo. Mislím, da tako hudo ni, da bi verjetno kdor koli, ki poskuša razumeti to slovensko novinarstvo sicer težko trdil, da tega sploh nikjer in nikoli ni; seveda, vsi ki odpiramo časopise, vidimo članke, ki npr. govorijo o nekih gospodarskih subjektih, pa za to mogoče ni nekega tehtnega razloga, je pa mogoče komercialni. Priloge velikih časopisov so polne oglasov, kjer je praktično nemogoče ločiti ali pa v minimalno majhnih črkicah piše, da gre za oglasno sporočilo, skratka, tega poskusa prikrivanja komercialnih vsebin ali pa poskusa, da bi te vsebine prikrili z neko informativno formo, tega je veliko. Ampak kljub vsemu pa trditi, da mediji, ki vendarle so nosilci informacij, da so povsem odvisni od politikov, lastnikov, kapitala,

oglaševalcev, pa vendarle ni mogoče. Če govorimo o teh največjih medijih, pa bom rekla nacionalna radio in televizija, Delo, Večer, Dnevnik, mislim da ni mogoče reči, da so ti mediji povsem že pokvarjeni in so novinarji povsem pozabili na svoje poslanstvo, na svoje delo in da delajo samo tisto, kar jim nekdo naroči, mislim, da je to zlonamerna interpretacija stanja novinarstva v Sloveniji in da tako preprosto ni. Na drugi strani trditi, da tega ni čisto nič, pa spet ne gre, ker konec koncev ti lahko kdo naroči, da nekaj moraš narediti ali pa se odločiti, kaj boš naredil. Mislim, da je danes ena večjih možnosti za manipulacijo v novinarstvu to, da nečesa ne narediš in ne to, da narediš in tisto mogoče pokomentiraš, dodaš svoj pridih, ampak da nečesa ne narediš, ne objaviš, ne poveš. Nek gospodarski subjekt je npr. silno uspešen, pa ti tega ne poveš, ali pa npr. nek politik, ki ima blazne ratinge in ker ti ni zelo pri srcu, tega ne objaviš. To so največje možnosti manipulacije, ki pa se danes seveda pojavljajo.

»Medtem, ko je resnicoljubnost osnovno vodilo novinarstva kot prakse, pa v praksi igra drugotno vlogo« (O'Neill, 1992: 22). Bi se s to trditvijo strinjali?

Ne, s tem se ne bi povsem strinjala, ampak tako kot sem že rekla, je težko v Sloveniji najti medije, kjer najprej premislijo, kaj bi jim objava neke informacije prinesla in dejstvo je, da tisto informacijo pišejo novinarji. Delati pa si utvaro, da bo lastnik, financiral medij, ki mu prinaša izgubo in financiral informacije, ki bodo to njegovo izgubo samo še povečevale, je pa tudi iluzorno. Novinarsko delo pa je treba ločiti od oglasnega, eno so informativne zvrsti, drugo oglasi, vse lepo in prav. Ampak ne vem, kako lahko komercialni medij, ki nima drugih prihodkov kot od oglasov, kako povsem ločiti teme, na katere so v mediju zaradi njegove komercialnosti bolj pozorni, ne oglasov, od informacij, pomembnih za javnost in hkrati zagotoviti, da bo ta medij, ki je komercialni in živi od oglasov, lahko svoji novinarski ekipi zagotavljal sto odstotno profesionalno, neodvisno, pokončno, etično, s kodeksom usklajeno delo. Pri teh trditvah, da je to mogoče, je treba biti vsaj previden.

Poseben primer so hibridna sporočila. Ta so nekakšna zmes novinarske forme in oglasnega sporočila, ljudi zavajajo, saj od novinarjev javnost pričakuje kaj drugega kot

od oglaševalcev. So v nasprotju tako z novinarskimi kot oglaševalskimi etičnimi merili. Kje gre iskati vzroke, da novinarji to počno?

Imeli bi velike težave dokazovati, da so to počeli novinarji, vsaj tam, kjer skušajo vsaj kolikor toliko delati korektno. V tiskanih medijih na majhno pač piše, da gre za oglasno sporočilo in zadeva nima avtorja. Za manipulacijo gre zanesljivo tam, kjer zadeva ima avtorja in tudi to pri nas je. Kako lahko to dokažeš, pa se bojim, da je malce večja težava. Če npr. ima Krka serijo kozmetičnih izdelkov, ki so novost na trgu, ki ti naj bi v treh tednih zgladili gube, in nekdo o tem piše. Ali rečemo, da se preprosto o tem ne sme pisati, kar ni v redu, ali pa se na to temo predvajajo le oglasi, kar je spet vprašanje. Pri mojih petdeset in nekaj imam pravico izvedeti, kaj je s tistimi gubami, jih krema zlika ali jih ne in imam pravico prebrati, ali je takšno linijo smiselno kupiti. Kot potencialni uporabnik ne želim brati oglasov, ker za oglase vem, kakšna je njihova vrednost, ker če zelo ne potvarjajo izdelkov, nihče nikogar ne more prijete za besedo, ampak me blazno zanima ali stvar deluje. Zanima me npr. lahko tudi kaj lahko pričakujem od tabletk za hujšanje, polni so jih naši časopisi, res je tudi, da gre v večini primerov za oglasna sporočila, ampak me zelo zanima. In zanima me toliko, da ne verjamem informaciji, ki jo nek zdravnik tako mimogrede strese z rokava in reče, da je to neumnost. Bi si želela objektivno informacijo, ampak kako jo plasirati, da ne boš takoj v startu osumljen manipulacije.

Kako hibridna sporočila preprečiti?

Zaščita novinarjev nima kaj opraviti s hibridnimi sporočili, imela bi samo, če bi uredniki od svojih novinarjev terjali, da pišejo prikrite oglaševalske vsebine. V tem primeru bi seveda stanovska organizacija morala zaščititi svojega novinarja. Ko pa govoriva o prikitem oglaševanju, pa je tukaj edino zakon tisti, ki lahko zagotovi, da to prikrito oglaševanje sicer še vedno bo, samo manj prikrito kot sedaj. Da bi na veliko in široko moralo biti označeno, da gre za oglasno sporočilo. Tega pa danes ni. Dovolj je, da zelo na majhno označiš, da gre za oglas. Tukaj vidim edini način v zakonodaji, s katero omejiš prikrito oglaševanje na tak način, da je nekoliko manj prikrito. Saj konec koncev ni nič



narobe, da neko podjetje v visoko teražni reviji objavi nek članek on npr. tabletah za hujšanje, verjetno to drago plača, naj objavi, samo naj bo jasno, da je objava plačana, da je to oglas. Potem pa ti oglasu nasedeš ali pa ne. Recimo avtomobili so npr. mogoče še boljši primer. Pri avtomobilih je to meja, ali gre za novinarski prispevek, hibridno sporočilo ali pa oglas še težje začrtati. Ali je lahko novinar, ki za 14 dni v uporabo dobi nek avtomobil, lahko nepristranski? V načelu bo trdil, da lahko, ker kako pa naj sicer oceni, ali je avto dober, če ga ne dobi. V osnovi je tudi to res, ampak so to stvari, ki se mi zdiyo mejne.

Če še nekaj vprašanj namenim samem radijskem novinarstvu. Radijski novinarski prispevki se npr. od časopisnega novinarstva razlikujejo tudi po svoji formi. So predvsem krajši, novinar mora izluščiti bistvo povedanega in to javnosti posredovati na kratko, posebnost radijskega novinarstva pa je tudi vključevanje tonskih posnetkov. V kombinaciji s sodobno avdio montažo to daje novinarju med drugim tudi možnost manipulacije. Kje je po vašem mnenju iskati mejo med montažo in manipulacijo? Vsak poseg v tonski posnetek namreč celoto okrni, in to po novinarjevi osebni presoji.

Po moje pri izjavah ni bistvene razlike med radiem in časopisom, tudi časopis navaja izjave in tudi časopis lahko samo en delček celotne izjave prepíše, ali pa celo. Enako je tudi na radiu. Pri vseh izjavah lahko en delček izpustiš, jo objaviš ali pa ne. Sodobna tehnologija dejansko radijskemu mediju omogoča, ne samo da izpusti kakšen del izjave, tako da poslušalci tega ne slišijo, lahko jo praktično spremeni. Lahko pobereš besede, jih sestaviš v novo sporočilo in če bi nekdo to delal, bi to lahko tudi naredil, če bi to hotel. In seveda je to popolna manipulacija. Težko bi tudi rekla, da se, razen v oddajah, kjer se nekateri kolegi za to opredelijo že v naslovu kot manipulacijo in z namenom, da zabavajo, ne z namenom, da bi informirali, mislim, da se to v glavnem le ne dela. Vsaj meni ni znano, da bi kdor koli v Sloveniji iz neke znane izjave ali pa izjave nekega znanega človeka poskušal narediti novo, čeprav tehnično bi to šlo. Tukaj gre za povsem isti princip kot pri že povedanem glede radijske manipulacije. Tako kot moraš pri poročanju biti dosleden in res samo poročati, bi pri montaži izjave biti zelo dosleden in

samo, bom rekla, si želeli poslušalcem ponuditi tisto, za kar trdno verjameš, da je tisti, ki je govoril, hotel povedati, ne pa nekaj drugega.

Predvsem izobraževanje novinarjev, njihova profesionalizacija naj bi pripomogla k ponotranjenju novinarskih etičnih norm, po drugi strani pa ugotavljajo, da je posameznikov novinarska etična drža odraz njihove osebne morale in etike. Kaj pa pravite praktiki? Kako »vzgojite« radijskega novinarja v vaši hiši?

Težko bi rekla, da se v samem izobraževanju mladih novinarjev, ki so prihajali, nismo trudili npr. opozoriti, poudariti, kako je treba biti pozoren na korektnost izjav, bi pa težko tudi rekla, da smo mlajše kolege pošiljali v silne izobraževalne tečaje. Nekaj tega sicer v slovenskem prostoru je, ni pa zelo veliko. Ko že govorimo o izobraževanju, na teoretični ravni, bi to morala dati fakulteta; na tem nivoju, da je jasno, da ne smeš prirediti, ponarediti izjave, informacije. To bi moralo biti zavedanje, ki bi ga vsak diplomant FDV-ja moral že prinesiti v redakcijo. Potem, kako praktično to narediš, za to pa verjamem, da je na fakulteti premalo časa in to je tisto, kar bi bilo na bremenih redakcije, ki takšne informativne programe producirajo. Ne smemo se narobe razumet, niso pomembni samo informativni programi, tudi komercialni programi so zelo pomembni, ali pa tisti še bolj: biti morajo zelo korektno narejeni, ker delat dober komercialen program je velika umetnost, predvsem na dolgi rok in ga tudi obdržati. Kar se teorije tiče, da veš, kaj je informacija, kaj poročilo, kaj komentar, kaj izjava, ki podkrepi povedano...to je znanje, ki ga po mojem mnenju morali študentje novinarstva dobiti na fakulteti. Praktična izvedba pa, kot rečeno, potem prihaja na vrsto, ko pridejo ti ljudje s svojim teoretični znanjem v redakcije, ko se ob vsakodnevnem delu izkaže, da včasih ni tako zelo enostavno ločiti med poročilom in še kakšno besedo, ki bi jo pa že lahko kdo razumel kot komentarče, da včasih ni tako zelo enostavno, montirati izjave tako, da je dovolj kratka pa da je še vseeno integralna, da včasih niso vsi govorci dobri in je potem montaža kar velika umetnost... To so tiste praktične nianse, ki jih moraš dobiti v redakciji in kjer tudi urednik še v praksi potrjuje tisto znanje, ki naj bi ga študent že prinesel s fakultete.

Kje je po vašem mnenju verjetnost manipulacije večja, pri informativnih ali interpretativnih žanrih in zakaj?

Mislim, da je možnost manipulacije večja v informativnih žanrih, ampak samo iz enega razloga, ker naj bi bila kredibilnost informativnih programov v načelu večja. Če v informativni oddaji sproduciraš informacijo, ki ni sama informacija, potem si bolj zmanipuliral, kot če v neki komercialni, zabavni oddaji hodiš po robu, rečeš eno, rečeš drugo, tretje. Tam je kredibilnost povedanega vendarle manjša, ker ljudje oz. večina ljudi ne bo kupila informacije za edino zveličavno, ampak bo rekla, no ja, to so zabavne vsebine. Moram pa dodati, da komercialnih vsebin ne gre podcenjevati. Neko informacijo si lahko preprosto izmisliš v še tako zabavni in obrobni rubriki, npr. kakšen trač, in ko ga poveš trikrat, v slovenskem majhnem prostoru ta informacija zelo hitro zakroži po vseh medijih in na koncu lahko pristane tudi v kakšni informativni rubriki. Osebnostno menim, da so bolj nevarne manipulacije v »t. i. resnih« rubrikah.

Kaj pa manipulacija v pogovornih žanrih kot so npr. ankete, intervjuji, tudi kontaktne oddaje?

Eno je, ko manipulira novinar, drugo pa je, ko se radio izpostavi, da z njim manipulira poslušalec. To se pa dogaja v kontaktnih oddajah in anketah, ki jih imamo na radiu ogromno. To pa so tiste manipulacije, ki so intrigantske tudi zato, ker ti jih nihče ne uspe očitati. Lahko se braniš, kaj pa morem, če je tisti poslušalec rekel to, to in to, kot voditelj reagiraš, ampak besede so bile izrečene. V bistvu je to možnost precejšnje manipulacije, kjer pa ne gre več za manipuliranje novinarja, ampak gre za to, da se medij, v tem primeru radijski medij, zavestno postane sredstvo manipulatorja. Pri anketi imaš možnost, anketa je običajno montirana, preprečiti objavo kakšne stvari, ki gre po novinarjevem mnenju preko roba dobrega okusa, je žaljiva, vsebuje sovražni govor, itd. Takšne dele lahko izvržeš oz. jih pač ne objaviš, ko pa gre kontaktna oddaja v živo, pa vsega, kar bo slišano, ne moreš preprečiti. Preprosto lahko popravljaš škodo, če sedi v studiu za mikrofonom. Nekdo lahko sproži nek sovražni govor, ki praviloma v radijskih programih pomeni, da se bo oglasilo vsaj še nekaj poslušalcev, ki bodisi mislijo enako

bodisi diametralno nasprotno, kar bi pomenilo npr. deset minut sovražnega govora. In novinarji vemo, katere so tiste teme, ki takšne odzive sprožajo: vera najbolj, politika, drugačna spolna orientiranost, polpretekla zgodovina, to so teme, kjer je, ko jih ponudiš, to prva manipulacija. Če je to tema, ki jo ponudiš sam, si zavestno ponudil nekaj, za kar veš, da bo lahko nekdo zelo verjetno izrabil, da bo, kot sem rekla, radio postal sredstvo za doseganje manipulacije posameznika ali skupine posameznikov. To se tudi dogaja, sicer lahko malo popravljáš škodo, kaj dosti več pa novinar ne more.

Se vam zdi to etično sporno?

Če bi kdo to skozi etična merila meril, sem prepričana, da je etično sporno, ampak to je nekaj, kar vsi počnemo, ker na drugi strani je etično sporno in je na meji in je na robu, ne bom rekla, da velja to za vse kontakte, daleč od tega, ampak prinaša, če se vrneva v prvi del pogovora, bralstvo, poslušalstvo ali pa gledalstvo. V slovenskem prostoru so tudi televizijske oddaje, ki so oblikovane tako, da bodo prav gotovo sprožile silne odzive ali udeležencev ali tistih, ki potem klikajo neke odstotke in se tako opredeljujejo, ker vse je v končni posledici manipulacija. Lahko rečeš, saj sem povabil, velja isto tudi za radijske oddaje, tega, pa tistega z nasprotnimi stališči, pa tretjega s tretjimi stališči, ampak v končni fazi je to manipulacija, ker praviloma neko temo, ki si mogoče tega niti ne zasluži, povzdigne nad vse ostale in ti prinese poslušalstvo.

Podobna težava se je pojavila tudi v primeru Mitje Urbančiča, ki se je na novinarskem častnem razsodišču znašel zaradi Jelinčičevega klica v živo. Takrat ste bili glavna in odgovorna urednica Radia glas Ljubljane, se vam je zdela ta pritožba na razsodišče upravičena, neupravičena? Je Mitja Urbančič upošteval novinarske etične standarde?

Mislím, da kot novinar je upošteval etične standarde. O tem sva pravkar govorili. Zmago Jelinčič je pač človek, ki dobro ve, kakšne možnosti ponujajo mediji, in Zmago Jelinčič je človek, ki dobro ve, kaj je to živo javljanje v radijski program, in Zmago Jelinčič je tudi človek, ki dobro ve, kaj je to manipulacija. On je pač to izkoristil. Takrat Mitja Urbančič ni imel hudo velikih možnosti, da bi se obranil pred tem klicem, reagiral je tako, kot

novinarji večinoma reagiramo; o, fino, aktualen odziv bom dobil iz prve roke. In težko je videti v misli posameznika, ne glede na to, da v slovenskem prostoru vsi vemo, da so nekateri politiki tisti, ki radi provocirajo na posebno izrazit, jedrnat način, in so tisti, ki svoje stališče na dolgo in široko zavijejo v vato. Zmago Jelinčič gotovo sodi med tiste prve in ko se je oglasil, je Mitja vedel, da gotovo ne bo sadil rožic, kot se temu reče, in jih seveda ni. Ampak stvar je bila že v etru. Lahko se pogovarjamo, ali bi ga Mitja moral prekiniti, poskušati ga glasno ustaviti, ga ne pustiti, da pove do konca, ampak v tem primeru je moje osebno mnenje, da je tak način odziva vsaj dvorezen, če ne še kaj drugega. Ljudje, ki to poslušajo, natančno vedo, kaj se dogaja, da novinar poskuša nekomu prepričati, da bi povedal svoje mnenje, čeprav je to mnenje v tem primeru tako, kot je Jelinčičevo bilo, in to pri poslušalcih ne naleti na najboljši odmev in odziv. Čeprav sama to tudi počnem, me ponavadi za to ne pohvalijo poslušalci. Poslušalci razumejo kontaktne rubrike kot rubrike, ki so njim namenjene, in kot rubrike, kjer imajo pravico povedati tisto, kar so se namenili povedati. Novinarji ali voditelji ali pa vsaj jaz na te rubrike gledamo malo drugače. Menim, da je še vedno moderator, novinar, voditelj tisti, ki mora v rokah obdržati vse niti, in kadar pride do, recimo, prehudega, žaljivega govora, res sovražnega govora, je novinar tisti, ki mora nekako odvzeti smodnik tistemu, ki govori. Je pa to mnogokrat, iz prve roke povem, lažje verjeti, da je to mogoče narediti, kot pa to dejansko narediti. To so možnosti, ki jih zdajšnji radijski programi ponujajo in vsi ti radijski programi to v glavnem tudi delamo, ker se to rado poslušša. In še enkrat, ni več medij in novinar manipulator, ampak postane medij sredstvo za manipuliranje, v roke ga pa vzamejo, v tem primeru, naši poslušalci. To pa mislim, da je precejšnja novost, n verjetno od tod, da se to ne bi dogajalo, so svoj čas na nekaterih radijskih postajah imeli t. i. šlinge. Zamik, kjer je redaktor ali kdor koli je že pač bil urednik, sicer tega nisem nikoli v živo videla, doživela, imel nekaj sekund zamika, je poslušal in če kdo govoril, česar ne bi smel, tisto pač v eter ni šlo. Tega na RGL-u nikoli ni bilo, tudi trideset let nazaj ne, vedno se je delalo v živo in se računalo, da tisti, ki sedi za mikrofonom, na RGL-u so to vedno bili novinarji, že nekako rešil situacijo in zaplet. Včasih smo jo, včasih tudi ne. Na začetku, moram reči, tudi ni šlo za to, čemur danes rečemo sovražni govor. Šlo je bolj za kletvice, pokvarjen govor; ljudem se je takrat zdelo imenitno, da lahko v eter, ne da bi ga kdo ustavil, povejo kakšno kletvico ali pa kaj podobno nespodobnega, ne pa politično ali

kako drugače nekorektnega, kar pa danes je včasih problem. Mislim, da to je nov vidik manipulacije, ki se sedaj tudi pojavlja v želji pridobiti poslušalce, pridobiti gledalce, pridobiti bralce. Redakcije, uredništva, lastniki vedno bolj podlegajo in podlegamo tistim informacijam, tistim načinom dela, za katere domnevamo da bodo pritegnili največji in najširši krog bralcev, poslušalcev, skratka kupcev teh medijev. Ta način odpiranja telefonskih linij za mnenje teh, ki nas poslušajo, je zelo dobrodošel in ga ljudje zelo z veseljem sprejemajo. Večina tistih, ki radio poslušajo kot ga poslušajo kot večina, torej kot kuliso, ki ji prisluhnejo takrat, ko te nekaj pritegne, sicer pa pač nekaj žlobudra. Tudi časopisi se vedno bolj približujejo temu; vedno več je anket, vedno več ljudi lahko povedo, čeprav je tam še vedno možnost posega ped samim tiskom. Mogoče je le, da bodo forumi, v primeru radia niti ne, prevzeli vlogo tovrstne izmenjave mnenj, vendar le delno. V primeru radia pa, nikoli ne bo noben forum mogel nadomestiti zadovoljstva poslušalca, ki uspe širši publiko povedati tisto, kar on misli. Če bomo ohranili tovrstne oddaje, in mislim, da jih seveda bomo, je edini instrument, ki ga lastniki, uredniki in novinarji imamo, sposobnost tistega, ki sedi za mikrofonom. Da tisti za mikrofonom uspe z usmerjanjem pogovora, s prepričevanjem peljati stvari v tisto smer kamor sam misli, da jih je treba. Da bi ukinjali tovrstne oddaje zaradi nekaj sovražnih govorov, se mi ne zdi smiselno in prav posebej modro. To je potem cenzor, neprofesionalni cenzor v smislu zdaj pa to ukinjamo, ker vam nismo kos. To je slabo. Prav gotovo pa porast tovrstnih pojavov, kot je npr. sovražni govor, tudi dejstvo, da mediji niso več nekaj, kar bi bilo odmaknjeno od normalnih ljudi. Danes so mediji in medijska podoba del družbe, če se nekje pojavi ali kamera ali mikrofoni, ljudje povečini zaradi tega niso nič več zgroženi, ne bežijo in medije jemljejo kot del svoje okolice, bivanja, družbe. Zato, menim, je tudi več ljudi, ki si upajo povedati več, oziroma kar koli, čeprav v teh kontaktnih oddajah ne sodelujejo vsi poslušalci, da je to en ožji segment ljudi, ki iz takega ali drugačnega razloga sodelujejo v tovrstnih oddajah, so zainteresirani povedati svoje mnenje in so prepričani, da je to njihovo mnenje relevantno. Ker so v to tako zelo včasih prepričani, tudi povedo kakšno mnenje, ki bi ga mirno lahko uvrstili ali v sovražni govor ali homofobičen govor ali tistim vrstam govora, ki bi se jim v načelu vsi radi izognili, obenem pa bi radi svoje medije odprli na široko. To pa pač ne gre; ali eno ali drugo ali pa neka vmesna pot.

## Priloga B

INTERVJU Z BOJANOM VESELINOVIČEM, 23. 8. 2006

Kako bi opredelili pojem radijske manipulacije, kdaj o manipulaciji na radiu po vašem mnenju sploh govorimo?

Ko gre za manipulacijo kot radijski pojav, se nedvomno lahko govori o dveh vrstah manipulacije. O tisti dovoljeni, ki jo zvrst oddaje ali programa dopušča, pa četudi gre za javni servis – pogoj je seveda, da je jasno in razločno označeno, da gre za manipulacijo – in tisto drugo vrsto manipulacije, ki jo pa zagreši novinar, bodisi zaradi svojega neznanja bodisi spretnosti enega od virov informacij, da do te druge vrste manipulacije pride zaradi manj uspešnega boja novinarja v boju z informacijskimi viri. Kot rečeno, prva vrsta manipulacije, ko gre za oddaje razvedrilnega tipa ali pa lahkotnejšega, čeprav lahko tudi povsem s polja resnobnega programa, je moje mnenje, da tovrstno manipulacijo radio kot medij, pa čeprav gre za nacionalni radio, lahko in je naravnost prav, da jo goji. Kot rečeno, pa je temeljni pogoj to, da je to označeno in javno povedano, ne samo na začetku tega prispevka, recimo na tak način zmontiranega, ampak lahko tudi enkrat sredi njega in pa na koncu. Ker dejstvo je, da lahko brez teh navedb, da gre za manipulacijo, dosežemo zelo nepričakovane učinke pri poslušalstvu, dobesedno lahko nasedejo. So že bili primeri, kose je kaj takega zgodilo in glede na to, da je pač preslišal poslušalec to navedbo, da gre za manipulacijo, pa ne samo eden, več jih je bilo, so se ob kakšnih primerih usuli klici takih, ki so nasedli tej, recimo, zgodbi. Za kakšen konkretni primer je najboljši Matej Praprotnik z Vala 202. On je kot gojeno zvrst manipulacije to delal v jutranjem programu ob četrkih tudi se letos pred poletjem.

Težavna pa je vendar tista namerna ali pa nenamerna manipulacija v informativnih zvrsteh.

Tam pa je težava, čeprav, kot rečeno, tej pa se lahko izogneš samo z izobraženim novinarjem, z zveziranim novinarjem, z množtvom virov, s križanjem informacij, s tem, da preverjaš informacije ne samo pri enem govorceu, ki o določeni problematiki nekaj

pove, ampak tudi pri drugem, tretjem. Včasih se izkaže, da je kakšno stvar treba preverit večkrat kot na dveh koncih, gre pa za to, da tudi radio kot medij goji prakso, ko govorimo o nacionalnem radiu, vsaj dobrih pet let, ki terja radiofonskost prispevka. Se pravi, da je bolj cenjeno tako pri urednikih kot tudi pri poslušalcih, reakcije so ugodne tudi poslušalstva, da en prispevek novinarja ne vsebuje samo njegovega teksta, ki ga prebere od začetka do konca, ampak da je garniran z izjavami vpletenih v določeno zgodbo. Tukaj je pa ozka brv med povečano verodostojnostjo, zaradi česar se novinarji tudi lotevajo izdelave prispevkov na tak način, in med manipulacijo. Zato je temeljno pravilo tudi to, glede na to, da je radio tudi medij, ki goji ponavljanje, gradacijo novice, ali pa poročanja o določenem dogodku iz ure v uro, iz minute v minuto, je pravilo pri tem, da novico, osnovno poročilo, ki sprva vsebuje le dva različna pogleda ali pa dva enaka pogleda n določen problem, če dogodek to terja, da v nadaljevanju to poročilo, to osnovno gradivo nadgrajujejo, gradirajo spet zverzirani novinarji. Realnost je taka, da bi to vedno uspelo delati avtorju osnovnega prispevka, bodisi zaradi njegove časovne stiske, ali pa zaradi tega, ker je dogodek tak, da terja angažma ne samo novinarja, ki, recimo, dela v Ljubljani, ampak za primer vzemimo, da gre za nesrečo v Novem mestu, tudi dopisnika iz Novega mesta. V taki situaciji se lahko pojavi nekdo tretji, ki mora »oženit« ta dva prispevka, dve izjavi, ki sta pa ključni za nadaljevanje zgodbe. Zato je to delo zaupano res zverziranim novinarjem, ki so v radijskem desku, ki je pa stičišče vseh teh stvari, ki pridejo s terena v radijsko hišo. To delajo pod budnim očesom javnosti, pa tudi urednikov, ki pazijo, da ne pride do popačenja ali pa, recimo temu potvorbe sli pa nehotene manipulacije. Morda bi bila delitev med hoteno in nehoteno manipulacijo boljša, kot tista, ki sem jo uporabil na začetku.

Potem torej o manipulaciji ne moremo vedno govoriti v povezavi z odsotnostjo etičnosti novinarjev?

Ne. Ko gre za novinarje; če bi si to privoščili, delati prispevke z odsotnostjo tega, kar sva zdaj govorila, potem bi bili prečitani, tako pri urednikih in slej kot prej tudi pri javnosti, pri poslušalstvu. Gre predvsem za problem odnosa med novinarjem in viri, in razpoznavanje, oz. sposobnost razpoznavanja namer informativnih virov, ko gre za



novinarja, in križanja, kot sem prej povedal, pa recimo temu še žlehtnosti, nagajivosti samih virov informacij, tistih, ki skušajo določeno stvar plasirati v javnost. V Sloveniji, to lahko povem iz izkušenj, je več takih poskusov, ko gre za dejavnost informacijskih virov v gospodarstvu kot pa v politiki, in da jih je več zunaj Ljubljane kot pa v Ljubljani. To je sigurno pravilo. In še, da je k sreči, ko gre za željo po verodostojnosti, situacija taka, da so vendarle zelo nespretni. Ker imamo situacijo, ko gre za direktno komuniciranje posameznih gospodarskih družb, tega vendar ne moremo posploševati, nekatere imajo dobro razvito PR službo, službo komuniciranja, druge, ki se tega lotevajo same, pa so v tej dejavnosti precej nevešče. Druga praksa, ko gre za gospodarstvo pa je, ko se stvari dogajajo na ravni PR agencij, ki jih najemajo gospodarske družbe, ki pa pri novinarjih delujejo slabšalno, zato je pozornost novinarjev toliko večja in njihova hiba je ponavadi ta, da novinarje zasipajo z množtvom sporočil za javnost, kar je povsem kontraproduktivno. Imajo tudi slabe adreme, novinarjev ne znajo direktno ciljati, čeprav je to njihova velika želja. Vendar, praksa v delu urednika mi je pokazala, da je vedno bolje, da ta sporočila ne kapljajo direktno k novinarjem, ampak k urednikom, ki so kot eno vmesno sito.

Sodobni teoretiki ugotavljajo, da živimo v času tržnega novinarstva, ko je informacija objave vredna takrat, ko služi ciljem nekega posameznika ali skupine, ki informacijo ali dogodek konstruira, da so dogodki, o katerih poročajo sodobno novinarstvo dogodki, ki so konstruirani. Kakšen je vaš pogled na sodobno slovensko novinarstvo? So teme, o katerih pišejo slovenski novinarji in se pojavljajo v medijih, po vašem mnenju res zgolj konstrukti nekoga?

Ta sodba je po eni strani zelo ostra, po drugi strani pa, če hočemo kvantificiran odgovor, v 70 odstotkih drži. Gre pa po mojem mnenju za problem nasičenosti slovenskega medijskega prostora, tako s tiskanimi mediji, kot tudi z radijskimi postajami, pri čemer je tako, da imamo na eni strani množstvo radijskih postaj, na pamet rečeno devetdeset, vmes se dogaja grozdenje teh postaj predvsem v informativnem poslanstvu, kar pomeni, da če kdorkoli, ali novinar sam ali pa vir, ki uspešno omreži določenega novinarja, uspe že s tem, da nek dogodek plasira že enem samemu novinarju, doseže vse informativne oddaje

takih radijev, ki so povezani v en takšen grozd. Po drugi strani je problem v tem, da je za to število medijev, kolikor jih pač je v Sloveniji, absolutno premalo dobrih novinarjev. Še tretja okoliščina: ti novinarji se zaposlujejo kot najemna delovna sila, niso vezani na medijske hiše s čvrstim delovnim razmerjem, ampak slej kot prej kot, z grdo besedo potrčkoti tekajo z ene tiskovne konference na drugo, podstavljajo mikrofone in delajo dogodke. Nekaj časa imajo občutek, da jih res delajo oni sami, potem se pa sčasoma zavedo, da so v resnici v službi organizatorjev tiskovnih konferenc in avtorjev sporočil za javnost. Četrta okoliščina je ta, da je množstvo dogodkov tolikšno, in tekma, konkurenčen boj med radijskimi postajami, pa tudi obče v medijskem prostoru, tolikšen, da ne zdrži nikakršen poskus dogovora, da bi, recimo, novinarji o določeni stvari, kjer se veliko dogaja pa nič ne zgodi, ne poročali ali pa bi na podlagi slabega odnosa nekoga, ki nekaj sporoča, do novinarjev, novinarji kasneje ne poročali. To ne more zdržati zaradi drugačne lastniške strukture v vsakem od medijev.

Tržno novinarstvo določa trg; informacija je blago, ki služi uveljavljanju interesov lastnikov medijev – torej maksimiranju dobička, hkrati pa so objave vredne informacije tudi blago, ki ne sme biti v škodo npr. oglaševalcem kot ključnim financerjem medijskega prostora in tudi novinarjev v komercialnih medijih. Pri nacionalni RTV hiši je situacija sicer malce drugačna, vendar tudi nacionalni radio ni imun na oglaševalce, politične pritiske. Kje je v tej sliki tržnega novinarstva nacionalni radio kot javni servis?

Na radiu gojimo, temu pač tako pravim, zdravo konzervativnost kot vrlino. To pomeni, da je ta drža zelo naporna, ker je radio že po imanentni lastnosti medij, ki mora biti prvi, z druge strani pa ne prvi za vsako ceno. Če bi verodostojnost trpela, potem se v prvem hipu zadovoljimo samo z osnovno informacijo, novico, ki je včasih vredna več kot pa vsak komentar ali pa vsak pogovor ali pa vsaka druga novinarska zvrst. Zato so že zdavnaj mimo časi, ko so se informativne oddaje lahko začenjale, po notranjih novinarskih pravilih, z zahtevnejšimi novinarskimi zvrstmi. Ni lepšega, kot če se oddaja začne s klasično novico, ki pove veliko in ki da možnost, da tisto, kar si v novici sporočil, v nadaljevanju programa, v naslednji informativni oddaji ali pa v naslednji minuti znotraj iste oddaje osvetliš z dodatnim mnenjem, dodatnim pogledom in utemeljiš to, da se je

oddaja z novico začela, ohraniš svoj obraz pred javnostjo in si še vedno prvi. To pa terjajo velik angažma novinarjev, še posebej radijskih, ker je po moji presoji radijsko novinarstvo eno težjih prav zaradi tega, ker je radijski novinar vedno v bitki s časom in seveda glede na željo biti prvi v bitki z drugo medijsko ponudbo. Pri čemer je v Sloveniji to toliko bolj zakomplicirano, ker je komercialka, ko gre za televizijo, v minulih letih kar uspešno marsikje, ne na celi črti, ampak marsikje, prehitela nacionalno televizijo, to pa zaradi tega, ker je ob pojavu POP TV-ja bila drža nacionalne televizije približno »kaj nam pa morejo«. Ta drža je trajala vse dotlej, dokler niso oglaševalske službe dale na mizo rezultatov o gledanosti, o marketinškem izplenu. Takrat pa se je skala začela obračati v drugo stran, ampak še vedno niha. Glede na to, da televiziji bijeta bitko v prime timih v večernih urah prav na informativnem polju, je to za radijskega novinarja, ki mora, četudi mu kaj uide čez dan, poskrbeti, da imamo zjutraj zadevo ustrezno pokrito, ko gre obremenitve, zelo naporno.

Kaj pa sam vpliv oglaševalcev? Ne glede na to, da je Radio Slovenija javni servis, oglaševalcem ravno tako predstavlja potencialni oglaševalski prostor, tako da na vplive oglaševalcev ni čisto imun. Se dogajajo kakšni pritiski oglaševalcev?

To so otroške bolezni, ki so bile prebolene v obdobju pred, recimo, dobrimi osmimi, desetimi leti. Takrat so bili s strani posloводства pravzaprav, pritiski, da naj bi direktorja tega in tega podjetja, ki je velik oglaševalec ali pa pogojuje svoje sodelovanje v marketinških terminih s tem, da bi bil npr. nedeljski gost na Valu 202. Če tega ne bi odklonili že takrat, potem bi se ta zgodba nadaljevala. Da bi pa direktno čutili to, pa moram reči, da ne, to je dejstvo. Verjetno je razlaga tudi v tem, da se je marketinški delež prihodkov na RTV-ju v minulih desetih letih precej zmanjševal, res pa je, da se je zmanjševal tudi obseg naročniških sredstev iz RTV prispevka, zaradi česar se morda, ugibam bližamo situaciji, ko bo, če ne bo racionalizacij v notranjem sistemu RTV-ja, se bi morali »prostituirati«. V informativnih oddajah se to ne počne, če bi pa prišlo do finančne zaostitve, tega verjetno ne bi bilo treba poeti pri informativnih oddajah. So pa polja programske ponudbe, ki prenesejo sponzorske oglase, sodelovanje v vlogi pokroviteljev in to so polja, ki so še neobdelana.

Približno v sedemdesetih odstotkih poročate o dogodkih, ki so vnaprej pripravljene, ste rekli. Bi lahko rekli, da so novinarji v tržnem okolju postali zgolj sredstvo za doseganje ciljev nekaterih zunanjih subjektov, npr. kapitala, politike?

Lahko da. Treba pa se je vprašati, zakaj je politika, oz. zakaj delodajalec lahko tako pomemben profil kot je novinar zaposluje tako kot najemno delovno silo. Če bi bila nujna zahteva čvrsto delovno razmerje, bi bilo dosti težje novinarja pahniti v to, da je smo transmisija tistega, ki kroji dogodke in dogajanje.

Če se vrneva k novinarski etiki: slednja narekuje nepristransko, resnicoljubno, uravnoteženo novinarsko delo, s preverjenimi informacijami, v ospredju je pravica javnosti do informiranosti. Tudi javnost sama od novinarjev, ugotavlja Manca Košir, v novinarskem diskurzu to pričakuje. Ima takšno novinarstvo lahko svoje mesto v tržnem okolju, kjer so novinarske etične norme pogosto v nasprotju s cilji trga, torej dobičkonosnostjo, individualnostjo?

Tega na nacionalnem radiu ni čutiti. Javnost, če bi se tega loteval na tak način, da bi podlegali tem pritiskom, bi javnost to spoznala. Dejstvo, da je radio minljiv medij, da ne pušča sledi, je popačena slika. Vsakdo ima možnost v vsakem trenutku kateri koli prispevek dobiti preko spleta. To je bil včasih privilegij velikih sistemov, politike, ki sije organizirala klipinge, zdaj pa to ni nobena težava več. Druga reč je pa še to, da se pri odmevnejših stvareh stvar gradira, ponavlja, nadgrajuje iz ure v uro. Če bi pri takih zgodbah ne odigrali osnovnega poslanstva, potem bi bilo z verodostojnostjo in stopnjo zaupanja pri poslušalcih konec.

»Medtem, ko je resnicoljubnost osnovno vodilo novinarstva kot prakse, pa v praksi igra drugotno vlogo« (O'Neill, 1992: 22). Je temu res tako?

Ne, ne. So pa veje novinarstva, ki so malce bolj na udaru teh pritiskov in so, ta izraz je treba omiliti, koruptivne. Npr. novinarstvo o turizmu, to je lahko tudi športno novinarstvo

in to so situacije, kjer hitreje lahko pride do tega. Ko gre za nacionalni radio, bi morda lahko kdo pomislil tudi, da gre lahko za dopisnike, ki so pod pezo kakšnih pritiskov npr. močnih gospodarskih subjektov na določenem območju Slovenije ali pa političnih pritiskov npr. županov, ampak v primeru Radia Slovenija lahko jamčim, da to ne drži. Če novinar, dopisnik temeljne cehovske države v lokalnem okolju ne vzpostavi na začetku, potem pogori.

Kako pa ocenjujete slovenski radijski prostor v celoti? Radio Slovenija vendarle živi tudi v konkurenci komercialnih radijskih postaj.

Tukaj bi rekel dve stvari. Prvič, tista zdrava konzervativnost je bila sredstvo za to, da smo se odrekli raznim metodam, kot so premikanje ur začetkov informativnih oddaj. Takrat ko sta televiziji začeli predstavljati ure osrednjih informativnih oddaj, je bila odločitev za 19. uro udar na eno eminentnejših oddaj nacionalnega radia. Pred tem je nacionalka ob 22. uri uvedla Odmeve, ko je bil spet izrazito radijski čas za tiste, ki so hoteli dobiti informacije, takrat imamo Zrcalo dneva. To so bili trenutki, ko bi v živčnosti lahko premikali ure začetkov oddaj, ampak lek za take pomisleke je zdrava konzervativnost. Smo sicer izgubili poslušalce tako ob 19. kot 22. uri, ampak so se vrnil. Ista drža se je obnesla, tudi pri prihodu 24 ur radijskih novic. Nekaj časa je zanimivo, mi smo te novice spoštovali, resno vzeli izziv konkurence, ampak smo vedeli, da dolgo časa to ne bo zdržalo. Dejstvo je, da je pri vsakemu recipientu zelo cenjena lokalna informacija in da je v tako kratkih informativnih oddajah, kot so jih imeli, nemogoče zajeti celo Slovenijo. Nekoga v Slovenskih Konjicah absolutno ne zanima, kaj je s kanalizacijo v Kopru. Če prvemu to plasiraš v kratkih novicah, se mu sicer zdijo dopadljive zaradi načina, kako so bile novice narejene, zaradi vsebine pa ne. Forma je torej tista, ki vabi. Takrat smo kot odgovor na to posodobili valovske novice, na prvem programu pa ohranili klasično brana Poročila, ki pa jih bere napovedovalec, prav zaradi različne strukture poslušalcev prvega in drugega programa.

Poseben primer so hibridna sporočila. Ta so nekakšna zmes novinarske forme in oglasnega sporočila, ljudi zavajajo, saj od novinarjev javnost pričakuje kaj drugega kot od oglaševalcev. So v nasprotju tako z novinarskimi kot oglaševalskimi etičnimi merili. Kje gre iskati vzroke, da se takšna sporočila pojavljajo tudi na nacionalnem radiu?

Žal se pojavljajo, ampak se predvsem pojavljajo zato, ker so takšne stvari narejene zadnji hip, uidejo dobesedno, ker je to naredil novinar, ki sam ali ni večč ali ni bil sposoben ali mu ni zneslo zadev preverit, oditi na sam dogodek in se je zadovoljil s pr sporočilom marketinške službe. Ampak življenjska doba takšnih prispevkov je nična. So res takšni, ki bi jih tudi uredniki najraje pozabili, nikoli pa pri takšnih stvareh ne pride do tega, da bi se ponavljale v preglednih oddajah ob koncu dneva, ali pa da bi se na njih gradila novinarska obdelava določene teme. Novinarji, ki to počnejo, so tudi znotraj novinarskega kolektiva hitro detektirani in razpoznani. Po oglaševalskih merilih pa ni lepšega, kot da ti uspe pr sporočilo spraviti v prime time, v najbolj eliten termin. Prvič zato, ker je učinek večji, stopnja verodostojnosti se po njihovih merilih poveča, ker stvar prebere novinar, ki mu novinarji bolj verjamejo kot oglasnim terminom, ki so za povrh še označeni, in ker za to ni treba nič plačati. V programu Vala 202 se npr. pojavljajo plačane pogovorne oddaje s predstavniki raznih podjetij, ki prodajajo šampone in še marsikaj drugega. Vendar tega ne delajo novinarji, to počno napovedovalci ali pa v marketingu zaposleni ljudje. Čeprav so takšni pogovori označeni, pa je zmeda velika, ker poslušalci pogosto padejo sredi pogovora in mislijo, da poslušajo informativno oddajo. Tukaj pa so med programskim delom radia in marketingom nenehni spori, ki pa odgovarja, da to prinaša pomemben del prihodkov in da je zanimanje zanje veliko, z naslednjo programsko shemo pa naj bi se od tega poslovili.

Kako jih preprečiti?

Gotovo je ena možnost zaposlovanje novinarjev, mogoče tudi večja vloga častnega razsodišča. Je pa v časopisnem novinarstvu tega precej več, se pa častno razsodišče prav daleč nazaj s tem ni ukvarjalo.

Če še nekaj vprašanj namenim samem radijskem novinarstvu. Radijski novinarski prispevki se npr. od časopisnega novinarstva razlikujejo tudi po svoji formi. So predvsem krajši, novinar mora izluščiti bistvo povedanega in to javnosti posredovati na kratko, posebnost radijskega novinarstva pa je tudi vključevanje tonskih posnetkov. V kombinaciji s sodobno avdio montažo to daje novinarju med drugim tudi možnost manipulacije. Kje je po vašem mnenju iskati mejo med montažo in manipulacijo? Vsak poseg v tonski posnetek namreč celoto okrni, in to po novinarjevi osebni presoji.

Tukaj je več pasti, prav zato, ker hočemo imeti radiofonske prispevke z množtvom izjav, hočemo kratkost in še ena okoliščina je; da notranje razmere znotraj medijske hiše, pa pri nas je še v redu v primerjavi s kakšno lokalno ali komercialno radijsko postajo, zelo krešejo stroške pri tehničnem osebju. Resnici na ljubo, tudi pri nas smo pred petimi leti začeli z digitalizacijo, možnostjo, da novinar na svojem računalniku pripravi prispevek za objavo, in nismo mogli verjeti dopisnikom od drugod, da je novinarsko delo le še v tridesetih odstotkih tisto pravo novinarsko delo v vseh opravilih, ki jih novinar opravi pri izdelavi prispevka. Da je vse ostalo v nabiranju virov, iskanju informacij, križanju informacij, iskanju po spletu in tudi v sami montaži. Da se izogneš, da bi prišlo do manipulacije pri montažah, smo se tega lotili s pripravo dobro opremljenih montirnic in zagotovili izobraževanje novinarjem za delo na teh montažah. Ob tem pa smo trčili na tehnično osebje, ki je to noviteto, ta tehnični pripomoček, dojelo kot napad na njihovo profesijo in je bilo od začetka cel kup žlehtnosti. Prvič nejevera, da se bo to sploh obneslo, drugič, upanje, da tehnikom tega ne bo treba delat, vse skupaj pa garnirano s precejšnjim strahom za lastno delovno mesto. Po drugi strani se je to ujelo z držo novinarjev, ki pa so se zavedali, da jih bo to slej ali prej doletelo, ampak niso imeli nobenih jamstev, da bodo to delo dobili dodatno plačano. Oboje je bilo treba uravnavat, postopoma uvajati in doseči na način, da so se montaže najprej začeli lotevati mlajši po starosti, ki so bili tega bolj vešč, potem pa se je sčasoma to pripeljalo do situacije, ko prispevkov v informativnih oddajah praviloma ne dela samih približno deset odstotkov novinarjev. Ob tem pa smo od hiše dobili še eno jamstvo; da tisti zahtevnejši prispevki, ki terjajo ali zaradi zvrsti ali pa zahtevnosti posnetega materiala, ki ga je iz različnih nivojev treba spraviti na istega, definitivno terjajo angažma tehnikov. To se je sedaj ujelo, vendar

pa z dejstvom, da se je v tem času število zaposlenih tehnikov zelo zmanjšalo. Nove tehnike so zaposlovali le, pa še to ne, samo za nadomeščanje rednega odliva, upokojitve, smrti, redna fluktuacija, ne pa da bi dodatno zaposlovali.

Pa vendar, kje je tista meja med montažo in manipulacijo?

To je pa čisto prepuščeno novinarju samem, ki mora imeti odnos in do vira, ker če ga bo s sekanjem izjav oškodoval, postavil v napačno luč, zmanipuliral, če hočete, potem si pri tem viru lahko zapre informacije. V prvem planu pa je spet odnos javnosti do takšnega prispevka, ki bi ga novinar naredil z levo roko.

Rešitev teoretiki vidijo v »vzgajanju« novinarjev, torej v njihovi profesionalizaciji, po drugi strani pa ugotavljajo, da je posameznikov novinarska etična drža odraz njihove osebne morale in etike. Kaj pa pravite praktiki?

Sam opažam, ko gre za priliv mladih ljudi v hišo, je iz leta v leto stvar bolj naporna, ker je sistem vrednot, ki ga ima vsaka generacija iz leta v leto, manj razdelan, ko gre za prišleke v zadnjih letih. Mi jim delovne, ne slabšalno, rečemo XL generacija, ker če se spomnim obdobja konec osemdesetih let, kot prišleki, mladi honorarni sodelavci nismo vprašali za plačilo. Zelo je bil razdelan tudi sistem napredovanja po notranjih pozicijah. Ta sistem na radiu še vedno ohranjamo, ena temeljnih vstopnic je govorni preizkus, jezikovna usposobljenost, od tam naprej je pa prva šola vsakega od mladih sodelavcev delo v radijskem desku. Najprej delo s klasičnimi informacijskimi viri, agencijami, itn., potem pa pojavljanje pred mikrofonom, vodenje sprva manj zahtevnih informativnih oddaj in novic na Valu 202, šele sčasoma pa večjih, osrednjih informativnih oddaj. Je pa zadrega v Sloveniji tudi s fono ponudbo, ker če bi bil servis, javni servis, to je pa tiskovna agencija STA, usposobljen do te mere, da bi fono servis ponujal, pa ga sploh ne, potem bi bilo dosti manj težav s skrbjo za verodostojnost v odnosu do vira, ki se pojavi v določenem prispevku. Če povem iz prakse, do dvanajstih je ponudba, če res ni kakšnih izrednih dogodkov, fono materiala, ki ga za domače dogodke prinesejo novinarji fizično v hišo, borna.



Kje je po vašem mnenju verjetnost manipulacije večja, pri informativnih ali interpretativnih žanrih in zakaj?

Pri informativnih. Mi imamo hišni kodeks, ki po enih interpretacijah govori, da npr. komentarja kot tipičnega interpretativnega žanra sploh ne bi smeli imeti, ampak radio, glede na to, da je del enotnega sistema RTV, je pravico komentarja gojil v vseh letih, odkar ta kodeks velja. Notri je v bistvu napisano, da lahko vsebino komentarja jemlješ tako ali drugače. Televizija se je tega lotila tega drugače, da se je komentarju sicer res odpovedala, je pa, po moji presoji, v posmeh te drži pripeljala druge ljudi, ki komentirajo dogodke kot zunanji publicisti ali pa komentatorji drugih medijskih hiš. Zdi se mi, da je vendarle dobro tudi za samo podobo medija, da goji komentatorski žanr, ljudi, ki so tega večji, ki imajo tako širok diapazon, da se lahko komentarja dobro, uspešno lotijo in to v podobi, da vloga javnega servisa pri tem ni okrnjena, in ki s svojo držo gradijo ugled pri poslušalcih.

Zakaj je možnost manipulacije večja pri informativnih žanrih?

Zaradi hitrosti, naglice in pritiska informativnih informacijskih virov.

Posebno poglavje je pogovorna zvrst, kamor so umeščeni tako informativni kot interpretativni žanri. Primer ankete npr. Anketa je navadno posneta, prisotna je selekcija informacij, avtor sam presodi, kaj v anketo uvrstiti in kaj ne. Bi uvrščanje oz. neuvrščanje posameznih delov tonskega materiala lahko šteli za manipulacijo?

Ankete so nedvomno zvrst, kjer si lahko hitro obdolžen manipulacije. Prav zaradi tega je anketo, čeprav velja za manj vredno delo v novinarskih vrstah, težko narediti dobro in terja tudi dosti časa, da se zadevo pripravi. Je pa anketo treba pripraviti tako, da pridobiš taka in drugačna mnenja. Če anketa tega nima ali pa bi se ankete lotili na način, da bi odgovore anonimnih posameznikov objavljali samo do vejice, potem seveda to ne bi bilo v redu. Druga možnost dobiti feedback poslušalstva pa je na radiu ta, da odpreš telefone.

Tudi pri kontaktnih oddajah smo velikokrat tarča mnenj poslušalcev že v samem etru, da smo nekaj zmanipulirali, danes pa imate npr. same takšne poslušalce, ki v isti rog tulijo s tistim, ki je poklical prvi, ali pa je bil dan kot izziv v Izjavi tedna, da smo pridobili pozornost poslušalcev ipd. Pri teh stvareh na Radiu Slovenija jamčim, da manipulacije ni, ni časovnih zamikov in tudi ne krmarjenja pred studijskim oknom, da bi ene spuščali v program drugih pa ne. Dejstvo pa je, da so ene politične skupine bolj organizirane kot druge, in da se ta stopnja organiziranosti pri vseh poveča v času volitev, volilne kampanje. To je tudi stvar, ki se ji zelo težko izogneš, veliko pa pove tudi o samih »organizatorjih« takšnih kličočih skupin, še posebej, kadar se kar razkrijejo ali pa kar sami politiki pokličejo. Ko gre za pogovorne oddaje, je nevarnost lahko tudi pri klasičnem pogovoru. Če se novinar na pogovor ne pripravi in pogovor teče v živo, če ne pozna vsega, kar je govorec povedal že v drugih medijih, če si ne pregledaš dokumentacije, si lahko pri razpravi ali pa okrogli mizi o npr. razvoju zdraviliškega turizma zelo hitro v situaciji, ko bi najraje vključil jingle za oglase. Lahko se zgodi, da npr. trije direktorji začnejo govoriti o svojih uspehih, investicijah, uspešnem poslovanju. Spet smo pri vlogi novinarja, ki jo mora slednji odigrati, se na oddajo pripraviti in tovrstne poskuse tudi ustavljati, čeprav je to v sami oddaji težko. Pri takih oddajah je najbolj pomembna faza priprave oddaje, znotraj te pa izbor gostov, da se skozi zasedbo gostov zavaruješ do te mere, da veš, da tisti, ki je že detektiran kot potencialni izkoriščevalec situacije, do te možnosti ne bo prišel in ga bo preostanek omizja poklopil.

## Priloga C

INTERVJU Z MITJO URBANČIČEM, avtorjem oddaje Dosjeji, ki smo jo analizirali v študiji primera, 17. 12. 2006

Mogoče za začetek kratek opis oddaje Dosjeji, koncepta, tematik, ki ste se jih v oddaji lotevali, pa tudi ciljnega občinstva.

Oddaja Dosjeji je na RGL-u živela približno osem let, enkrat na teden, ob četrtek popoldne. Ob 16. 30, natančno. Ne vem čisto natančno, koliko časa sem jo ustvarjal. V začetku je dosjeje urejal Bojan Traven, potem pa sva si jih začela deliti in ko je Bojan Traven z RGL-a odšel, sem jih urejal sam. Vem pa, da smo z Dosjeji zaključili kmalu po razsodbi na častnem razsodišču. Ne čisto takoj, ampak potem sredi prihodnjega leta. Tako z gotovostjo lahko trdim le, da sem jih ustvarjal do konca junija 2004, z julijem gredo namreč pri nas takšne tedenske oddaje malce na dopust. Ja, vsebina: črna kronika, sodni procesi, afere takšne in drugačne, družbene anomalije in pa seveda tudi izbrisani, ki so, žal, zapolnili kar lepo število Dosjejev. Mogoče pojasnilo s konkretnimi primeri, da bo bolj jasno, kaj smo in sem počel: afera orožje, Tekachevo in Kristjan Kamenik, razne tožbe politikov proti temu ali onemu mediju, pa tudi druge zgodbe s sodnih procesov, ki jih je za Dosjeje spremljala kolegica Damjana Žišt, prostitucija in kot sem že omenil izbrisani, potem smo imeli serijo prispevkov o nenavadnih hobijih in poklicih. Skratka, teme z roba družbe. Oddaja je bila dolga približno 15 minut z glasbo vred, vedno smo pazili, da sta se v oddaji zavrteli vsaj dve pesmi, glede na vsebino vsakokratne oddaje pa mo jo razbili na posamezne dele in ločili z glasbo ter preostalo zvočno opremo. Dosjeji so bili pač dopolnitev našega programa, naše osrednje in formativne oddaje RGL obvešča in komentira. Tudi osrednja informativna oddaja traja 15 minut, vendar celih 15 minut brez glasbe. Nikoli vanjo, razen izjemoma, ob izjemnih dogodkih, nismo umeščali kulturnih novičk ali pa zgodb s sodišča. To smo kasneje, v popoldanskem delu, obdelali npr. ob 15. 30 kulturo v Kulturnem utripu, črno kroniko pa v Dosjejih ob pol petih. Izbrisani so seveda bili tako pomembna tema, da so se poleg Dosjejev znašli tudi v osrednjem dopoldanskem delu našega programa, pa v osrednji informativni oddaji in verjetno še kje.

Če sklenem, oddaja je bila seveda avtorska in vedno tudi kontaktna-poslušalci so imeli možnost sodelovati, povedati mnenje o obravnavani tematiki itd.

Še ciljno občinstvo?

Naši poslušalci. (smeh) Upam trditi, da smo in še ustvarjamo informativni program, skušamo ga podati na nedolgovezen način. Kratko, jedrnato, dinamično. Naši poslušalci so starejši od 25 let, veliko jih je tudi srednjih let, jih ne zanima le glasba, ampak tudi informacije, so zanimivi temi pripravljene prisluhniti dlje časa, če je zanimiva, sicer pa so vajeni kratkosti in jedrnatosti. Želijo si ustvariti svoje mnenje in ga deliti z drugimi, tudi v mnenjskih kontaktnih oddajah našega programa. Dosjeji so bili na sporedu ob pol petih, takrat se še marsikdo vozi iz službe. To je bila avtorska oddaja, tudi s kakšnim komentarjem, pripombami poslušalcev, ki smo jih dobili ali na forum ali v sms nabiralnik ali pa po telefonu. V 15 minutah se je odvrtelo vsaj 6 minut glasbe, če pa smo bili malce daljši kot 15 minut, pa smo vedno raje kot na silo krajšali oddajo, malce potegnili, dali glasbo več, pa je bila oddaja dolga 17 ali 18 minut.

Glede na to, da približno pol leta po oddaji, ki je romala na častno razsodišče, Dosjejev ni bilo več, ali je bil to razlog za ukinitvev oddaje?

Ne. Ne, nikakor. Osem let ni ravno malo. Iztrošiš se, potrebuješ nov projekt, drugačen projekt, kjer lahko potem izživiš svojo ustvarjalnost. Mogoče je ta obravnava na častnem razsodišču pustila grenak priokus, ampak zagotovo pa ni bila razlog za ukinitvev oddaje. Če bi katerega od mlajših kolegov ta tematika zanimala, bi mogoče še šlo, ampak s črno kroniko e očitno noče ubadati veliko ljudi. Po Dosjejih smo začeli s kratkimi jutranjimi informativnimi oddajicami pod skupnim naslovom Kratko sladko. Vsak dan je bilo nekaj, en dan gospodarstvo, drug ekologija, tretji zdravstvene teme... Moja je nosila naslov Nič nas ne sme presenetiti. Osrednja tematika: varnost v cestnem prometu, menjava zimskih gum, opozarjanje na varno vožnjo, akcije policistov takšne in drugačne... Luštna stvar...

Če se lotiva tistih Dosjejev. Zakaj uvrstitev izbrisanih na prvo mesto v oddaji?

Tisti teden so se dogajali izbrisani. Vlada oz. notranje ministrstvo z zavrnitvijo referendumu o tehničnem zakonu o izbrisanih; če se prav spomnim, je Janša predlagal referendum, podprla ga je takratna opozicija, v javnost so prišle informacije o odškodninah, Krivic jih je vztrajno zavračal, Jelinčič pa je bil v glavnem proti enem in drugem predlogu zakona in vztrajal pri finančnih posledicah odškodnin. Pa še veto v državnem svetu. Večina stvari se je dogajala tisti teden. Odzivi so se vrstili, polnili niso samo naših oddaj, ampak tudi časopise, televizijske oddaje, zaradi aktualnosti so bile uvrščene visoko, podpora tehničnem zakonu je bila prvič zagotovljena, drugič ne, poslanci so izbrisanim posvetili zasedanje, podpore zakon ni dobil, Evropa je opozarjala...

Kako bi žanrsko opredelili to omenjeno oddajo, predvsem tisti prvi del?

Žanrsko...oddaja ni bila oddaji enaka, ohranjal sem tematsko razdelitev na posamezne dele. Pri izbrisanih sem nizal vesti oziroma napovedi in izjave, dodal mnenje, kak komentar. Dosjeji so vendar bili avtorska oddaja. Če bi vse vidike, ki sem jih podal, zaključil v celoto, brez mnenja seveda, bi lahko bilo poročilo. Pa ni bilo, bil je niz.

Zakaj je bil izbor sogovornikov takšen, kot je bil? Zmago Jelinčič in Matevž Krivic.

Pri Krivicu je jasno zakaj. Zagovornik izbrisanih je v tej zgodbi zelo relevantna oseba. Jelinčičeva stališča pa so skrajna, za ljudi zanimiva, vlečejo. Sem že takrat na častnem razsodišču povedal, ko je bila zadeva bolj sveža. Tako sem presodil glede na aktualnost tematike. Spomnim se Špele Šipek, ki je takrat rekla, da so sogovorniki pač novinarjeva izbira in jaz v tistem pripravljenem delu oddaje ne vidim težav. Jelinčičevi očitki in Krivičev odgovor. Izbrisani so se takrat dogajali skozi teden, sproti smo poročali, z izjavami pa sem pokrival najbolj sveže stvari. Ostalo je bilo za osvetlitev ozadja, da je bila informacija za poslušalce celovita. Kaj več bi težko rekel in priporočam zapisnik z razsodišča. Izbrisani so bili takrat aktualna tema. Glede vključitve mnenj ostalih opozicijskih strank sem se odločil zato, ker sta bila v tistem trenutku najbolj aktualni

stališči prav stališči ministrstva in SNS. Da je bila stvar korektno narejena, smo o stališču povprašali tudi izbrisane.

Glede na to, da je prvi del oddaje posvečen izbrisanim, me zanima, zakaj ste jih oz. stališče njihovega zagovornika uvrstili na zadnje mesto? To kaže na pomembnost sogovornika?

Zakaj stališče izbranih na koncu ... nobenega posebnega razloga za to, tako je pač sodilo v koncept oddaje v tistem trenutku. Ker so bili uvrščeni na koncu sklopa, to nikakor ne pomeni, da so manj pomembni. Tako kot ni uravnoteženost vsakemu dati enak del radijskega programa.

Zmago Jelinčič je poklical v živo. Zakaj odločitev, da ga spustite v radijski eter, ko pa je njegovo stališče bilo že slišano?

Oddaje so kontaktne. Ljudje pokličejo, napišejo sporočilo, takrat je deloval tudi spletni forum. Jelinčič je dobil besedo, ker je poklical, mi pa smo mu kot odprt medij dali besedo. Enako bi veljalo, če bi se oglasil kdo drug. Pritožnik, ki me je prijavil častnem razsodišču, je svoj prispevek na spletni forum napisal po oddaji, zato njegovega odziva v oddaji sami nisem mogel prebrati. Res pa je, da sem mu potem pozabil odgovoriti. Čisto nenamerno, da bo jasno. O pričakovanjih glede Jelinčiča, kaj bo govoril, težko sodim. Navadno mnenja naših poslušalcev tudi vključimo v oddaje, če niso skrajna, žaljiva. Ampak pri telefonu ne moreš v naprej videti ali pa slišati, kaj ti bo nekdo povedal.

V oddaji sami ste dejali, citiram, »vzpostavljamo zvezo«. Vtis sem dobila, kot da bi ga sami klicali.

Ne, ne. Še enkrat, kot sem že povedal tudi razsodišču. Poklical je Jelinčič, tehnik mi je povedal, da kliče in vprašal, če ga bomo dali v eter. V tistem trenutku sem bil malce presenečen, mogoče sem se malce nerodno izrazil. Javljanje pač ni bilo načrtovano in očitno se v tistem trenutku nisem spomnil nič drugega. Komentar oziroma komentarji

obravnavanih tem so bili v vseh oddajah, ne le v te oddaji. Kontakti so bili vedno sestavni del oddaje.

So bile informacije, ki ste jih podali v prvem delu oddaje, ki ga obravnavava, preverjene, točne?

Preverjene so bile tako, kot so preverjene vse ostale, ki gredo v eter. Preverjanje informacij je potekalo po ustaljenih komunikacijskih poteh. Preko komunikacije z stranmi, ki so bile obravnavane v oddaji. Ali je bilo to po e-pošti, telefonu, na terenu, v tem trenutku ne morem reči. Je časovno predaleč. Glede Jelinčiča lahko rečem, da sva govorila po telefonu, ker sva pogovor posnela telefonsko. Tisti, ki je bil osnova za vnaprej pripravljeno izjavo. Za drugi telefonski klic je poskrbel sam. S Krivicem sem govoril, ko je bil pri eni od kolegic v studio, pa tudi po telefonu. Ta del, ki je bil objavljen v Dosjejih, je bil, če se prav spomnim, posnet po telefonu, bil je del daljšega pogovora ene od kolegic z njim.

Pa vendar je Jelinčič že v prvi, posneti izjavi Krivica označil za psihičnega bolnika. Zakaj na to prvo obtožbo niste poiskali odziva?

Čeprav se ne spomnim dobro, je bil po mojem mnenju kriv čas. Jelinčičevo izjavo smo objavili v osrednji informativni oddaji ob treh, Dosjeji so morali biti ob dveh pripravljene, saj sem takrat začel z vodenjem programa, torej je bila Jelinčičeva izjava posneta enkrat do dveh. Sklepa. Vmes kaj tako pomembnega kot je pripravljanje oddaje ne moreš početi, ker se osredotočaš na druge stvari. Napaka, ki sem jo priznal, vem, da nisem ravnal primerno. Krivicu sem kasneje sicer ponudil soočenje z Jelinčičem, ni ga želel. Mislim, da je rekel, da se bo z njim soočal samo še na sodišču.

Niste pozabili ali pa se ne spomnili, da morate to storiti?

(Smeh.) Ne. Ne pozabiš.

In še nekaj vprašanj glede samega nastajanja oddaje. Ste pri pripravi omenjenih Dosjejev sledili načeli novinarskega kodeksa, da montaža, napovedi, naslov in podnapisi ne smejo potvarjati vsebine?

Kot vedno.

Ste pri montaži pazili na nepotvarjanje vsebine prvotnega posnetka, celote? Da odgovorov na vprašanja poslušalci niso slišali v drugačnem kontekstu?

Predvidevam, da sledijo vprašanja o tem, ali sem bil pozoren, posvetil dovolj pozornosti pripravi, ali sem ponaredil vsebino. V montiranem delu, pripravljenem delu sem vestno pripravil prav vsak del. Za tisto javljanje sem se odločil hipno, zgodilo se je, kar se je, tega ne morem popraviti, obema gospodoma sem kasneje ponudil soočenje, Krivic ga je zavrnil, častno razsodišče razsodilo. Kot učimo tudi vse mlade, ki pridejo k nam, moraš stati za tistim, kar objaviš, to mora biti preverjeno, dobro pripravljeno, izjave morajo ustrezati prvotnemu kontekstu. Če pa se ti kakšna reč, tako kot Jelinčičev klic, zgodi v živo, pa je druga zgodba. Takrat nimaš časa, mogoče bi zdaj, z več izkušnjami ravnal drugače.

Kako?

Ne bi ugibal. Mogoče bi ravnal drugače, kako, pa je nesmiselno napovedovati oziroma ugibati. Ta ista situacija se ne bo ponovila. Zgodila se bo kakšna druga, drugačna. Še vedno pa vem, da sem ravnal prav, ko sem Krivicu in Jelinčiču v tem istem terminu ponudil soočenje, skušal nastalo situacijo popraviti. Žal je Krivic to možnost zavrnil. Kako je šlo naprej s častnim razsodiščem, pa je jasno razvidno iz njihovega zapisnika.

Pa vendar še nekaj vprašanj, da dobim jasne odgovore, glede izbrisanih v Dosjejih. Je bilo poslušalcem jasno, kaj je vnaprej pripravljeno in kaj poteka v živo?

Bi rekel, da ja. Če ti napoveš, da je nekaj nekdo povedal, je iz preteklika razvidno, da se je to zgodilo in ne poteka v tem trenutku. Sploh pa pogovor v živo poteka po principu vprašanje odgovor. Ko se je Jelinčič oglasil v živo, smo to povedali.



Rekli ste, da so se izbrisani dogajali cel teden, oddaja je bila na sporedu v četrtek. Datumsko posameznih odzivov niste opredelili.

Ne, minuli teden je minil v znamenju izbrisanih, ali pa kaj podobnega. S tem postaviš časovni okvir. Glede na to, da sem posamezne odzive ločil s podlago in jih vmes ne povezal s kašnim »ta in ta je pa na to in to temo povedal še«, menim, da je bil prispevek o izbrisanih korekten.

Za konec: kaj bi rekli, da je bil nauk te zgodbe. Za vas, seveda.

Gotovo zgodba z naukom. (Premor) Ko veš, da ni prav, kar se dogaja, pa ne veš kako bi posegel, da ne bi grobo posegel v sogovornika, pogosto v začetku kariere ne veš, kako ravnati. Ponavadi počakaš, da sogovornik naredi piko. Ampak vse to je ponavadi. Ta izkušnja je bila gotovo ena izmed tistih, ki bi jo najraje pozabil, pa je ne, ker ti kljuva tisto vedenje, da nisi ravnal prav. Je kot temen oblak, ki te spremlja, ampak ima eno dobro plat. Veš, da si ravnal narobe, se nato maksimalno potruдиš, da situacijo, kolikor se le da popraviš in potem ravnaš bolj preudarno, premišljeno, temeljito. Ta šola je precej stala, je bila pa učinkovita. Takšne situacije enostavno nočeš ponoviti in se nato vseskozi trudiš, da je ne bi.

**Špela Stare**

---

**From:** "Špela Stare" <generalni@novinar.com>  
**To:** "Spela Stare" <generalni@novinar.com>  
**Sent:** 19. november 2003 11:54  
**Subject:** Fw: pritožba

>>  
> Spoštovani,  
>  
> pošiljam vam pritožbo, prosim za obravnavo.  
>  
> lep pozdrav, Matej Kovačič  
>  
> ---  
>  
> Matej Kovačič  
> Rakitna 95A  
> 1352 Preserje  
>  
> Datum: 17. november 2003  
>  
> Novinarsko častno razsodišče Društva novinarjev Slovenije in  
> Sindikata novinarjev Slovenije  
> Wolfova 8  
> 1000 Ljubljana  
>  
>  
>  
> PRITOŽBA NA ČASTNO NOVINARSKO RAZSODIŠČE  
>  
> V četrtek 7. novembra, je bila med 16:30 in 17:00 na RGL oddaja Dosjeji.  
> Voditelj oddaje je bil Mitja Urbančič.  
>  
> V oddaji navadno poročajo o kriminalu in sodnih sporih, v tej oddaji pa so  
> v napovedniku povedali, da bodo govorili o Izbrisanih.  
> Oddaja ni kontaktna, kar pomeni, da poslušalci nimajo možnosti poklicati v  
> oddajo, se pa v oddajo vključuje novinarka, ki poroča iz sodišča, čeprav  
> je to vključevanje verjetno vnaprej posneto.  
>  
> Najprej je voditelj oddaje povedal nekaj na splošno o aktualni  
> problematiki izbrisanih, sledil je posnetek izjave poslanca DZ Zmaga  
> Jelinčiča, kjer je  
> omenjeni med drugim označil Matevža Krivica, ki zastopa Izbrisane za  
> psihičnega bolnika, nato pa je bilo govora o odškodninah. V tem delu so na  
> radiu zavrteli posneto izjavo Matevža Krivica, ki je govoril o višini  
> odškodnin - pojasnil je, zakaj so številke z visokimi odškodninami navadno  
> zavajanje.  
>  
> Sledil je premor (reklame / glasba), nato pa je voditelj sporočil, da je v  
> tem času na RGL poklical Zmago Jelinčič, ki bi rad nekaj povedal. Kljub  
> temu, da oddaja ni bila kontaktna, in da ostali poslušalci na prej ne  
> kasneje nismo imeli možnosti poklicati v studio, je voditelj Jelinčiča

19.11.2003

- > spustil v eter.
- >
- > Jelinčič je s tem dobil priložnost za nekajminutni izbruh nestrpnosti, pri
- > tem pa ga voditelj ni niti poiskusi prekiniti. V svojem izvajanju je
- > Jelinčič Matevža Krivica ponovno označil za psihičnega bolnika, poleg tega
- > pa še za kverulanta ter dodal, da bi ga bilo treba zapreti, ker da dela
- > škodo slovenskemu občestvu in državi Sloveniji. Na podoben žaljiv in
- > nestrpen način je govoril o Izbrisanih.
- >
- > Nato pa se je oddaja mirno nadaljevala naprej - voditelj oddaje, ki je
- > Jelinčiča spustil v eter in ga med njegovim izvajanjem ni skušal
- > ustaviti, je mirno nadaljeval naprej in njegovih izjav ni komentiral.
- > Do konca oddaje voditelj tudi ni omogočil klica v oddajo nikomur drugemu,
- > niti ni dal možnost Matevžu Krivicu, da se brani.
- >
- > Naslednji dan sem zjutraj na RGL-ov spletni forum napisal pritožbo zaradi
- > dogodka ter postavil 6 vprašanj vodstvu RGL-a
- > (<http://www.rgl.si/forum/?f=showthread&threadid=754>). Do danes na
- > vprašanja ni bilo odgovorov, čeprav so RGL-ovci vmes že odgovarjali na
- > druga
- > vprašanja na forumu in so zato zelo verjetno pritožbo tudi prebrali. Prav
- > tako v
- > naslednji oddaji, ki je bila na sporedu 13. novembra, in kjer je bilo
- > ponovno govora o Izbrisanih, voditelj pritožbe ni komentiral, niti ni ni
- > dal možnosti Matevžu Krivicu, da odgovori na obtožbe Zmaga Jelinčiča iz
- > prejšnjega tedna.
- >
- > Ker je Jelinčičev klic v eter izpadel precej zrežirano, ker je voditelj
- > Jelinčiču omogočil nestrpni izpad (glede na njegova znana stališča o tej
- > tematiki in na njegovo predhodno izjavo v tej oddaji je lahko pričakoval
- > kaj bo Jelinčič povedal), ker drugi strani ni dal možnosti enakovredne
- > predstavitve stališč niti v tisti, niti v naslednji oddaji in ker glede na
- > neodziv na spletnem forumu RGL ni priznal svoje profesionalne napake,
- > vlagamo na novinarsko častno razsodišče pritožbo zaradi ravnanja voditelja
- > oddaje Dosjeji.
- >
- > Po našem mnenju je voditelj oddaje kršil 1. (neprižnavanje napake) 2.
- > (nepridobitev odzivov tistih, ki jih hude obtožbe zadevajo) in 23.
- > (diskriminatorna obravnava in dopuščanje nestrpnosti) člen Kodeksa
- > slovenskih novinarjev, verjetno pa tudi 63. člen Ustave RS (prepoved
- > širjenja nestrpnosti).
- >
- > Prosimo, da pritožbo čimprej obravnavate.
- >
- > Matej Kovačič
- > in
- > Skupina za spremljanje nestrpnosti pri Mirovnem institutu
- >

## Priloga E

Transkripcija proučevanega del oddaje Dosjeji, 7. 11. 2003

AVIZO

NAPOVEDNIK

DVIGNJEN NIVO GLASBENE PODLAGE

MITJA URBANČIČ: *»Najprej o izbrisanih. Minister za notranje zadeve Rado Bohinc je v začetku tedna zavrnil argumente za razpis naknadnega zakonodajnega referendumu o t.i. tehničnem zakonu o izbrisanih. Bohinc je pojasnil, da zakon izbrisanim ne daje nobenih novih pravic glede njihovega statusa in glede zahtev po odškodninah. Po ministrovem mnenju bi bilo referendumsko preverjanje zakona v direktnem nasprotju s stališčem ustavnega sodišča. Zato bi ga, kot pravi, zelo začudilo, če bi ga ustavno sodišče ali celo državni zbor, dovolila takšno referendumsko preverjanje.«*

DVIGNJEN NIVO GLASBENE PODLAGE

MITJA URBANČIČ: *»No, v državnem svetu pa nekako ne mislijo tako kot notranji minister, zato je državni svet sprejel odločilni veto na zakon o izbrisanih o izvršitvi 8. točke odločbe ustavnega sodišča, ki se nanaša na ugotovitev statusa stalnega bivališča izbrisanih prebivalcev Slovenije za nazaj. Odločilni veto pomeni, da državni zbor pred razglasitvijo zakona o njem še enkrat odloča in pri ponovnem odločanju bo morala za sprejem zakona glasovati večina vseh poslancev državnega zbora, torej 46 poslancev.«*

DVIGNJEN NIVO GLASBENE PODLAGE

MITJA URBANČIČ: *»No, reakcije na Bohinčevo izvajanje, kakor tudi na odločilni veto na zakon o izbrisanih v državnem svetu so se, seveda, vrstile cel teden. Poleg SDS in Nove Slovenije s tehničnim zakonom o izbrisanih niso zadovoljni, kajpak, tudi slovenski nacionalisti. Opozicijske stranke zato, kot rečeno, napovedujejo naknadni zakonodajni referendum, najbolj oster kritik pa je, kot ponavadi, prvak SNS Zmago Jelinčič Plemeniti.*

IZJAVA ZMAGA JELINČIČA: *»Sodimo, da je zakon nedodelan, slab, in pa, seveda, ni res, da Evropa zahteva, da to zadevo tako uredimo. Evropski komisar je rekel, da je to naša stvar, da se lahko odločimo sami, kako bomo to reševali. Kakor kaže, pa je gospod Bohinc bolj na strani tistih, ki so bili proti slovenski državnosti, kajti tudi on je v tistem času, ko smo se mi borili za samostojnost, v Domu španskih borcev v Ljubljani ustanovljal stranko za Jugoslavijo, ki ni bila za osamosvojitve Slovenije. Sodimo, da Združena lista socialnih demokratov dela škodo skupaj s svojim eksponentom, gospodom Krivicem, za katerega mislim, da je psihični bolnik, obenem pa je žal, da tudi liberalna demokracija na račun vsega slovenskega poskuša pridobiti dodatne volivce na račun, seveda, davkoplačevalskega denarja«*

#### DVIGNJEN NIVO GLASBENE PODLAGE

MITJA URBANČIČ: *»Seveda izbranih o vsem skupaj nihče ni nič vprašal. Se pa je oglašil, tudi v RGL-ovem programu, pravni zastopnik izbranih Matevž Krivic in je za nepravne številke o odškodninam izbranim, po njegovem, odgovoren nekdanji minister za notranje zadeve gospod Šter. Ta je, kot pravi Krivic, preprosto zmnožil pet domnevnih zahtevkov izbranih v višini več kot milijon evrov s številom vseh izbranih, teh je preko 18 tisoč, in tako prišel do enormne odškodnine, ki bi jo morali slovenski davkoplačevalci plačati izbranim prebivalcem. In Matevž Krivic je med drugim tudi povedal tudi tole:*

IZJAVA MATEVŽA KRIVICA: *»Če je pet ljudi res tako ogromno vsoto zahtevalo, ni rečeno, da jo bodo dobili. Drugič, če bi jo pa dobili, ker je slučajno teh pet ljudi res tako ogromno škodo pretrpelo, kar je morda v kakšnem izjemnem primeru celo možno, ampak tudi če bi res bilo pet takih velikih, ogromnih odškodnin dosojenih, od kod vam blazna ideja, ne, da bo potem pa kar avtomatično vseh 18. 300 drugih, ne, ki jim še zdaleč taka škoda ni nastala, to dobilo. In to je edini vir za te smešne številke, in vsi politiki in žal, moram reči, tudi vsi vi mediji, se delate, kot da tega, kar sem vam prej povedal, ni bilo javno pred očmi cele Slovenije povedano, kot da tega niste slišali, in vsi govorijo, ja to pa je po nekih izračunih, bo to baje celo 600 ali 800 milijard. Torej, prevara stoletja«*

MITJA URBANČIČ: *»Prevara ali neprevara stoletja, tega komentarja se bomo vzdržali, drži pa, da gre za še eno prvovrstno politično spletko in še eno stvar, ki nam iz časov osamosvajanja in takoj po njem ni ravno v čast. Kakor koli že, pa bi že bil čas, da odpremo okna in prezračimo tole politično stvarnost ljube nam države Slovenije«.*

GLASBA

JINGLE

Sledi drugi del oddaje, po prispevku Damjane Žišt, v 14. minuti Zmago Jelinčič pokliče v živo.

MITJA URBANČIČ: *»Dobro. Hvala lepa Damjani Žišt za tole poročilo, lep pozdrav do prihodnjih dosjejev, mi pa gremo zdajle naprej. Naj povem, da nas je med oddajo poklical, ko smo torej v prvem delu oddaje govorili o izbrisanih, prvak Slovenske nacionalne stranke Zmago Jelinčič Plemeniti in želi v zvezi z izbrisanimi tudi nekaj povedati spoštovanim poslušalkam in poslušalcem RGL-a. V tem trenutku vzpostavljamo zvezo z Zmagom Jelinčičem, medtem pa še ta informacija. Od napada na novinarja Večera Mira Petka živim skupaj z mojo družino slabše kot pes, je danes pred parlamentarno preiskovalno komisijo za primer Petek povedal Vlado Kun. O tem nekoliko kasneje v nadaljevanju, kot rečeno, z nami je zdaj prvak Slovenske nacionalne stranke Zmago Jelinčič Plemeniti, dober dan.«*

ZMAGO JELINČIČ PLEMENITI: *»Dober dan.«*

MITJA URBANČIČ: *»Torej, gospod Jelinčič, kaj je tisto, kar vam nekako leži na srcu v zvezi z izbrisanimi in kar smo prej slišali govoriti tudi gospoda Krivica?«*

ZMAGO JELINČIČ PLEMENITI: *»No, ravno te izjave gospoda Krivica so zelo čudne in pravzaprav indikativne. Po mojem mnenju gre za psihičnega bolnika, ki bi mu lahko pritaknili ime kverulanta oziroma naziv kverulanta. To, kar se gre gospod Krivic, je škodljivo za slovensko državo in v škodo slovenski državi, tako da mislim, da bi takega*

*človeka morali, onemogočiti mu delovanje na tem področju oziroma ga sankcionirati ali po domače, najbolje, zapreti, da ne bi delal škodo državi. Konec koncev, te odškodnine so že sprožene v nekaterih primerih in v nekaterih primerih se dogaja celo to, kar so mi povedali ljudje, da so jim razni ljudje, ki so jim dolžni, so prišli k njim in rekli, počakajte malo, zdaj bo moj oče dobil blazno odškodnino tristo tisoč evrov in vam bom potem vrnil to zadevo. Odškodnino pa bi dobil iz naslova tako imenovanih izbrisanih. Mislim, da bo slovenska država težko pretrpela to strahotno izgubo, še posebej ob tej inflaciji, ki narašča, in me zanima, kako bodo na to gledali tisti, ki nimajo posla, ki nimajo službe, in pa tudi vsi tisti tujci, ki so si v začetku te naše samostojnosti izbrali legalno pot in se odločili, da bodo do nove domovine imeli tudi obveznosti, ne samo koristi. Mislim, da je to tudi klofuta vsem tistim skoraj 180 tisočim, ki so si takrat zagotovili pravno legitimiteto.» (V tonskem posnetku je na tem mestu slišati voditeljev vdih, ko želi sogovorniku končati stavek, a mu ne seže v besedo) »In ti ljudje, ki pa niso naredili ničesar, pa pravzaprav so imeli trikrat možnost, da bi si to zakonsko uredili, pa si tega niso hoteli in vztrajajo na špekulantskih osnovah.«*

MITJA URBANČIČ: *»Dobro, gospod Jelinčič, hvala, ker ste se odzvali in očitno o tem kar ne bomo nehali govoriti. Nasvidenje. Tako, to je bil odziv prvaka SNS Zmaga Jelinčiča Plemenitega, kaj si o vsem skupaj mislite vi, spoštovane poslušalke in poslušalci, pa je seveda druga zgodba. Mi si bomo zdaj privoščili gospodično Tinkaro Kovač, potem pa nadaljujemo z Dosjeji. Kratek pregled nekaterih aktualnih dogodkov sledi, še pred tem pa, kot rečeno, Tinkara Kovač.*

GLASBA

Tretji del oddaje, nato slovo.

ODVIZO

## Priloga F

Priloga F

NOVINARSKO ČASTNO RAZSODIŠČE

SKUPNI ORGAN DNS IN SNS

13. redna seja Novinarskega častnega razsodišča

18. februarja 2004 ob 13. uri na sedežu Društva novinarjev Slovenije, Wolfova 8/I, Ljubljana

Navzoči: Vili Einspieler (predsednik), Gojko Bervar (podpredsednik), Peter Jančič, Davorin Koron, Špela Šipek, Nada Ravter, Jože Možina (člani)

Ad 2)

Predsednik Vili Einspieler je Mitji Urbančiču, ki se je edini od povabljenih odzval vabilu na javno obravnavo, najprej predstavil vse člane NČR, razložil potek javne obravnave, možne rešitve primera in novinarju predal besedo. Mitja Urbančič je povedal, da svojemu pisnemu pojasnilu, nima kaj dodati. Predsednika NČR je najprej zanimalo ali je šlo za kontaktno oddajo ali ne? Urbančič je odgovoril, da je vsaka oddaja na RGL kontaktna oddaja. Če se nekdo želi oglasiti v eter, mu novinar ali voditelj načeloma da besedo. Dodal je, da so bili Dosjeji v prispevku, ki se nanaša na izbrisane, tistega dne zmontirani iz dveh na radiu že objavljenih izjav. "Izjava Matevža Krivica je bila del daljšega pogovora, ki ga je s Krivicem v živo delala ena od naših novinark, objavljen pa je bil dan prej, Jelinčičeva izjava pa je bila v celoti objavljena istega dne kot Dosjeji", je dodal. Gojko Bervarja je zanimalo, kaj je od celote Jelinčičeve izjave ostalo zunaj? Urbančič je odgovoril, da je bila v celotni Jelinčičevi izjavi obdelana samo ta tema, torej izbrisani. Bervar je vprašal novinarja ali je sam klical Jelinčiča za izjavo. Urbančič je odgovoril, da je Jelinčič tistega dne sklical novinarsko konferenco, na kateri je govoril o tej temi. "Sam sem kot rečeno uporabil del Jelinčičeve izjave, ki je bila predhodno na to temo na radiu že objavljena, zanjo pa smo Jelinčiča prosili sami", je povedal Urbančič. Gojko Bervar je opozoril, da je Jelinčič govoril o popolnoma drugi stvari in ne o odškodninah, o katerih govori Krivic. Zanimalo ga je tudi, zakaj ni prispevek zmontiran tako, da bi besedo najprej dobil Krivic, če je Jelinčičeva izjava njegov odziv na Krivičovo stališče do odškodnin?

U: Ne vem...

Bervar: Govorita o popolnoma različnih stvareh.

U: Meni se zdi da ne, da sta njuni izjavi smiselno povezani.

Bervar: Kakšen je bil tvoj motiv, da nisi izrežal dela kjer Jelinčič Krivica obtožuje, da je psihični bolnik?

U: Zdelo se mi je, da ta izjava predvsem pove veliko o Zmagu Jelinčiču, sploh pa so jo objavili tudi drugi mediji.

Bervar: Ali ste poklicali Krivica in mu povedali kaj je Jelinčič o njem izjavil?

U: Ne.

Bervar: Gremo na drugo Jelinčičevo izjavo.

U: Jelinčič je poklical, jaz pa sem presodil, da ga spustimo v eter.

Bervar: Je naslednji dan poklical Krivic sam?

U: Ja. Krivic je poklical naslednji dan, ponudil sem mu soočenje v naslednji oddaji, vendar je odgovoril, da se bo z Jelinčičem soočal samo še na sodišču.

Špela Šipek: Ali v oddaji Dosjeji načeloma uporabite samo stare posnetke ali tudi posebej za oddajo posnamete izjave?



U: Oboje. Tokrat sem za ta prispevek uporabil dve že posneti izjavi.

Špela Šipek: Če prav razumem je bil pogovor s Krivicem na radiu v živo predvajan v sredo, v četrtek je bila objavljena Jelinčičeva izjava, nato pa dela obeh izjav v Dosjejih. Ali ste pomislili na to, da bi bilo Krivica dobro poklicati in mu dati priložnost, da se odzove na Jelinčičevo izjavo?

U: Odgovorim lahko pritrdilno, dobro bi bilo, če bi ga poklical.

Jože Možina: Ste Krivico ponudili še kakšno drugo možnost kot soočanje?

U: Iz Krivičevega odgovora, da se bo z Jelinčičem pogovarjal samo še na sodišču, sem razumel, da se o tem sploh noče pogovarjati.

Gojko Brevar: Zanima me zakaj ste izbrali ravno Jelinčičevo izjavo, saj menim, da Jelinčič sploh ni eden od glavnih igralcev v tej zgodbi?

U: Izbral sem ga, ker ima ekstremno skrajno stališče. Dejstvo je, da smo na RGL-u pri poročanju o izbranih vključili vse relevantne akterje. Zavedati se morate, da je RGL komercialna radijska postaja, zato smo v določeni meri prisiljeni objavljati tisto in na takšen način kot naši poslušalci želijo slišati. Polemična in skrajna stališča so pač bolj zanimiva, vendar pa smo problem izbranih sicer pokrivali celostno.

Bervar: Ravno v času, ko so bile sporne izjave objavljene, se je zgodba o izbranih dogajala na povsem drugi ravni.

Možina: Zanima me ali je pritožnik Matej Kovačič tudi poskušal klicati v oddajo?

U: Kovačič v času oddaje ni klical, po Jelinčiču pravzaprav ni klical nihče.

Možina: Ali je to vaša beseda proti njegovi, ali imate za svoje trditve kakšen dokaz?

Bervar: Zakaj Kovačiču niste odgovorili na spletni strani?

U: Kot sem vam že napisal, sem na to pozabil, kar vzamem nase kot svojo napako. Za storjeno oziroma nestorjeno se opravičujem.

Bervar: Ali poslušalce načeloma pozivate, da sodelujejo v oddajah?

U: Poslušalci poznajo našo telefonsko številko, vedo, da lahko pošljejo SMS ali se odzovejo na internetnem forumu. Naša postaja je vedno odprta in poslušalci vedo, da se lahko odzovejo kadarkoli na katerokoli temo. V konkretnem primeru poslušalcev nisem dodatno pozival, naj kličejo.

Vili Einspieler: Razumem, da si komercialna radijska postaja prizadeva, da pridobi čim več poslušalcev in da to vpliva tudi na izbiro sogovornika. Sprašujem pa se ali ne bi bila oddaja še bolj atraktivna, če bi Krivico dali možnost, da odgovori na očitek.

Špela Šipek: Mislim, da je avtorjeva presoja kaj in koga bo v oddajo vključil, zato se mi zdi neprimerno razpravljati o izboru izjav. Zanima pa me ali se vam zdi narobe, da niste poklicali Krivica in mu tako niste dali možnosti, da bi odgovoril na žalitve?

U: Kot sem že povedal tega ne zanikam. To bi bila najboljša možnost. Napako sem hotel popraviti, vendar se Krivic soočanja ni želel udeležiti.

Možina: Čuden se mi zdi moment, da ste Jelinčiču dovolili ponovno oglašanje v eter. Po mojem mnenju bi bilo po Jelinčičevem izvajanju dovolj, če bi pokomentirali njegove izjave in poslušalcem povedali, da so ekstremne in žaljive.

Bervar: Kdaj je oddaja Dosjeji na sporedu?

U: Vsak četrtek ob 16:30.

Bervar: Kdaj se je Jelinčič drugič javil v oddajo?

U: Tik pred koncem. Mislim, da je ostalo samo še nekaj minut oddaje.

Javna obravnava se je s tem vprašanjem končala.

Vili Einspieler je povzel, da je po njegovem mnenju olajševalna okoliščina, da je novinar napako priznal in jo tudi skušal popraviti. Peter Jančič je opozoril, da je v prispevku povzema Krivica in z Jelinčičevo izjavo poskušal uravnotežiti obe plati zgodbe, kar je treba upoštevati. Davorin Koron je dodal, da ga bolj skrbi izjava "kverulant", kot pa psihični bolnik, saj je to, da nekoga okarakteriziraš kot ovaduha zares huda obtožba. Špela Šipek je povedala, da se strinja s predsednikom. Jančič je imel menje, da bi bila možna razsodba, da bi novinar ravnal profesionalno in pravilno, če bi Krivica poklical in od njega pridobil odgovor na obtožbo, česar ni storil, vendar pa se napake zaveda in jo je skušal popraviti, zato NČR meni, da ne gre za kršitev kodeksa. Nada Ravter se ni strinjala, povedala je, da NČR lahko ugotovi samo ali je bil kodeks kršen ali ne, ne pa da je v bistvu bil, vendar pa ...

Vili Einspieler je dodal, da se je sam že zadnjič strinjal, da lahko NČR mirno razsodi, da je novinar kršil 2. člen kodeksa, vendar se je novinar odzval vsem povabilom NČR in priznal napako, zato je menil, da je namen NČR dosežen še mnogo bolj, kot pa če bi samo izdali razsodbo, da je kršil kodeks. Špela Šipek se je vprašala ali je izjava, da je nekdo prihični bolnik sploh huda obtožba, dodala je, da sama misli, da ni. Gojko Brevar je kot razsodnik poročevalec izjavil, da takšne obrazložitve, ki je v nasprotju z njegovim mnenjem, ne more napisati. Predsednik mu je odgovoril, da so mnenja razdeljena in v tem trenutku še ni jasno katero bo prevladalo, zato naj pripravi predlog, kot ga sam zagovarja.

**Dogovor: Razsodnik poročevalec do naslednje seje pripravi predlog razsodbe.**